

**Връзката между антропософията и
естествените науки
GA 75**

Рудолф Щайнер

1. <u>Хуманитарни науки, природни науки, технологии</u>	17 юни 2020 г.
2. <u>Антропософията, нейната същност и нейните философски основи</u>	8 юли 2020 г.
3. <u>Естествени науки и антропософия</u>	4 юни 2021 г.
4. <u>Спорове по научни въпроси</u>	4 юни 2021 г.
5. <u>Антропософия и наука</u>	2 ноември 2021 г.
6. <u>Агностицизъм в науката и антропософията</u>	11 май 2022 г.

1. Хуманитарни науки, природни науки, технологии

Скъпи колеги студенти, ако се опитам днес да ви представя нещо от областта на това, което от няколко години наричам антропософски ориентирана духовна наука, правя го със знанието, че тази вечер, в това, което е по същество първа лекция, ще мога да дам само няколко предложения и че не си правя илюзии, че подобно представяне ще създаде мигновено някакво убеждение. Но може би ще бъде възможно, след общото описание, което ще дам, да задоволя специфични желания и да разгледам конкретни въпроси в последващата дискусия.

За да не ни отнема твърде много време, бих искал първо да се спра на най-важния момент, а именно да дам характеристика на това, което всъщност иска да бъде духовната наука в антропософски ориентиран смисъл. Тя се различава от това, което обикновено се нарича наука, по метода на своето изследване. И е убедена, че в най-новия период от време сериозният и честен стремеж в науката, ако се води последователно, в крайна сметка трябва да доведе до нейния метод. Бих искал да говоря с вас в изцяло научен смисъл, тъй като аз самият наистина не съм тръгнал от никаква богословска гледна точка, нито от никакви светогледни въпроси или философии в смисъла, в който те обикновено се развиват, а по-скоро самият аз тръгнах от технически изследвания. И от самите технически изследвания тази духовна наука ми се представи като необходимост на нашия исторически период на развитие. Затова съм особено щастлив да мога да говоря с вас тази вечер.

Когато се занимаваме с естествени науки, в смисъла на днешното мислене, първо имаме нещо пред себе си, което се простира около нас като свят на сетивни факти. И след това използваме мисленето си, използваме по-специално методично обученото си мислене, за да открием закони от съответното търсене на тези сетивни факти. Търсим това, което сме свикнали да наричаме природни закони, исторически закони и т.н. Този начин на отношение към света не е нещо, което хуманитарните науки отхвърлят, но те искат да стъпят на твърдата основа на това изследване. Но те правят своите изследвания, стъпвайки на тази твърда основа, бих казал, като започват от гледна точка на самия човешки живот. Те стигат, именно защото искат да правят сериозни научни изследвания, просто до границата на научното познание, което е напълно признато от здравомислещите естествоизследователи. А по отношение на това какво може да бъде естествената наука, тя е изцяло на страната на онези, които казват: В обобщението на външните факти ние напредваме до определено ниво с научна методология, но не можем да преминем отвъд определена граница, ако останем на основата на самото това естественонаучно изследване.

Но тогава, когато това, което се търси в обикновения живот, а също и в обикновената естествена наука, се постигне, едва тогава започва целта на духовната наука, както е предвидена тук. Ние стигаме до определени гранични

понятия, като мислим и разбираме фактите около нас. Тук споменавам само такива ограничаващи понятия, независимо дали са схванати като просто функции или като реалности, ограничаващи понятия като атом, материя и т.н. Ние оперираме поне с тях, дори и да не търсим демонични същности зад тях. Тези ограничаващи понятия, ограничаващи идеи, които ни изправят особено, когато следваме научните клонове, които са фундаментални за техниката, стоят там сякаш като стълбове. И ако искате да спрете на границите на обикновената наука, ще останете да стоите точно пред тези гранични стълбове.

Но за духовния изследовател, както го имам предвид тук, същинската работа започва едва при тези гранични стълбове. Там става въпрос за духовния изследовател, в това, което аз наричам медитация - моля, не се обиждайте на това, това е технически термин като другите - навлизане в определена вътрешна борба, вътрешна борба на живота с тези понятия, горе-долу с всички гранични понятия на естествената наука. И тази вътрешна борба не остава безплодна за него.

В този контекст трябва да спомена един човек, който преподаваше тук, в този град, в този университет, през втората половина на миналия век и който многократно подчертаваше тази борба, в която човекът влиза, когато стигне до границите на обикновената наука. Именно Фридрих Теодор Вишер знаеше нещо за това, което човешкото същество може да изпита, когато стигне до понятията за материя, атом, природен закон, сила и т.н. Това, което имам предвид тук, не се състои в размишления, а в консултиране с всичко в дълбините на душата ни, което е довело до тези понятия, в опит да живеем с тези понятия в медитация.

Какво всъщност означава това? Означава установяване на вътрешна дисциплина в себе си, за да може човек да гледа, както иначе гледа външни обекти, какво в крайна сметка има в душата си, когато стигне до такава гранична концепция; бих могъл да ви посоча много други освен тези, които току-що споменах. След това, когато човек се опита да концентрира целия обхват на душата си върху такива концепции, абстрахирайки се от всички други преживявания, той прави вътрешно откритие. И това вътрешно откритие е нещо доста объркващо. То ни показва, че от определен момент в живота, във вътрешния ни живот, нашите концепции се превръщат в нещо, което расте в душата ни чрез себе си, което е различно след такава вътрешна медитативна работа, отколкото когато го приемаме само като резултат от външно наблюдение. Точно както наблюдаваме у растящото дете как определени органи, които първоначално изглеждат по-недиференцирани, стават по-диференцирани, как възприемаме как органите растат, така и в такава медитативна отдаденост на резултатите от научния опит ние усещаме как се осъществява вътрешен растеж на душата. И тогава идва шокиращото осъзнаване, че не чрез спекулации, не чрез спекулативна философия човек отива отвъд това, което се нарича граница на естественото познание, а чрез директен опит, тоест чрез трансформиране на придобитото чрез мислене във вътрешен опит на съзерцание.

Това, дами и господа, е първата стъпка, която се прави. Ясно се усеща как методът става съвсем различен и как следователно се случва нещо съвсем ново в сравнение с обичайния научен метод, което може да бъде обективно разпознато повече от всеки друг, но и от мен, в това, че простото мислене, простото разбиране преминава във вътрешен опит. И тогава, чрез последователен, търпелив, упорит опит в тази посока, това, което се случва, в крайна сметка не може да се нарече нищо друго освен опит за духовно съществуване. Не може да се говори за преживяването на духовния свят по друг начин от антропософски ориентирана духовна наука. Защото това преживяване на духовния свят не е нещо вродено на човека. То е нещо, което трябва да бъде постигнато от човека. Когато човек достигне определено ниво на това преживяване, той осъзнава, че нашето мислене, което иначе използваме, за да схване обкръжаващата ни среда, е в различно отношение към цялото ни физическо същество, отколкото е принуден да предположи от простото познание за природата.

Само от познанието за природата човек забелязва как физическите промени и трансформации, с младостта, със старостта и т.н., променят и състоянията на душата. С научното мислене може да се стигне по-далеч физиологично. Може да се покаже как нервната система и мозъкът всъщност изразяват структурата и конфигурацията на нашето мислене. И ако проследите този въпрос последователно от едната страна, можете да кажете: Да, нещо произлиза от нещо друго, което, разбира се, днес би могло да се установи само хипотетично, това, което е мислене, това, което е живот в мисълта.

Този, който е преживял това вътрешно, което аз характеризирам като може да се преживее, говори различно, казвайки: Когато човек ходи, например по мокър път или когато кола кара по мокър път, тогава има впечатление за бразди, за стъпки. Очевидно би било съвсем погрешно да се излага теорията, само защото не се знае, че извънземно същество е създало тези стъпки, тези бразди, или да се излага хипотезата, че има определени сили под земната повърхност, които действат по такъв начин, че са причинили тези стъпки, тези бразди.

Така се казва – и аз казвам това изрично, с известно право – от научна гледна точка: Това, което е физиологичното образуване на мозъка, е това, което в крайна сметка се изразява във функцията на мисленето. Човекът, който е преживял това, което аз характеризирах, не го казва по този начин; той казва: Точно както тези канали и бразди не са издигнати отвътре от вътрешните сили на земята, а сякаш нещо е минало по тях, така и физическият мозък е бил поставен в своите бразди от мисленето, свободно от тялото. И това, което по определен начин, когато сме навлезли във физическото съществуване чрез раждане, променя тези бразди, това е и това, което, сливайки от духовните светове, върши работата по оформянето на тези бразди на първо място.

По този начин се установява, че душата е абсолютно активният принцип, че тя е това, което първо дава форма на тялото. Знам, скъпа публика, че срещу това, което казвам, могат да бъдат повдигнати стотици възражения, ако човек започне само от интелектуално-теоретична гледна точка. Но духовната наука трябва да посочи преживяването. Тя трябва да посочи, че докато това преживяване не се осъществи, човек е оправдан да вярва, че мисловният живот възниква като функция от физическия мозък, докато когато човек сам преживява този мисловен живот, той знае как той е активен сам по себе си, как е субстанциален и движещ се сам по себе си и как е действително активен по отношение на пасивността на физическото тяло. Така че това, което се представя като първи, първоначален опит, не е нещо, което се постига чрез директно продължение на обикновените научни методи, а само чрез метаморфоза, само чрез трансформация на обикновения научен метод в метод, който може да бъде преживян само чрез опит, който не се състои в спекулация, а във вътрешен опит.

Това е едната страна. Другата страна на това вътрешно преживяване е свързана повече с вътрешното развитие на човешката воля. Като погледнем живота си, можем да видим трансформациите, които сме претърпели в живота. Спомняме си какви сме били във вътрешното си душевно и външно телесно състояние преди една, пет, десет години и си казваме: претърпели сме промени, трансформации. Тези промени, тези трансформации, които претърпяваме, как ги претърпяваме? Ние пасивно се предаваме на външния свят по определен начин. Просто трябва да кажем: с ръка на сърцето, колко активни сме в това, в което първоначално сме се превърнали чрез външния свят? Външният свят, наследствеността, образованието и т.н., ни оформя; и това, което ни оформя в него, продължава да оказва влияние. Като правило, ние всъщност сме пасивните. Ако сега превърнем това в активност, ако от него формираме това, което би могло да се нарече в най-висшия смисъл самодисциплина, и по начина, по който ще го характеризирам след малко, тогава вторият елемент се добавя към това, което характеризирахме като първи елемент в пътя на духовното изследване. Ако човек доведе нещата дотам – а това може да се постигне само чрез методично обучение в смисъла, представен в моята книга „Как да познаваме висшите светове“ и в други книги – ако човек доведе нещата дотам чрез методично обучение, да си каже: „Ще планирам, дори само малка част от това, което трябва да възникне в мен, ще реша, че това или онова качество ще стане мое.“ И ако успея действително да създам такова качество в себе си, може би едва след години, чрез силно възбуждане на волята, ако направя от себе си това, което иначе бих преживял само пасивно в живота, ако взема волята си, ако мога да я изразя някак парадоксално, в свои ръце и поема пълен контрол над развитието си – в определена част човек, разбира се, може да направи само това – тогава това, което иначе е просто памет, по определен начин също се обединява, за да образува

реална област. Получавате един вид общ преглед на живота си, сякаш гледате поредица от неща и тогава опознавате волята в истинския ѝ характер.

Докато човек опознава мисленето като нещо, което всъщност се отделя от физическото, колкото повече навлиза в живота, той осъзнава волята си по такъв начин, че тя всъщност обхваща физическото все повече и повече, прониква ни все повече и повече, протича през нас и че по същество смъртта не е нищо повече от борба на волята с физическите функции, които са достигнали определен предел, когато преминем през по-ранна или по-късна смърт, и че тогава това, което вече не може да управлява тялото ни по този начин, волята, е напълно погълната от това, което тялото прави, че тази воля се отделя и че елемент от душата сега действително навлиза в реален, духовен свят, когато умираме.

Така че става въпрос за това, че това, което обикновено се нарича идея за безсмъртие, не се преследва от никакви спекулации на духовната наука, която се има предвид тук, че по същество тази духовна наука напълно скъсва с начина, по който светът обикновено подхожда към тази идея. Въпросът е, че духовната наука, като продължение на научното изследване чрез трениране на мисълта и волята, всъщност успява да схване това, което носим в себе си, мислейки и желаейки, по такъв начин, че да можем да го схванем и когато тази душа, която живее в мисленето и волята, живее по безтелесен начин, който вече не може да бъде достигнат от сетивата.

Разбира се, това, което накратко обясних тук, ще бъде възприето от най-широките кръгове на нашето съвремие като нещо фантастично и визионерско. Но как би могло да бъде иначе? Всичко, което идва на света като нещо ново и привидно противоречи на това, което вече е съществувало, първоначално се възприема като нещо фантастично и визионерско. Но не вярвам, че това ще остане така завинаги, че хората няма да разпознаят, че описаното тук като метод на духовната наука, поне в два от характерните си елементи, е само продължение, но оживено продължение на това, което естествената наука действително постига, но с което естествената наука се сблъсква с известна граница.

Днес, когато се говори за духа като цяло, това вече не се приема напълно погрешно. Това все още е било така през последната третина на 19-ти век, когато определен материалистически начин за формиране на светоглед от научното знание е бил използван, за да се изведе единственото логично заключение на самото научно мислене. Днес отново е позволено да се говори за духа, поне по спекулативен начин. Но човек все още е много изненадан, когато говори за духа по начина, по който аз току-що го направих, защото това има определени последици. Когато човек е придобил това, което в книгата си „Загадката на човека“ нарекох „виждащо съзнание“, когато е придобил това, което произтича от такова развито мислене и воля, тогава той познава себе си в духовен свят чрез това виждащо съзнание - точно както човек познава себе си през очите и ушите си в свят на

цветове и звуци. В известен смисъл светът около нас е изпълнен с дух. Точно както светът около човек, който е роден сляп, се изпълва с нещо ново, когато след операция започне да вижда цветовете в определен момент от живота си, така е и когато се появява това виждащо съзнание. Светът, към който човек е свикнал да гледа като на света на сетивата и на съчетаващия се интелект, се изпълва с духовност. И духът става нещо конкретно. Духът става нещо, което човек може да следва в неговото конкретно формиране. Вече не се говори за духа като цяло. Когато някой говори за духа като цяло, е все едно човек да върви по поляна, където растат цветя. Ако го попитате: какъв вид е това цвете и какъв вид е онзи, той ще отговори: всички те са растения, растения, растения. Така че днес ние също позволяваме на хората да казват: зад сетивния свят има духовен свят. Но духовната наука не може да спре дотук. Тя трябва да изследва духовните факти в конкретното – защото духовният свят е около нас, точно както е цветният или звуковият свят – по същия начин, по който човек иначе изследва цветния и звуков свят със сетивата и съчетаващия ги интелект. И по този начин човек придобива преди всичко много специфичен начин на отношение към света. Също така е така, че ако се родиш сляп и внезапно прогледаш, придобиваш различно отношение към света. Първо трябва да се ориентираш; не знаеш нищо за пространствената перспектива, първо трябва да я научиш. Така че, разбира се, трябва да придобиеш и определено отношение, определена позиция към света, когато преминеш в виждащото съзнание. Тогава много неща ти се струват по особен начин. Ето защо духовният изследовател все още е неразбран от своите съвременници.

Виждате ли, духовният изследовател никога не казва, че това, което е постигнато чрез метода на строгата естествена наука, или това, което е извлечено от следствията на тези резултати от строгата естествена наука, е по някакъв начин логически неправилно следвано или нещо подобно, но той е принуден да добави нещо от своето духовно прозрение, което след това не просто се добавя, но което в много отношения напълно променя резултатите от естествената наука.

Вземете например геологията. Ще дам един пример. По-добре е да се говори за конкретни въпроси, отколкото да се използват общи фрази. Разбирам напълно и успях да следвам този метод: ако изследвате геоложките слоеве, които лежат един върху друг, от това, което се случва около нас днес във формациите на скалите, в отлаганията на реките и водата и т.н., и след това изчислите - дори ако темата не винаги е реално изчисление, а само нещо приблизително - когато изчислите колко дълго съществуват тези скални слоеве, тогава получавате известните цифри. И тогава, както всички знаете, стигаме до началото на развитието на Земята, където Земята - както хипотетично се предполага - се е образувала от нещо, от някаква първична мъглявина или нещо подобно. Няма нужда да навлизам в това по-подробно. Вие сте запознати с всичко това.

Но за духовния изследовател е така, просто защото е преживял такива неща, каквито ви описах - макар и само накратко, за да събудя интерес, а не да убедя - за духовния изследовател е така, че той трябва да си каже: Предполагам, че някой изследва промените в човешкия организъм, да речем промените в сърцето, на всеки пет години. Аз следя как човешкото сърце или друг орган се променя в течение на пет или десет години, какво се случва там. И сега изчислявам това, което съм видял, ако просто последователно изведа от това, което съм изчислил, какво е било преди триста години. Получавам определен резултат, макар и чисто аритметичен, за това какво е било това човешко сърце преди триста години. Единственото възражение срещу това е, че това сърце дори не е съществувало по това време. Толкова правилно, колкото би бил геоложкият подход да заключи от малките промени в човешкото сърце какво е било това сърце преди триста години, само че то дори не е било там по това време. Също толкова правилно - защото напълно признавам, че това, което геологията разкрива, има поне относителна коректност - е и всичко, което се извежда от геоложките факти за развитието на земята. Но след това ние пренасяме това, което възниква за нас като следствие от нашите изчисления, във времена, когато Земята все още не е съществувала в сегашния си вид. Или пренасяме това, което възниква от нашите наблюдения, направени през ограничен период от време, в епоха, която предстои милиони години, като изчисляваме крайно състояние и говорим за ентропия или нещо подобно. За духовния изследовател това е същото, както ако би изчислил каква ще бъде природата на човешкото сърце след триста години.

До това стигате, когато превърнете обикновения научен метод в нещо, което може да се преживее. Защото, виждате ли, човекът всъщност е като извадка от целия космос. В човека откривате - някак променено, някак извлечено, компенсирано или подобно - това, което присъства в космоса като закон. Ще ме попитате: Да, как можете вие, мечтател, да твърдите, че земята все още не е съществувала в сегашния си вид? Трябва да ни покажете начин да стигнем до такова твърдение.

Ще се опитам да характеризирам, макар и само бегло, как човек стига до твърденията, които изложих. Човек открива, чрез преживяване на волята, мисленето, както ви описах, че човекът наистина е един вид микрокосмос. Не казвам това като фраза, както казват мъглявите мистици, а в осъзнаването, че ми е станало толкова ясно, колкото всяко решение на диференциално уравнение, от пълна логическа яснота. Човекът е вътрешно сборник на целия свят. И както в обикновения си живот не знаем само това, което чувствено ни заобикаля в момента, така както ние, гледайки отвъд това, което чувствено ни заобикаля в този момент, гледаме образа на нещо, което сме преживели преди около десет или петнадесет години, как то се появява пред нас като нещо, което вече не съществува – но нещо от него присъства в нас, което ни позволява да реконструираме това, което е било налице тогава – същото е и с разширеното съзнание, което възниква

от трансформацията на обикновеното мислене и воля. В това, че човекът всъщност е бил свързан с всичко минало, само че в по-всеобхватен смисъл, в съвсем различен смисъл, в по-духовен смисъл, е бил свързан с миналото, отколкото с преживявания отпреди десет или петнадесет години, които може да извика отново от вътрешното си същество, така че е възможно, когато съзнанието се разшири, просто да открием какво е било там от космическа памет, къде сме били и какво не живее в нас за обикновеното съзнание, а какво живее за съзнанието, което е възникнало чрез метаморфозата, която описах.

Следователно, това не е нищо повече от разширяване, увеличение на онази сила, която иначе е нашата сила на спомена, чрез която човекът вътрешно, просто от собствената си природа, която е обобщение на макрокосмоса, конструктивно възкресява това, което действително е било на нашата земя в определен период от време. Тогава човекът гледа на състоянието на земята, когато тя все още не е била материална. И докато иначе би трябвало да конструира нещо от днешния опит на геологията, което би трябвало да е съществувало по това време, сега той гледа на момент от времето, когато земята все още не е била там, когато е била в много по-духовна форма. Той вижда, като конструктивно пресъздава това, което живее в него, това, което действително е в основата на формирането на нашата земя.

И същото е и с това, което може да се появи в нас по определен конструктивен начин от едно бъдещо състояние на Земята. Знам колко незадоволително трябва да е подобно схематично описание, но от него можете да видите, че това, което аз характеризирам като духовна наука, не е извлечено от нищото или от фантазия. Разбира се, това е нещо необичайно. Но след като сте завършили метаморфозата на съзнанието, това, което конструктивно представяте вътрешно, е също толкова ясно за вашето съзнание, колкото и това, което си представяте в математиката или геометрията, което също е конструирано отвътре в човешкото същество.

И когато някой дойде и каже: „Да, но трябва да твърдите нещо, което всички хора могат да разберат“, аз казвам: „Да, това също е така, но първото нещо, което трябва да се вземе предвид, е, че човекът, който иска да разбере нещо, първо трябва да премине през всичко необходимо, за да го направи – точно както някой, който иска да реши диференциално уравнение, първо трябва да премине през това, което ще му позволи да го реши.“

И ако някой възрази от друга страна: Да, математическата геометрия представя на нашето съзнание само нещо, което прилагаме, когато следваме реалността на външния свят – тогава казвам: Да, това е така, но ако конструктивно си го представим, тогава стигаме до убеждението, че това е просто формалност. Ако сте наясно с това, което се характеризира, знаете, че това е реалност. И ако някой каже, че това може да е самовнушение, тогава казвам: всичко, което ни дава възможност да кажем, че нещо е реално, е само резултат от опит. И когато някои хора възразяват, че някой може да греши, че някой може например да има жива мисъл за

лимонена киселина, когато пие нещо, и ако е чувствителен, може дори да има вкус на лимон – казвам: това е възможно. Но както в обикновения живот човек може да различи самата мисъл за топлина от топлината, която идва от действителното докосване на гореща ютия, така и чрез вътрешния опит, ако човек има виждащото съзнание, може да различи кое е просто въображение, кое е просто внушение и кое е реалност, защото схващането на цялата реалност е вътрешно преживяване. И е необходимо да се следват нещата докрай, а не да се спира някъде. Всеки, който спира преди мястото, където пътят всъщност трябва да води, може да се поддаде на внушение. Затова казвам: Наистина е възможно, ако някой е чувствителен и се отдаде на самовнушение, да каже: Имам мисълта за лимонада, дори усещам вкуса - но мисълта за лимонада няма да утоли жаждата му. Важното е човек да премине от усещането за вкус към утоляване на жаждата си, да следва пътя последователно. Преживяването трябва да се преследва последователно, тогава фактът, че човек определя нещо като реалност в духовен смисъл, също е изцяло резултат от преживяването. Определянето на сетивна реалност или реалност не може да бъде теоретично установено, а е резултат от преживяването.

Сега, скъпи присъстващи, аз характеризирах духовната наука, която достига до съвременния, естественонаучен човек, когато преживява това, което животът предлага днес. Този живот наистина се е променил изключително много през последните тридесет до петдесет години, особено благодарение на напредъка на технологиите. Когато си спомням за времето, когато първата катедра по технологии е била създадена във Виена в началото на 1880-те години, и обмислям всичко, което се е случило оттогава, добивам известна представа колко много се е променил този съвременен човек в резултат на всичко, което е било привлечено в нашия когнитивен, морален, но особено в нашия социален живот. Тези, които честно са преминали през това, които не казват от някакво предубеждение: „Е, науката не може да ни даде нищо!“, а които са на мнение, че естествената наука може да ни даде много, които са напълно погълнати от триумфите на съвременната естествена наука, могат да осъзнаят, че това, което е в основата на духовния свят, трябва да бъде схванато по начина, по който се опитах да ви го представя днес. Тогава човек поглежда назад към по-ранните времена в развитието на човечеството и си казва: В тези по-ранни времена на човешкото развитие хората почти не са говорили за духа. И начинът, по който са говорили за духа, се е запазил традиционно в различни религиозни вярвания, които, ако човек е напълно честен и не иска да води двойни сметки за живота, наистина не могат да се примирят с резултатите от обикновената естествена наука днес. Тези духовни преживявания, трябва да се каже, произтичат от съвсем различно състояние на съзнанието у хората. Това, което сме научили през трите до четири века, в които са се развивали научните методи, това, в което сме се превърнали като състояние на духа чрез коперниканския и галилеевския начин на мислене, чрез Кеплер, ние сме преминали

през всичко, което е извадило техническите закони от законите на природата в по-нови времена, чрез Кеплер, чрез... Цялата конфигурация на душата се е променила, не като е станала по-теоретична, а като е станала по-съзнателна. Чрез развитието на човечеството ние непременно сме напуснали определени инстинктивни състояния от по-ранни епохи. И ние поглеждаме назад към това, което по-ранните епохи са усещали като духовност, което е запазено в религиозните традиции, и си казваме: Какво е било тогава като духовност, е било схванато от човешкия инстинкт. Не може да се каже, че това е зависило от такова повишаване на съзнанието чрез методите на естествената наука, чрез методите на социалния опит в днешно време. Хората са говорили по такъв начин, че когато са виждали природни явления, тези природни явления, така да се каже, са ги дарявали с духа на това, за което са говорили. Как е общувал древен цивилизован египтянин със света? Той е поглеждал нагоре, е следвал движението на звездите, конфигурацията на звездното небе. Той е виждал не само това, което Коперник, Галилей и Кеплер са виждали в това звездно небе, но е виждал нещо, което едновременно с това е разкривало за него духовна реалност. Точно както, когато движа ръката си, в основата на това движение на ръката стои душевно-активно, така и човекът от по-ранни епохи е усещал в случващото се външно това, което стои в основата на това външно събитие като духовно, но инстинктивно.

След това дойде по-скорошният период, времето на естествените науки. Бих искал да кажа, че поглеждаме назад към един дълъг период на човешко развитие, който всъщност достигна своя край едва около средата на XV век, когато хората не можеха да не виждат това, което ги заобикаля със сетивата си, едновременно като нещо духовно. Когато говорим за физически състояния днес, за твърди, течни, газообразни форми, говорим по такъв начин, че разглеждаме материалното. Древният човек, когато е говорил за това, което за нас днес са физически състояния, ги е виждал като елементи, но тези елементи не са били просто материални; те са били духовното, което се е проявявало в тях. Това, което е обграждало човека като материален свят, е било за него също толкова външен физическо-духовен израз на духовната душа, колкото физическият организъм е за нас израз на духовната душа - но всичко това инстинктивно. Този път е неизбежно изоставен през последните три-четири века, когато човечеството премина към нещо съвсем различно, което тогава стана водещо в цивилизацията. Човечеството премина към това, което отличаваше наблюдението на природата от простото наблюдение, което винаги е свързано с инстинктивното, с духовното наблюдение на природата, което все още е скрито в името „съзерцание“. Човекът премина от просто наблюдение на природата към това, което би могло да се нарече експериментално разбиране на природата.

Откакто Бейкън и други работят, простото наблюдение на природата е заменено от експерименталното ѝ разбиране. Ние правим експеримента в лабораторията, в

кабинета по физика, който след това разширяваме до техническата работа. В това, което самите ние предизвикваме като условие за някакво природно събитие, ние наблюдаваме тези същи условия. Чрез експеримента ние сме в различна позиция, отколкото при просто наблюдение на природата. В природата не мога да знам дали това, което ми се разкрива, било то за моя ум или за моето въображение, е също някаква цялост или трябва да се гмурна в нея много, много по-дълбоко, отколкото нещото първоначално ми се представя. Накратко, въпреки всяко точно наблюдение, това, което наблюдавам в природата, остава пред мен като неизвестно. Когато имам експеримент пред себе си, аз сам установявам условията; проследявам как едно нещо се извиква от друго и това, което тогава все още е неизвестно, е основно това, което всъщност е от интерес. Когато планирате експеримент и след това наблюдавате това, което може да се наблюдава, вие всъщност гледате резултата от това, което следва от условията, които са управляеми за вас. В експеримента всичко е прозрачно по съвсем различен начин от това, което наблюдавам в природата. И така, малко по малко, хората са свикнали да се възприемат като тълкуватели на природата в управляемия контекст на експеримента, до известна степен да проследяват закона на природата, където самите те могат да проследят условията на неговото проявление. Този експериментален метод обаче все още е свързан с определен вътрешен копнеж, който е бил в основата на знанието. В онези древни времена, когато все още не е имало технология, нямало е естествена наука в нашия смисъл, това, което се е смятало за наука, е възникнало предимно от желанието да се знае, от желанието да се разпознае, да се изследва „това, което държи света заедно в най-съкровено то му същество“, ако мога да се изразя по този начин. Сега, когато се е появил експерименталният метод, не само желанието за знание ни движи, но и желанието да пресъздадем това, което природата формира. Но старото желание за знание все още е живо. Ние пресъздаваме това, което искаме да видим в експеримента, за да разгадаем самата природа чрез това, което можем да видим. В последно време технологията се е появила от този експериментален метод с известна деловита същност и с технологията сме навлезли в нова фаза. Следователно можем да кажем, че в историята на човешкото развитие първо имаме изследвания, определени от желанието за знание, след това експерименталния метод, който обаче все още съчетава копнежа на старото търсене на знание с пресъздаването на природата. Но ако проследим пътя от това, което може да се преживее чрез експериментиране, до това, което се случва в резултат на законите на природата, които се разпознават чрез експериментиране, до това, което след това се случва чрез техническия дизайн, който толкова дълбоко се намесва в човешкия и социалния живот, трябва да си кажем: присъства и трети елемент, който преминава от това, което все още имаме при пресъздаването на природата, към това, което сега е творческо в самия човек. Тази творческа сила – не вярвам, че говоря на напълно нечувствителни души, когато казвам следното за тази творческа

сила: човекът, който с този особен характерен стил, с това особено състояние на душевната конституция преминава през техническо обучение, се чувства различно в това обучение от някой, който преминава например през богословско обучение, което е възпроизвеждане на най-старите методи на познание, или вече експериментално научно обучение. Тези, които преминават през експериментално научно обучение, прилагат математическото, геометричното, теоретико-механичното, фотометричното и т.н. към това, което наблюдават там. Той, така да се каже, преизчислява природата.

Човек стои на съвсем различно ниво на съзнание, когато за първи път има пред себе си това, което е, така да се каже, напълно вътрешно прозрачно: математическото, геометричното. И когато го прилага не само в експеримента, тоест във възпроизвеждането на природата, но и когато го прилага в напълно свободно творчество към проектирането на машини. Когато видиш, че това, което си преживял като математика, като теоретико-механистична химия, прониква в проектирането на техническа структура, ти преживяваш света по съвсем различен начин от обикновения натуралист или теоретизиращия техник.

Каква е действителната разлика? Човек често не обръща внимание на това.

Представете си, че в нашия обикновен, тривиален живот описваме всичко като „реално“, дори това, което не е реално в по-висш смисъл. Наричаме розата „реална“. Но реална ли е една роза в по-висш смисъл? Ако я имам тук пред себе си, откъсната от стъблото на розата, тя не може да живее. Тя може да бъде оформена само такава, каквато е, когато расте на стъблото на розата, когато расте от корена на розата. Като я отрязвам, всъщност имам пред себе си реална абстракция, нещо, което не може да съществува такова, каквото го имам пред себе си. Но това е така с всяка природна структура до известна степен. Когато гледам естествено образуване, дори кристал, който е най-малко вероятно да съществува, не мога да го разбера само като го гледам, защото той по принцип не може да съществува сам по себе си, както и розата. Така че бих казал: този кристал е възможен само в цялата среда, може би е израснал от геода в планинската формация.

Но когато имам пред себе си нещо, което самият аз съм формирал като техническа структура, аз го усещам различно. Можете да го усетите, дори да го почувствате като нещо радикално значимо в опита на съвременния човек, който гледа на това, в което се е превърнала технологията в съвременния живот от гледна точка на своето техническо образование. Когато имам техническа структура, която съм изградил от математиката, от теоретичната механика, имам пред себе си нещо, което е самодостатъчно. И ако живея в това, което е основно обхватът на цялото техническо творение, тогава имам пред себе си не просто отражение на законите на природата, а в това, което се е превърнало в технически единици от законите на природата, всъщност имам нещо ново пред себе си. Това е нещо различно, което е в основата

на законите на техническите структури, от това, което е в основата и на неорганичната природа.

Не става въпрос само за това, че законите на неорганичната природа просто се пренасят, а за това, че цялото значение на структурата по отношение на космоса става различно, тъй като аз, като свободно творещо човешко същество, пренасям това, което иначе преживявам от замисъла на физически или химични изследвания, в техническата структура.

Но с това може да се каже: тъй като съвременното човечество е стигнало до извличане на техническото от целия обхват на естественото, тъй като в днешно време трябваше да се научим да живеем в сферата на техническото по такъв начин, че с човешкото съзнание стоим в съвсем различно отношение към техническото, отколкото към това, което се произвежда в природата, си казваме: Сега за първи път стоим пред свят, който сега е, така да се каже, духовно прозрачен. Светът на изследването на природата е по известен начин духовно непрозрачен; човек не вижда до дъното му. Светът на технологиите е като прозрачен кристал - разбира се духовно, разбира се. С това наистина е достигнат нов етап в духовното развитие на човечеството, именно със съвременната технология. Нещо друго е навлязло в историята на развитието на човечеството. Ето защо съвременните философи не са знаели как да се справят с това, което се е появило в това модерно съзнание именно чрез триумфите на технологиите. Може би мога да посоча колко малко може да направи чисто философският, спекулативен начин на мислене с това, което е завладяло съвременното човешко съзнание, именно от гледна точка на технологиите. Днес сме много по-завладени от това, което произтича от водещите течения на човешкото развитие, отколкото осъзнаваме. Това, което сега е общо съзнание, не е съществувало, когато нямаше вестници, когато единствената духовна комуникация беше, че хората чуваха пастора да говори от амвона в неделя. Това, което сега е общо образование, тече по определени канали от водещите течения в широките маси, без хората да го осъзнават. И така, по същество, това, което е дошло чрез техническото съзнание, е оформило, в течение на много кратко време, формите на мислене на най-широките маси; то живее в най-широките маси, без те да го осъзнават.

И така можем да кажем, че се е появило нещо съвсем ново. И там, където едно съзнание е станало едностранчиво - което, за щастие, все още не сме постигнали в Европа - където едно съзнание е станало едностранчиво, почти обсебено от тази абстракция, се е появила странна философска тенденция, така нареченият прагматизъм на Уилям Джеймс и други, която казва: истина, идеи, които просто искат да бъдат истина, това е нещо нереално изобщо. В действителност, само това, което виждаме, може да бъде реализирано, е истина. Като човешки същества, ние си поставяме определени цели; след това оформяме реалността съответно. И когато си кажем: Това или онова е реално според естествен закон, ние формираме

съответна структура от него. Ако можем да реализираме в машината, в механиката, това, което си представяме, тогава ни се доказва чрез приложението в живота, че това е истина. Но няма друго доказателство освен приложението в живота. И така, само това, което можем да реализираме в живота, е истина. Така нареченият прагматизъм, който отрича всяко логично вътрешно търсене на истината и всъщност приема истината на истината само чрез това, което се постига външно, днес фигурира в най-широките кръгове като американска философия. И това е нещо, което някои хора в Европа също са разбирали от десетилетия, дори преди войната. Всички онези философи, които все още искат да мислят по старите начини, не знаят друг начин да продължат с това, което се е появило като по-нова техника, като осъзнаване на по-нови техники, освен да оставят настрана напълно понятието за истина. Като излизат от инстинктивното схващане на природата, от експерименталното пресъздаване на природата, към свободното оформяне на природата, за тях не остава нищо друго освен свободно външно оформяне. Вътрешното преживяване на истината, това духовно преживяване на душата, което може да проникне в душата, всъщност се отрича и само това, което може да се реализира във външните, целенасочени структури, се счита за истина. Тоест, понятието за истина, което е присъщо на човешката душа, всъщност се оставя настрана.

Сега е възможно и друго развитие; възможно е да преживеем как нещо се появява от действителната субстанция на техническите структури, нещо, което вече не е естествено, в което вече няма нищо, което можем да интуитивно доловим, а само това, което можем да наблюдаваме. Защото, ако не можем да го схванем, не можем да го оформим. Като преживяваме това, като се проникваме изцяло с това, което може да се преживее в него, в нас трябва да се събуди още повече определена нужда. Този нов външен свят ни се представя без вътрешно осъзнаване на идеите, без вътрешно преживяване на идеите. Следователно, чрез това ново преживяване ние сме подготвени за чистото преживяване на това, което е духовността, на това, което човекът, абстрахиран от всяко външно наблюдение, трябва да преживее вътре в себе си, както се опитам да очертая в началото на моите днешни размисли.

И затова вярвам, че тъй като сме напреднали в историята на развитието на човечеството до гледна точка за тази реалност, която можем да наблюдаваме външно, където вече не можем да видим никакъв демоничен, призрачен аспект във външността, тъй като най-накрая сме стигнали до точката, в която вече не можем да интерпретираме външното сетивно по такъв начин, че да кажем, че е непрозрачно за нас и можем да предположим, че зад него има нещо духовно, трябва да се стремим да намерим силите за духа в нас чрез развитието на душата.

Винаги ми се е струвало, че едно истински честно преживяване на съзнанието, което идва до нас именно от технологиите, ни призовава – защото в противен случай това, което е тясно свързано с нашата човешка природа, почти би било

загубено за нас – да изпитаме във вътрешното си същество какво е духовността и по този начин да добавим към единия полюс на прозрачната механика и прозрачната химия това, което сега може да се постигне чрез духовно прозрение, това, което може да се представи на хората в духа. Струва ми се, че е необходимо в наше време духовното прозрение на Антропософията да се разкрие, защото наистина сме достигнали определен етап от развитието в човешката история. И има още един фактор, уважаеми присъстващи: с тази по-нова технология едновременно се е появил и нов социален живот. Няма нужда да описвам как съвременната технология е създала съвременния индустриализъм, как тази съвременна технология е произвела съвременния пролетариат във вида, в който е днес. Но ми се струва, че ако искаме да заемем само гледната точка на по-ранния научен метод, гледната точка на това, което произтича от наблюдението, тогава мислите ни се провалят. Не можем да схванем това, което наистина се разкрива в социалния живот. За да схванем това, което произтича в социалния живот от човешкото, е необходимо да стигнем до истини, които се разкриват само чрез самата човешка природа. И затова вярвам, че марксизмът и други подобни шарлатанства, които днес поставят хората в такъв смут, могат да бъдат преодоляни само ако се намерят специални методи, които се прилагат като необходим противовес на технологиите, прилагани към социалния живот на човешките същества, и ако чрез това стане възможно да се внесе духовност във външния живот, в широките маси, защото човек е открил тази духовност чрез вътрешен опит, трудно,

Следователно не е просто случайно, че от същата почва, от която за мен възникна антропософски ориентираната духовна наука, израсна, наистина нетърсено, това, което се опитах да представя в книгата си „Основните моменти на социалния въпрос“. Просто се опитах да извлека последствията за социалния живот от това, което представлява духовно-научното познание. И това, което представих в тази книга, възникна съвсем естествено.

Не вярвам, че без духовна наука човек може да намери методите да разбере каква е позицията на човек в социалния живот. И вярвам, че тъй като все още не сме успели да разпознаем социалния живот, този живот няма да позволи да бъде завладян от нас и че затова първоначално ще бъдем потопени в хаос в момента, когато след ужасната катастрофа на войната хората са изправени пред необходимостта да го възстановят. Необходимо е да се извърши това, което трябва да се извърши, въз основа на духовните закони, а не въз основа на закона, който погрешното разбиране вярва, че може да се основава на природни закони, както е в случая с марксизма и други радикални формулировки на социалните науки. И така, скъпи присъстващи, успех да дам причина за нещо, което всъщност е доста лично за мен, точно тук пред вас. И мога да кажа: Говорейки с вас сега, се чувствам пренесен назад в едно по-ранно време, в 1880-те години, когато ние в Централна

Европа живеехме във време, което всички усещахме като време на възход. Ние – тези хора, които, като мен, сме остарели – сега сме стигнали до момент, в който надеждите за пролетта, които се появиха тогава, придобиват доста трагична форма в съзнанието ни. Тези, които си спомнят за това, което тогава изглеждаше като непобедимо възход, сега си спомнят за нещо, в което за много хора се разкрива нещо, което всъщност е било грешка в много отношения.

Говорейки с вас, говоря на колеги студенти, които са в различна ситуация. Много от вас вероятно са на същата възраст, на която бях аз, когато изпитах онази пролетна надежда; сега изпитвате нещо, което е много различно от фантазиите, възникнали от пролетните надежди от онова време в човешката душа. Но някой, който е толкова изпълнен с възможността и необходимостта от духовно познание, колкото този, който ви говори, никога не може да бъде песимист относно силата на човешката природа; той може да бъде само оптимист. И затова не ми се струва като нещо, което не представям като възможност пред душата си, че след като сте достигнали възрастта, на която ви говоря днес, сте преминали по обратния път – този обратен път, който сега води отново нагоре от силата на човешката душа, преди всичко от духовната сила на човешката душа. И тъй като вярвам в човека от духовното познание, вярвам, че не може да се говори, както прави Шпенглер, за падение, за смърт на западната цивилизация. Но тъй като вярвам в силата на душата, която живее във вас, вярвам, че трябва да стигнем отново до възход. Защото това изкачване не е причинено от празен фантом, а от човешка воля. И аз вярвам толкова силно в истинността на духовната наука, описана ви, че съм убеден: Тази воля на хората може да бъде осъществена, може да предизвика ново изкачване, може да предизвика нова зора. И така, моя уважаема аудитория, бих искал да завърша с думите, които за първи път чух като млад студент, когато новият ректор по механика и машиностроене във Виена произнесе встъпителното си слово. По онова време, за хора, които също вярваха в ново изкачване и с право вярваха в него, дори и по-късно да дойде само техническо изкачване, а не социално, не политическо изкачване. Но сега сме в период, в който, ако не искаме да се отчайваме, можем и трябва да мислим само за изкачване. Ето защо казвам това, което този човек каза на нас, младите хора, тогава: „Съученици, завършвам с това, че този, който чувства честно развитието на човечеството пред лицето на това, което ще произлезе от цялата наука и цялата технология, може само да каже: Винаги напред!“

Дискусия

Въпрос: Какво ни дава право да излезем отвъд границите на мисленето, да напуснем единството на мисленето и да преминем от мислене към медитация?

Рудолф Щайнер: Скъпи възлюбени! Струва ми се, че този въпрос е за нещо много важно, което обаче може да бъде напълно разбрано само чрез задълбочено

епистемологично и епистемологично размишление. Но ще се опитам да посоча няколко неща, които се вземат предвид при отговора на този въпрос.

Може би бих искал да обърна внимание на последната глава, която добавих към второто издание на книгата си „Загадките на философията“, в която описах развитието на самата философия и в която след това се опитах да покажа как в настоящия момент в човешкото развитие е стигнало до точката, в която философията, така да се каже, изисква от себе си това излизане отвъд мисленето за гледната точка на мисленето, която възниква именно когато човек е достигнал границите на познанието за природата. По онова време се опитах да покажа следното:

Хората могат, ако изучат подробно методите за придобиване на знания, както е направил великият физиолог Дю Боа-Реймон, да стигнат до гледната точка, която Дю Боа-Реймон изрази в лекцията си „За границите на естественото познание“ на известната конференция по естествени науки в Лайпциг през 70-те години на XIX век и която повтори и в лекцията си „Седемте световни загадки“. Ще посоча само накратко, че по това време Дю Боа-Реймон говори за факта, че с прилагането на това, което тук е наречено „единно мислене“, човек стига до развиване на така наречения лапласов ум, т.е. до развиване на такова мислене за материята, каквото е възможно, когато човек се стреми да схване хода на планетите на слънчевата система, използвайки астрономическо-математически методи.

Ако сега насочим вниманието си, чрез известно вътрешно съзерцание, към това, което се случва в нас самите, ако се опитаме да превърнем субекта в обект, тогава се оказва, че това мислене, което развиваме, не може да се определи като съществуване, за да изобрази някакъв външен свят или да комбинира фактите на външен свят. В това, което се мисли за мисленето, все още трябва да видя последен остатък от онази стара телеология, от онази стара доктрина за целта, която навсякъде пита не защо, а с каква цел, която не пита как се случва цялата организация на човека или който и да е друг организъм или орган като ръката да е оформен по определен начин, а която пита как тази ръка би трябвало да бъде оформена за определена цел. Това се разпростира и върху разглеждането на мисленето, въпреки че днес хората вече не осъзнават това или все още не са го осъзнали. Човек пита: За какво всъщност е мисленето? Човек не винаги осъзнава това, но несъзнателно го пита. Мисленето, мисли човек, познанието като цяло, е там, за да привлече външен свят в себе си, така че това, което е първо външно, да е след това вътре, дори и само като образ. Но сега, чрез реализма, но разбира се, духовния реализъм, човек може да проследи какво всъщност е мисленето. Тогава човек осъзнава, че това мислене е напълно реална сила, която ни оформя самите. Виждате ли, тази духовна наука, за която говоря тук, не е абстрактна теория, не е нещо, което просто иска да бъде светоглед в идеи. Освен всичко друго, наскоро изнесох педагогически курс тук, в който се опитах да приложа духовната наука в

педагогиката. Това беше курс за учители преди основаването на Валдорфското училище. В допълнение към този педагогически курс, изнесох и курс, който се опита да вземе терапевтичния аспект на медицината от духовната наука и да покаже как духовното изследване може да хвърли светлина върху нещо, което никога не може да бъде напълно разбрано, използвайки само днешните методи на физиологията и биологията. Сега, не искам да ви казвам нещо конкретно терапевтично, но има едно нещо, което бих искал да спомена, за да характеризирам метода. Тоест, в съвременната философия днес всъщност има само спекулации за връзката между духовно-умственото и физическо-телесното. Има всякакви теории за взаимодействията, за паралелизма и т.н., всякакви материалистични интерпретации на душевните процеси. Но всъщност, в известна абстракция, ние винаги имаме от една страна наблюдение на духовно-менталното, от друга страна - на телесно-физическото, и след това разсъждаваме как тези две могат да влязат във връзка едно с друго. Духовната наука наистина изучава методично - но именно с мисленето, което се пробужда там - как душевно-духовното работи в телесно-физическото. И дори да се изложи на известно неразбиране, че това, което казвам, се приема за парадоксално, искам да подчертая едно нещо:

Когато наблюдаваме как едно дете расте до смяната на зъбите около седмата година, забелязваме, че не само се случва смяната на зъбите, но и конфигурацията на душата и духа претърпява значителна промяна. Ако сега се замислите за собствения си живот, ще откриете – дори и все още да не провеждате методично проучване – че рязко очертаните мисли, които след това се втвърдяват в паметта и се възпроизвеждат през целия живот, че тези рязко оформени мисли могат да се формират само от силата на мисълта в момента, когато организъмът избива така наречените втори зъби – това е нещо, което идва от целия организъм, а не само от челюстта. Ако човек преследва това методично, стига до това да си каже: Точно както например във физическите процеси някакъв вид сила, като механична сила, може да се превърне в топлина и тогава човек казва: топлината се освобождава, топлината се появява - така и в хода на човешкия живот човек трябва да се обърне към това, което остава в организма - напълно сме загубили израза за това - при смяната на зъбите, и това, което след това се освобождава, когато смяната на зъбите постепенно се извършва, това, което след това преминава от латентно състояние в свободно състояние, това, което първоначално е действало само вътрешно. Вторите зъби са се появили; има определена връзка на силите, които действат, система от сили вътре, докато тези втори зъби се появят. Тогава тази взаимосвързаност на силите се освобождава и в своето освобождаване тя се явява като онзи духовно-душевен елемент, който след това дава рязко очертаните мисли на паметта.

С този пример искам само да покажа как тази духовна наука всъщност се прилага в области, за които днес човек не мисли. Тя е продължение на естествените науки.

Това е точно същата форма на мислене, която се прилага, когато се говори за освобождаването на топлина. Същата форма, която едва сега се е появила, се прилага след това към човешкото развитие и човек си казва: това, което се явява като памет, като мисловна сила, което избухва вторите зъби навън - ако мога да се изразя тривиално.

В този случай не се спекулира за връзката между тялото и душата, а по-скоро се търси, по напълно емпиричен начин, както е свикнал да прави като естествен учен, само че с по-високо развити методи на мислене, това, което може да се наблюдава. Само цялото това, което човек има около себе си, се наблюдава и духовно. И така човек стига дотам, че вече не говори абстрактно, мъгливо за взаимодействието на тялото, душата и духа, а се заявява как на определена възраст действа физическа сила, която след това се еманципира като духовно-душевна сила на различна възраст. И човек навлиза с духа в материалното, разбира материалното духовно. Това е особеното, че материализмът не е разбрал материалното, че той всъщност стои срещу материята по такъв начин, че тя остава неразбираема за него. Материализмът не е разбрал материята. Духовната наука, която се има предвид тук, напредва към разбирането на материалното чрез своя духовен метод. И наистина беше изключително интересно за лекарите и студентите по медицина, които посетиха курса за лекари, да им се покаже как човек наистина може ефективно да представи духовното и душевното във физическото, как например може да покаже как сърцето, в неговата функция, може да бъде разбрано от духовната наука по съвсем различен начин, отколкото с методите на днешната физиология или биология.

Така че става въпрос за развиване на мисленето не просто чрез някакво фантастично усъвършенстване, а чрез реално продължение, което просто трябва да премине през гранично или критично състояние. В това преминаване през граничното състояние мисленето се превръща в нещо друго. Не бива да казвате, че единството на мисленето по някакъв начин се разрушава от това. Например, силата, която действа в леда, не се превръща в нещо, което вече не би трябвало да съществува, когато ледът се разтопи и се превърне във вода. И силата, която действа във водата, не се превръща в нещо друго, когато водата премине през точката на кипене и през изпаряване. Така че става въпрос за факта, че в точката, която съм характеризирал като точка на развитие на мисленето, тази мисловна сила преминава през такова гранично състояние и след това наистина се появява в различна форма, така че преживяването се различава от по-ранното преживяване като пара от вода. Но това води до разбирането на самата мисловна сила, мисленето – бих могъл да докажа същото и за волята – като нещо, което действа реалистично в човека. В мисловната сила, която човек притежава по-късно в живота, тогава вижда това, което е действало в тялото през детството. Така всичко се превръща в единство по забележителен начин.

С готовност признавам, че духовната наука може да греши по някои отделни въпроси. Тя е в начален стадий на развитие. Но не това е въпросът. Въпросът е посоката на стремежа. И така, може да се каже: прави се опит да се наблюдава това, което се разкрива в мисленето в неговото оформяне на човешкото същество, да се наблюдава като реална сила, която оформя и формира човешкия организъм. Мисълта се наблюдава в нейната реалност. Следователно, може да се каже в заключение: Тези, които все още гледат на мисълта по когнитивен начин, задавайки само един въпрос: Защо мисълта е такава, че съчетава външните сетивни възприятия? – те се поддават на известна грешка, грешка, която бих искал да ви характеризирам сега.

Да предположим, че пшеничното зърно или класът на пшеницата расте от върха на корена през стъблото; растениеобразуващата сила се проявява и може да оформи ново растение от семето, което от своя страна пораста в семе и така нататък. Виждаме, че формиращата сила, действаща в растението, е непрекъснато ефективна в самото растение, от формиране до формиране, както казва Гьоте: от метаморфоза до метаморфоза. В духовната наука се опитваме да проследим мисленето, което се изразява в човешките същества, като формираща сила и стигаме до заключението, че доколкото мисленето е формираща сила в човешкото същество, възниква и страничен ефект и този страничен ефект е всъщност обикновеното познание. Но ако искам да характеризирам мисленето в неговата същност според този вторичен ефект, тогава правя точно същото, както ако кажа: Какво ме интересува какво изниква през корена, стъблата в класа на царевицата като формираща сила в растението; това не ме интересува; аз започвам от химията на храненето и изследвам какво се появява в пшеничното зърно като хранително вещество. Разбира се, това е и легитимен начин да се гледа на пшеничното зърно. Можете да го гледате и по този начин. Но ако го направя, тогава пренебрегвам това, което всъщност протича непрекъснато във формирането на растенията. И така е с познанието. В това, което обикновено се мисли от епистемолозите, от философите и от онези, които искат да обосноват естествената наука с някакъв вид наблюдение, има същите ефекти, които възникват, когато мисленето, което всъщност иска да ни оформи, се изразява външно като страничен ефект. Сякаш това, което расте в пшеничното растение, се мисли само като основа за храненето на друго същество. Но е погрешно да се разглежда пшеницата само от гледна точка на това. Това няма нищо общо с природата на пшеничното зърно. Въвеждам различна гледна точка. Следователно, философията днес е на грешен път, когато изследва познанието само от гледна точка на възприемането на външния свят. Защото същественото е, че познанието е формираща сила у човека, а другото се явява просто като страничен ефект. И начинът на гледане, който иска да остави мисленето само в състоянието, в което то абстрахира природните закони, събира възприятия, е в същото положение

като някой, който би твърдял, че не трябва да се занимава с растителна биология, за да се опознае природата на растението, а с хранителна химия.

Това са неща, за които днес не се мисли, но те играят важна роля в по-нататъшното развитие на научното бъдеще, което е едновременно и бъдеще за такава социална организация, чрез която човекът, схващайки социалния живот чрез духа, може наистина да се намеси в тази социална организация. Защото ми се струва, че именно това е довело до катастрофата: че ние вече не владеем живота, защото не мислим, че сме навлезли в състояние на човешко развитие, в което животът трябва да бъде овладяван от духа, от този дух, който се разпознава отвътре и по този начин разпознава и това, което ни се изправя във външния свят.

Да, скъпа публика, с такива неща човек се смята в най-широките кръгове днес за ексцентрик, за мечтател и във всеки случай не се очаква такъв човек наистина да вижда реалистично външния свят. Но вярвам, че не греша, когато казвам: приложението на духовната наука към целия външен свят може да се сравни със следното. Ако някой положи парче желязо с форма на подкова, идва фермер и казва: Ще подкова коня си с това. Друг, който знае какъв предмет е това, му казва: Това не е подкова, това е магнит, той служи за съвсем друга цел. Но фермерът казва: Какво ме интересува, ще подкова коня си с него. Така изглежда науката днес, отказвайки да признае, че духовното живее навсякъде в материалното. Тези, които отричат духовното в материалното, са като човека, който казва: „Какво ме интересува магнитът, подковавам коня си с желязото.“ Вярвам обаче, че трябва да осъзнаем, че във всички материални неща трябва да разпознаваме не само абстрактна духовна същност, но и конкретна духовна същност, и че тогава трябва да сме готови да изучаваме тази конкретна духовна същност по същия начин, както правим в материалния свят, и че това ще означава прогрес в когнитивен и социален план за в бъдеще.

Но е по-лесно да се изразят спекулативни резултати и всякакви философии за това какво е духът, по-лесно е да бъдеш пантеист или нещо подобно, основано на спекулации, отколкото да следваш примера на строгата естествена наука, само с опитния метод, както го описах, да продължиш научното изследване и след това да откриеш духовното в материалното - точно както човек изважда топлина наяве, дори и тя да не се изразява, като показва при какви обстоятелства се разкрива това, което е латентно. Ако приложим този метод, който обикновено се прилага външно, към вътрешното, но особено към цялото човешко същество, тогава ще разберем духовното в материалното отвътре навън. И преди всичко това, което всъщност ни е резонирало от древни времена и въпреки това за човешките същества е дълбока необходимост, това, което все още резонира от Аполоновия храм в Делфи до ушите на духа: „Човече, познай себе си!“ И точно както философите и теолозите са говорили за това „познай себе си“, така е говорил и натуралистът Ернст Хекел, който е бил повече или по-малко склонен към материализма. Това „познай себе си“ е

дълбоко вкоренено в човешката природа. А съвременното е достигнало момент, в който към това „познай себе си“ трябва да се подхожда по конкретен начин. С тези предложения вярвам, че показвах, че не става въпрос за нарушаване на единството на мисълта, а за продължаване на мисълта отвъд гранична точка. Точно както не е невъзможно силите във водата да се проявят напълно различно след преминаване през точката на кипене, така и няма грях срещу това, което се преживява при съчетаването на мисленето с възприятието, когато това мислене се пренесе отвъд граничната точка. Съвсем естествено е тогава да се постигне метаморфоза на мисленето. Но в никакъв случай не е нарушена единообразието на мисленето. Няма да откриете, че духовната наука води до отхвърляне на естествената наука, а по-скоро до по-дълбоко проникване в нея. Стига се именно до това, което смятам за особено важно за развитието на човечеството: въвеждането на научни знания в цялостното схващане за света, което опложда живота, но което може да се постигне само чрез нашето издигане от духовното наблюдение на природата към чистото преживяване на духовното, което след това може да се излее и в нашата воля и да се превърне в жива сила в нас. Защото може да направи това, защото живото знание ни прави не само мъдри, но и умели, аз вярвам в бъдеще за човечеството, в човешкия прогрес, ако в бъдеще се обърне повече внимание на духовното в материалното, отколкото е било досега, ако се търси духовното в материалното, което след това може да се пренесе и в социалното, така че в бъдеще решението на социалния въпрос да ни се яви като одухотворяване на социалния живот, като одухотворяване с онзи дух, който можем да постигнем именно като продължение на научните изследвания.

Професор д-р Т. Майер: Напълно съм съгласен с д-р Щайнер, че ограничаващите понятия на научното познание не са ограничаващи понятия за съществуване и реалност. Чувал съм го също да говори с топло и трогнато сърце за надеждите, които германският народ може да храни за бъдещето въпреки своя крах. Но имам някои съмнения относно това дали духовната наука, ориентирана към антропософията, ще притежава точно способността да доведе до нова висота, към която Германия трябва да се стреми. И мисля, че проблемът се крие в следното: д-р Щайнер многократно е подчертавал, че пътят към висшите светове, за който е говорил, се постига чрез визия, чрез виждащо съзнание, чрез преживяване и че този път е абсолютно научен, а не въображаем. Това вътрешно виждане естествено има същия статут като нещо, което е очевидно в логиката. Тоест, това, което съм видял с външните или вътрешните си очи, не може да бъде оспорено. Виждам дърво и не е нужно да доказвам, че дървото трябва да е там. Няма метафизично доказателство за това, очевидно е, че дървото е там. Д-р Щайнер сега твърди, че това е доказателство за вътрешното си виждане. Това означава, че той вижда висшия свят и вижда връзките на висшия свят, и тъй като ги вижда, именно поради тази причина този висш свят е там; това е безспорно. Не искам да оспорвам, че

висшият свят е очевиден за този, който го вижда. Единственият въпрос е дали е очевиден за всички и тук имам резерва. Откакто познавам антропософията, тя се основава на факта, че това вътрешно виждане, това виждащо съзнание, е древно, че отдавна е имало хора, които са се издигнали до висотата на това виждащо съзнание, отдавна са се издигнали до него в Индия. Ето защо антропософията също възприема цяла поредица от изрази от индийския език. Тя се нуждае от индийски изрази за различните духовни прозрения, които предава. Но факт е, че д-р Щайнер твърди, че носи нещо ново. Въпреки това, преди д-р Щайнер да се появи на сцената, в Германия и Англия е имало редица Теософски общества. Д-р Щайнер първоначално е принадлежал към тези Теософски общества, след което е влязъл в конфликт с тях и е напуснал тези асоциации. Той просто, защото влезе във вътрешен конфликт с тях, вече не наричаше своя възглед за нещата теософия, а понеже вътрешното му виждане е различно от вътрешното виждане на другите теософи, го нарече антропософия.

Сега бих искал да кажа: Ако по-ранното интуитивно съзнание е било погрешно, ако д-р Щайнер е бил първият, който е донесъл правилното нещо, кой ми гарантира, че друг няма да дойде и да каже: Това по-висше интуитивно съзнание, което д-р Щайнер е донесъл, не е достигнало крайната цел. Друг човек може да стигне до съвсем различна цел. В този случай визията на Щайнер става субективна. Това е визията на индивида. Съмнително е дали човек може да разчита на нея.

Това е моята загриженост, която възниква във връзка със свръхсетивното на цялото движение, че има различно вътрешно виждане. Не трябва да има разногласия между различните визионери. Но не искам да завърша, без да изразя искрената си и топла благодарност към д-р Щайнер за многото прекрасни предложения, които даде в речта си тази вечер.

Рудолф Щайнер: Дами и господа, няма нужда да ви задържам повече, защото ще трябва само да отбележа, че уважаемият господин, който говори пред мен, е допуснал няколко грешки в най-важния въпрос, който повдигна.

Преди всичко бих искал да започна от края и да поправа няколко грешки. Факт е, че това, което ви представих тук, е било предшествано от ученията на други теософски общества, към които принадлежах. Не е така. По-скоро започнах да пиша моите интерпретации на светогледа на Гьоте през 80-те години на 19 век. По това време те бяха публикувани като въведение към научните трудове на Гьоте в „Deutsche National-Literatur“ на Кюршнер в Щутгарт. Всеки, който ги следи, ще открие, че зародишът на всичко, което ви представих днес, се крие в тези въведения. След това ще откриете, че в моята „Философия на свободата“, в първото издание от 1894 г., се опитах да покажа как човекът постепенно развива мисленето си до определено ниво и как след това следва какво води дискурсивното мислене към интуитивно мислене.

Тогава се случи, около 1902 г. в Берлин, че веднъж ме помолиха да представя какво имам да кажа за духа в един кръг, който се наричаше теософски. По това време се бях запознал с различни теософи, но това, което те имаха да кажат, не ме подтикна да следя с внимание теософската литература, която беше често срещана в това Теософско общество. И затова просто представих това, което се беше появило от моето собствено интуитивно проучване. Резултатът беше, че хора в Англия, които бяха прочели книгата ми „Мистицизъм в зората на съвременния духовен живот“, много скоро преведоха тези лекции на английски и ги публикуваха в английски вестник. След това бях поканен да изнеса лекции на редица хора в обществото, което се наричаше Теософско общество. Никога не съм се поколебал да говоря с онези, които ме потърсиха, независимо дали се наричаха с това или онова име, за това, което имах да кажа. Но никога не съм защитавал нищо в никоя от тези групи, освен това, което имах да кажа въз основа на собственото си проучване. По този начин, през времето, когато принадлежах към Теософското общество, не защитавах нищо друго освен това, което мога да защитавам въз основа на собствените си изследвания.

Че още тогава наричах това, което представях, „Антропософия“, може да се заключи от факта, че по същото време – не само по-късно, когато бях стигнал до различен възглед от този на това общество – представях го и пред различен кръг хора в Берлин и не представих нито йота от това, което можех да представя от моите изследвания. И там обявих лекциите си – за да не може хората да грешат – като антропософски наблюдения върху човешкото развитие. Така че, доколкото някой човек може да ме свързва с теософията, дотогава наричам своя мироглед „Антропософия“. Никога не е имало прекъсване. Това бих искал да кажа за него сега, за да не ви карам да чакате твърде дълго.

Сега, скъпи дами и господа, някои хора казват, че ако изучавате историята на философията, ще откриете, че философите - започвайки от Талес и стигайки до Ойкен или други - са излагали всякакви възгледи и че те често са си противоречали; как можете да стигнете до сигурност на знанието? Точно това си поставих за цел да направя в книгата си „Загадките на философията“: да покажа, че въпросът не е такъв, а че това, което изглежда като отклонения в различните философии, достойни за името, произтича само от факта, че един човек гледа на света от една гледна точка, докато друг го гледа от различна гледна точка. Ако снимате дърво от едната страна, това, което виждате на снимката, е само от определена страна. Ако снимате дървото от друга страна, получавате съвсем различна картина - и въпреки това това е същото дърво. Ако сега стигнете до заключението, че много истински истинни философии не се различават една от друга по това, че едната се отклонява от другата, а просто гледат на едно и също нещо от различни гледни точки, защото изобщо не можете да стигнете до една-единствена истина, тогава осъзнавате, че е предразсъдък да се твърди, че философиите си противоречат.

В книгата си „Загадките на философията“ показах, че е предразсъдък да се твърди, че философите си противоречат. Разбира се, има и такива, които са в известно противоречие, но това са само тези, които са допуснали грешка. Ако две деца в един клас решават даден проблем по различен начин, не може да се каже, че следователно не е сигурно кой е намерил правилното решение. Ако човек разбира правилното решение, той вече знае кое е правилното нещо. Така че от факта, че нещата са различни, не може да се заключи, че са грешни. Това би могло да се заключи само от вътрешния ход на самия въпрос. Човек би трябвало да погледне към самия вътрешен ход на въпроса. И е външно съображение, когато се казва: Щайнер е подал оставка от Теософското общество. Преди всичко, не подадох оставка, но след като за първи път бях завлечен с всички сили да представя собствения си мироглед, нищо друго, бях - може би ще използвам понякога намръщения израз пред вас - изхвърлен и по причината, скъпи мои скъпи присъстващи, защото „другият вид истина“, а именно лудостта на тези теософи, надделя. Тези теософи най-накрая успяха да представят индийско момче, за което се твърдеше, че е новоявилият се Христос; той беше доведен в Европа и в него се беше появил превъплътеният Христос. Тъй като аз, разбира се, характеризирах тази глупост като глупост и тъй като по това време тази глупост намери хиляди последователи по целия свят, тези последователи се възползваха от възможността да ме изключат. Не ме интересуваше. Във всеки случай не вярвах, че това, което човек е придобил чрез вътрешно изследване, изглежда несигурно само защото едно общество, което се нарича теософско, ме изключва, общество, което твърди, че Христос е въплътен в индийското момче.

Такива неща не бива да се разглеждат повърхностно, просто да се пренебрегват спецификите и да се казва: „Ами, има различни гледни точки.“ Човек трябва да се вгледа по-внимателно в случващото се. И затова бих искал да ви оставя, когато имате време - но бихте имали много работа с него - да сравните цялото шарлатанство, което се е появило в така наречените теософски общества, с това, което винаги съм се опитвал да изведа от добрата наука. Казвам това не от нескромност, а от осъзнаване на реалността на въпроса и от духовна борба. И имайте предвид, че самият аз казах днес: „Някои детайли може да са грешни, но важното е да се покаже нова посока.“ Не е задължително да се казва абсолютно правилното нещо във всеки детайл. Така че някой би могъл да каже, че гледа правоъгълен триъгълник и извлича всякакви неща от него. Тогава някой идва и казва: Квадратът на хипотенузата на правоъгълен триъгълник е равен на сбора от квадратите на другите две страни. Не можеш да бъдеш сигурен дали това би могло да бъде универсално вярно, само защото той е единственият, който го казва. Не, ако ти е станало ясно чрез интуитивно прозрение за природата на математиката, че квадратът на хипотенузата е равен на сбора от квадратите на другите две страни, тогава милион души биха могли да кажат друго, но аз знам, че е така и ще

противореча на милион хора. Защото истината има не само външна основа за съгласие, но преди всичко основа във вътрешната си субстанциалност.

Разбира се, всеки може да провери това. И никога не съм твърдял нищо друго освен това, че всеки, който иска, може да научи за духовно-научния метод също толкова лесно, колкото може да научи за методите на химията. Но след като нещата бъдат изследвани, те могат да бъдат проверени от всеки мислещ човек. И така, това, което казвам или пиша и съм написал от духовната наука, може да бъде проверено от всеки мислещ човек. Разбира се, със сигурност ще има много грешки в него, но това е същото като при другите изследвания. Не става въпрос за тези грешки в детайлите, а за основния характер на цялото.

Използвал ли съм ви днес дори един индийски израз? И ако понякога нещо се нарича с помощта на някакъв стар израз, то това е просто технически термин, използван, защото такъв израз няма в съвременната употреба. Дори да мога да докажа Питагоровата теорема на черната дъска или нещо друго, може ли някой да бъде упрекнат за факта, че тя вече е съществувала преди векове? За мен не става въпрос за излагане на древни индийски или подобни идеи, а за излагане на това, което произтича от самата материя. Точно както днес всеки, който схваща и разбира Питагоровата теорема, я схваща от самата материя, въпреки че тя може да се открие в определен момент като първа, която се появява, така разбира се, някои неща трябва, но само привидно, да съвпадат с това, което вече е било там. Но именно на това винаги съм се противопоставял най-енергично: че това, което се опитва тук от настоящия момент в развитието на човешкото съзнание, има нещо общо с някакъв древен индийски мистицизъм или нещо подобно. Разбира се, има ехо, защото инстинктивното знание е открило много в древността, което трябва да се появи отново днес. Но това, което имам предвид, не е извлечено от стари традиции. Наистина е така, че това, което е истина, това, което е истина за мен, е това, което написах по времето, когато написах първото издание на книгата си „Теософия“ през 1904 г.: Не искам да съобщавам нищо друго освен това, което съм разпознал чрез духовно-научно изследване, точно както всяка друга научна истина се разпознава чрез външно наблюдение и дедуктивно разсъждение и за което аз самият мога лично да гарантирам. Някои със сигурност може да са на различно мнение, но аз не излагам нищо друго освен това, което мога лично да гарантирам. Не казвам това от нескромност, а защото искам да се явя като човек, който не иска да представи нова духовна наука, изхождаща от различен дух от духа на съвременната наука, а също и от по-новата технология, и защото мисля, че човек може да разбере това ново съзнание само от гледна точка на неговата научна и техническа природа, когато е подтикнат и от двете към съзерцание на духа. Моля думите ми да не се разбират така, сякаш съм искал да избегна казаното от уважаемия предишен оратор. Не, благодарен съм, че ми беше дадена възможността да поправа някои фактически грешки, които станаха много разпространени. Но

голяма част, дори много голяма част от това, което се разпространява днес за това, което представям в Щутгарт от десетилетия, се основава на грешки. И ми се стори необходимо, както похвално направи предишният оратор, да се спра на представеното, защото не става въпрос само за коригиране на това, което ме засяга лично, но и за нещо, което предишният оратор събра със същността на въпроса, да го коригирам чрез историческия поглед.

Въпрос: Ако д-р Щайнер ми докаже само една точка от духовната наука по същия начин, по който може да се докаже Питагоровата теорема, тогава с удоволствие ще го последвам, тогава това е наука.

Рудолф Щайнер: Уважаеми присъстващи, кой наистина може да докаже Питагоровата теорема? Питагоровата теорема не може да бъде доказана чрез начертаване на правоъгълен триъгълник на дъската и след това чрез използване на един от обичайните методи за доказване. Това е само една илюстрация на доказателството. Въпросът е, че всеки, който иска да докаже Питагоровата теорема, е поставен в позиция да има това, което може да бъде конструирано математически, в съзнанието си - дори и само във вътрешното виждане на геометричното пространствено виждане. Така че, представете си съзнание, което няма това пространствено виждане. То не би имало пред себе си съществената част на Питагоровата теорема и би имало смисъл да доказва Питагоровата теорема. Можем да докажем Питагоровата теорема само като имаме пред себе си съществената част на пространственото възприятие и пространствената организация. В момента, в който се издигнем до друга форма на съзнание, нещо друго се добавя към обикновения пространствен възглед (пространствен изглед) ... Питагорова теорема. И само докато човек все още не е осъществил прехода от обикновено съзнание към преживяващо съзнание, както го описах, той вярва, че резултатите от духовно-научното изследване не могат да бъдат доказани по същия начин.

Тръгнах от предположението, че преживяващото съзнание е налице първо. И както този, който няма пространствен поглед, не може да говори за Питагоровата теорема, така не може да се говори за доказателство на което и да е твърдение на духовната наука, ако не се приеме цялостният поглед. Но този поглед е нещо, което първо трябва да се постигне. Той не е налице сам по себе си. Но нашето време изисква да се решим на нещо съвсем ново, ако искаме да се придвижим към този напредък в науката. И аз вярвам, че все още има много какво да се преодолее, преди духовната наука да бъде застъпена в по-широки кръгове по начина, по който светогледът на Коперник е бил застъпван пред всички по-ранни идеи за безкрайността на пространството. В миналото хората са си представяли пространството като синя сфера. Сега си представяме, че има граници на нашето познание за природата, които не могат да бъдат преодолені, или че не можем да отидем отвъд обикновеното мислене. Такива неща са добре известни на всеки,

който следи историята на човешкото развитие. И мога само да кажа: или това, което се опитам да представя, е път към истината – не завършената истина – в който случай тя ще бъде отпъкана, или е път към грешката, в който случай ще бъде преодоляна. Но това не вреди. Това, което не бива да бъде угасено в нас, да не бъде пометено от прибързана критика, е вечният стремеж нагоре и напред. И само този стремеж наистина оживява това, което се опитам да характеризирам днес като пътя, който антропософски ориентираната духовна наука иска да поеме.

Въпрос: Трябва да имаме твърдата вяра, че усилията, които полагаме, ще си заслужават. Възможно ли е изобщо да разпознаем духовния живот сам по себе си? Д-р Щайнер казва, че е възможно да разпознаем духа на света, духа на целия живот и на цялата природа и да влезем в контакт с него. Възможно ли е това с нашия дух, с нашето мислене? Съмнявам се. Мисълта се състои от образи. Аз мисля в образи.

Рудолф Щайнер: Ако трябваше да се заема с въпроса, ще трябва да Ви занимавам много дълго време. Не искам това и няма да го направя. Съжалявам само, че този въпрос не беше зададен по-рано, тогава бих могъл да му отговоря по-подробно. Навсякъде в моите писания можете да намерите онези неща, срещу които хипотетично възразявам и които също са обсъждани там, така че да можете да намерите лекарство за вашите съмнения в литературата. Тук обаче бих искал само да кажа следното: Случаят с някои хора е такъв, че те правят практически невъзможно за себе си да изпреварят явлението чрез предварително заложили представи. Те посочват явленията и след това казват: Това, което се крие зад тях, ние не разпознаваме. Целият кантианизъм е основан основно на тази грешка. И цялото ми стремеж започна с опита да се боря с тази грешка. Бих искал да ви изясня, чрез сравнение, как човек може постепенно да стигне до разрешаване на тези съмнения.

Когато някой погледне една-единствена буква, може да каже: Тази единична буква не показва нищо друго освен формата си и аз не мога да свържа тази форма с нищо друго; тя не ми казва нищо друго. И когато гледам, да речем, електрическо явление, е точно същото, както когато гледам буква, която не ми казва нищо. Но е различно, когато гледам много букви подред и имам дума, така че съм воден от гледането им към четенето им. Аз също нямам нищо пред себе си освен това, което се гледа, но се придвижвам към значението. Там съм воден до нещо съвсем различно. И затова е вярно също, че докато човек схваща само отделни природни явления и отделни природни елементи – елементи в смисъл на математически елементи – може с право да каже, че не прониква до вътрешното ядро. Но ако човек се опита да съживи всичко в контекст, да го задвижи с нова дейност, тогава, както при прехода от просто отделната буква към четенето на думата, се получава нещо съвсем различно. Ето защо това, което иска да бъде духовна наука, не е нищо друго освен феноменология, но феноменология, която не се спира на това да събере отделните

явления заедно, а по-скоро да ги чете в контекста на явленията. Това е феноменология и няма грях в това да се спекулира отвъд явленията; по-скоро човек ги пита дали имат нещо да кажат за определена вътрешна дейност, не само по отношение на детайлите, но и в контекста.

Разбираемо е, че ако човек разглежда само отделните явления, може да заеме същата позиция като Халер, когато казва: Никой сътворен дух не прониква в най-съкровената част на природата; блажен е онзи, на когото природата разкрива само външната обвивка. Но човек също така разбира, когато някой схваща феноменологията, както Гьоте е схванал – а духовната наука е само напреднал гьотеанизъм – че Гьоте, предвид думите на Халер, казва: „В най-съкровената природа – о, филистер! – „Никога сътворен дух не прониква в най-съкровената природа, блажен е онзи, на когото тя показва само външната обвивка.“ Чувам това да се повтаря от шестдесет години; проклинам го, но скришом; казвам си хиляди, хиляди пъти: Тя дава всичко изобилно и доброволно; природата няма нито сърцевина, нито обвивка, тя е всичко едновременно. Ти, най-вече, изпитваш себе си, дали си сърцевина или обвивка.“

2. Антропософията, нейната същност и нейните философски основи

Уважаеми участници,

По покана на местното Свободно студентско тяло, бих искал днес да ви говоря за същността и задачата на антропософски ориентирания мироглед. В няколко уводни думи бих искал да отбележа, преди всичко, че този антропософски ориентиран мироглед се стреми да бъде в пълна хармония, първо, с най-съществените културни изисквания на настоящето и - доколкото човек може да ги разпознае - на близкото бъдеще. Преди всичко обаче този мироглед се стреми да бъде в пълна хармония и с това, което се е появило през последните три-четири века за развитието на човечеството чрез това, което се нарича научен мироглед. Справедливо е да се каже, че този антропософски ориентиран мироглед, който и днес се възприема от много хора като нищо повече от секта, прищявка на малцина несветски настроени хора, се стреми да се вслуша много внимателно в това, което най-дълбоко движи нашето време, и да схване много интензивно, така да се каже, въпрос на съвест за нашето време, и още повече за близкото бъдеще.

Не може ли някой да каже, уважаеми присъстващи, че в продължение на около триста до четиристотин години, чрез научно ориентирания мироглед, много от старите начини на мислене, които са задоволявали човешкото сърце и ум, са довеждали човека до конфликт със самия човек, че много от това, което е било свещено векове, хилядолетия, е трябвало да бъде изоставено, че науката е показала като илюзия това, което по-старите мирогледи са смятали за едно от най-ценните си притежания? И не е ли ясно от трудностите и катастрофите на нашето време, че е дошъл моментът, моментът в световната история, когато този научен мироглед сега трябва, така да се каже, да изпълни и това, което мнозина очакват от него отдавна: че той отново трябва да отвори път към онези духовни висоти, без които човекът все пак не може да живее и от които го е отвел старият път? С този въпрос, дами и господа, антропософският мироглед би искал да бъде взет много сериозно. Сега със сигурност не си правя илюзии, че за краткото време на една лекция бих могъл да убедя някого в тази зала към какво всъщност се стреми антропософията. В известен смисъл ще мога само да загатна някои от пътищата, които се поемат в тази област. И ще мога да предложа няколко неща относно начина, по който трябва да се задават изследванията и въпросите в тази област на антропософски ориентиран мироглед. По своята същност антропософията е напълно различна от всички останали съвременни научни знания. И тъй като фундаменталната ѝ природа е различна, особено от това, което обикновено се счита за единственото научно знание днес, тя е неразбрана в много кръгове и, може да се каже, третирана зле. В обикновената наука, както и в живота като цяло, това, което може да се преживее чрез сетивата, и това, което умът, интелектът, може да извлече от този сетивен свят чрез

наблюдение на природните закони и други подобни, се разглежда като източници на човешкото познание. По този начин се прави опит да се получи обща представа за това, което се намира в световната среда на човека. По този начин човек се опитва да получи прозрения за собственото положение и задача на човека в рамките на световния ред. В известен смисъл човек разглежда човешкото същество такава, каквото е родено в света, как може да бъде образовано и обучавано в обикновения смисъл на думата и как тогава, въз основа на това раждане в света, може да се огледа научно или по друг начин в живота, единствено въз основа на своите способности и качества, наследени като човешко същество, въз основа на това, което обикновеното образование произвежда.

Антропософията не заема тази гледна точка. Тя се обръща към нещо в човешкото същество, което всъщност все още е рядкост в човешката природа днес и което, когато човечеството изпълни следващата си културна задача, ще трябва да се утвърди в човешката култура по съвсем различен начин, отколкото е налице днес. Антропософията се обръща към това, което бих нарекъл интелектуална скромност. Често използвам сравнение, за да поясня какво имам предвид под тази интелектуална скромност – това веднага ни води до същността на това, което антропософията всъщност иска да бъде. Ако имаме петгодишно дете и му дадем например том със стихотворения на Гьоте, какво ще прави то с този том със стихотворения на Гьоте? Вероятно първо ще си играе с него, а след това ще го разкъса; във всеки случай то няма да има представа за какво всъщност е предназначен този том със стихотворения на Гьоте. Ако учим детето, ако го възпитаваме, ще го доведем дотам, че като възрастен на 17, 18, 19 години то ще използва този том със стихотворения на Гьоте по съвсем различен начин. Можем да кажем, че петгодишното дете е имало точно същото отношение към книгата, както седемнадесет- или осемнадесетгодишното. Отношението на седемнадесет- или осемнадесетгодишното дете към книгата обаче е съвсем различно от това на детето, защото нещо е култивирано в него, нещо е извлечено от дълбините на неговото вътрешно същество и това определя и различно отношение към книгата от преди. Приложено към отношението на човешкото същество към природата, към целия свят, се появява това, което бих нарекъл интелектуална скромност, а именно, когато човешкото същество реши да си каже, просто като човешко същество: колкото и да остарея, колкото и да съм образован и обучаван в обикновения живот, аз се отнасям към цялата природа и към цялата околна среда по такъв начин, че се отнасям към нея така, както петгодишното дете се отнася към тома на Гьоте. И за да се държа различно, първо трябва да извадя от най-съкровената част на моето същество нещо, което се крие дълбоко в мен. Тогава ще ми се разкрие нещо, което не може да ми бъде предложено чрез обикновено сетивно наблюдение, не чрез обикновения комбиниращ ум, какъвто е активен в конвенционалния живот и ставане. Това е същността на антропософския мироглед: човек не подхожда към

изследването на нещата такива, каквито е, а първо изважда наяве нещо, което е скрито в човешката вътрешност. И едва след като човек е взел собственото си развитие в свои ръце в определен смисъл, след като се е довел по-далеч, отколкото е, като се е родил, като е бил образован и обучаван в обичайния смисъл, след като се е направил различен човек, едва тогава човек подхожда към изследването, към изследването на нещата. И така, трансформацията на целия човешки душевен живот преди изследването на нещата, това е, което първоначално представлява същността на това, което е в основата на стремежа към антропософски ориентиран мироглед.

И тук трябва да кажа, че антропософски ориентираният светоглед се основава на два крайъгълни камък - а именно научния живот. Единият крайъгълен камък са границите на познанието за природата. По отношение на познанието за природата, антропософията се основава на съвместно изследване, което поставя много ясни граници на самото естествено изследване, точно както антропософски ориентираният светоглед се стреми да бъде в пълно съгласие с всичко, което науката легитимно извежда наяве. Но ние, разбира се, неизбежно се сблъскваме с ограничения, не като се занимаваме с някоя област на естествената наука, а като се потапяме в нея обективно и професионално.

И в края на краищата, ние трябва да си поставим определени понятия на тези граници, от които днес бих искал да представя двете понятия за атома или материята и силата, само за да цитирам един пример; биха могли да се цитират много други примери. След това започваме да работим научно с такива понятия като сила и материя, сила и вещество. Много философски разсъждения са свързани с такива понятия като сила и вещество. В по-ново време хората дори са стигнали дотам, че са искали да основат философия на „сякаш“, тоест, казвали са си, че в края на краищата не може да се получат никакви много ясни, светещи понятия за сила и материя и затова човек трябва да провежда изследвания в широката сфера на явленията, на възприятията, „сякаш“ такива понятия съответстват на реалност, която човек не познава, „сякаш“ имат някакво оправдание. Може да се каже, че това е отчаян светоглед, тази философия на „сякаш“, колкото и правдоподобна да изглежда на някои хора днес. Стигаме до един от крайъгълните камъни на човешкото познание, когато стигнем до това понятие, до това гранично понятие за познание за природата. Според нашите знания, тези понятия, когато се преследват само интелектуално, се превръщат в един вид кръст, в същина.

Духовният изследовател, антропософът, сега се опитва да се справи с тази концепция по съвсем различен начин от обикновените философи. Обикновената философия се стреми да продължи интелектуалния процес дори в точките, където човек е стигнал до границите на естествената наука. Духовната наука, както я имам предвид тук, се опитва да започне нещо съвсем различно в човешката душа. След като стигнем до тази гранична концепция, става очевидна една част от

методологията на духовната наука и духовното изследване. Тази част изобщо не се състои от объркана или лоша мистична медитация, а от систематична, добре структурирана, изцяло стриктна и съвестна медитация. Бих искал да ви опиша тази медитация поне на принципа. Можете да намерите повече подробности за нея в литературата, особено в моята книга „Как да познаваме висшите светове“. Става дума за факта, че човек трябва да практикува отново и отново - и изрично подчертавам, че за тези неща са необходими търпение и енергия. Да се правя изследвания в химическата лаборатория или в обсерваторията може да се стори трудно за някои; може да се стори лесно да се постигне нещо чрез систематично преобразяване на душата. Но всеки, който се придържа към наистина стриктния метод в тази област, знае, че всички изследвания в лабораторията, в клиниката, в обсерваторията са относително лесни в сравнение с онези процедури, които се въобразяват за по-лесни, отколкото са, и които се състоят в трансформация на душевния ни живот.

Започва се с факта, че човек първоначално поставя в центъра на своя психически живот строго разбираеми, прости понятия – да речем, засега, тези, които сам си е формирал, някакви символи или други подобни. Няма значение, скъпа публика, че тези понятия, тези идеи съответстват на истина, защото важното е какво се осъществява в душевния ни живот от тези идеи. Важното е, че до известна степен ние провеждаме строго самообразование, строга самодисциплина с тези идеи в нашия интелект. Следователно ние поставяме в центъра на душевния си живот такива понятия, които можем строго да наблюдаваме, тези, които сами сме формирали или които са ни били посъветвани да използваме от опитни духовни изследователи. Опитваме се да изключим всичко останало от съзнанието си и да се концентрираме единствено върху тези ясно определени понятия. Опасността е, че в момента, в който се концентрираме върху такива понятия, нашите телесни образи и спомени наистина могат да долетят от всички страни, сякаш сме в рояк пчели и пчелите летят към нас, и всъщност да разрушат вътрешната ни методология. Трябва да изразходваме все по-големи и по-големи сили. И това, което има значение, е изразходването на тази сила; това, което има значение, е да тласкаме волята, с всички сили, към живота на въображението, към акта на въображението, така че действително да станем по-силни в това тласкане на волята към живота на въображението.

Това е едната страна на строго научната медитация, или по-скоро медитацията, която води към науката: че ние вкарваме волята в живота на въображението. Такива упражнения не могат да бъдат завършени за няколко дни. Такива упражнения изискват години усилия. Човек трябва да се връща към тях отново и отново. Не става въпрос за това да се завършат тези упражнения за един ден. Може да се каже, че няколко минути са достатъчни за един ден. Но да се връщаме към тях отново и отново, това е смисълът. Тогава човек най-накрая преживява как душата призовава

съвсем различни сили от най-ниските си области, отколкото се призовават в обикновения живот, а също и в обикновената наука. Ако човек го приложи, като концентрира всички възможни волеви усилия върху такова самосъздадено волево съдържание, тогава след известно време, както казах, мога само да намекна за принципа, за точния... Можете да прочетете повече за това в моите книги.

Възможността да се подходи към граничните понятия на естествената наука, като материя и сила и други подобни, по начин, който не е просто интелектуален. Бих могъл да спомена и други.

Тогава се случва следното: човек вече не спекулира, вече не философства на границите на естественото познание, а преживява нещо на базата на тези понятия. Нещо се случва в душата пред лицето на тези понятия, което обхваща преживявания, които иначе изпитваме само когато обичаме външно или когато сме потопени в борбите на външния си живот. Важното, скъпа публика, е, че като пренебрегваме външния свят, ние преживяваме нещо вътре в себе си, което ни води към реалност, която е също толкова интензивна за нас, която се представя пред нашето съзнание също толкова интензивно, колкото е външната реалност, която оправдано докосваме и работим с ръцете и краката си. И когато сме си проправили път до съзнание, което е вътрешно, в интелекта, съзнателно засилено, чрез концентрация и медитация, тогава най-накрая се случва това, което човек може да характеризира по следния начин: Точно както човек иначе разпознава червеното като цвят чрез външно наблюдение, точно както разпознава синьото, точно както чува до-диез или до, така и когато човек е проправил път по този начин, вече не използвайки нервната система или други подобни като инструмент, а като я преживява само на умствено ниво, той разпознава, че има душа сама по себе си - той знае това в прякото съзнание.

В този момент, скъпа публика, човек си казва следното чрез пряк опит - бих искал да го предложа чрез сравнение. Нека предположим, че вървим по подгизнала пътека, виждаме коловози по пътеката от каруци, виждаме следи от стъпки. Ако сме разумни хора, няма да ни хрумне да кажем: Тези коловози по подгизналата пътека са причинени от сили под повърхността, които привеждат земята в такава конфигурация, че възникват тези коловози, тези следи. Ще си кажем: На земната повърхност идва нещо, което е безразлично към тази земна повърхност като такава, което идва към нея отвън; каруци, човешки крака наистина са минали по нея, които са безразлични към това, което земята образува от себе си. Ако наистина опознаем вътрешната конфигурация на душевния живот по начина, който описах, тогава ще видим всичко, което е физическата организация на мозъка, по такъв начин, че да можем да кажем: Това изобщо не е оформено от вътрешните сили на телесното съзвездие, а по-скоро душата, която току-що опознахме, е действала отвън по същия начин, както човешки стъпки или каруци са действали в омекналата почва.

С други думи, скъпи присъстващи, човек не опознава душата чрез разсъждения; човек я опознава само като постепенно се издига до преживяването на душата, като оставя това, което обикновеният живот и обикновената наука биха искали да считат за край - интелектуалното, понятията за възприятие - като оставя това да бъде началото. След като сте достигнали до точката, в която сте преживели този душевен живот по този начин в пряко възприятие, тогава, чрез този метод, чрез този вид антропософска методология, вие сте на прага на едно емпирично, осезаемо разбиране на това, което е човешкото предсъществуване, духовно-душевното предсъществуване на човешкото същество, защото този вид съзерцание не води до разсъждения за това, което се нарича човешко безсмъртие, а до непосредствено прозрение за предсъществуването. В духовното виждане човек вижда вътрешно, в душата, това, което действа в тялото и го оформя. Човек го съзерцава и, съзерцавайки го, може да го проследи и до преди раждането или, да речем, преди зачеването. По този начин, в същността си, Антропософията преследва идеята за безсмъртието по различен начин от обикновената философия. Обикновената философия се стреми да изведе от преживяванията между раждането и смъртта това, което се простира отвъд раждането и смъртта. Антропософията разглежда дори работата по дедукцията само като подготовка; тя се стреми да живее изцяло в процеса на дедукция на граничните понятия, за да може да преживее това, което фигурира като безсмъртното в човешкото същество, това, което е активно в него. Това, което изпълва човешкото съзнание, става субективно по-активно, отколкото иначе го имаме в съзнанието. И това е, което е наистина важно – ще трябва да се върна към това в по-късната част на лекцията – че преди всичко, чрез тази методология на антропософията, човешкото същество става все по-активно. То всъщност престава пасивно да се отдава на хода на събитията, най-много на това, което е произвело в течение на последните времена чрез организирането на експеримента, при което обаче отново пасивно се отдава на това, което експериментът му казва. Всичко това със сигурност е оправдано и е последното нещо, което духовната наука би оспорила. Но отвъд това, антропософски ориентираната методология се издига до активно мислене, до мислене, което в самия акт на мислене директно схваща безсмъртната същност на човешкото същество. Знам колко много може да се каже срещу това преживяване, което трябва да заеме мястото на обикновеното дискурсивно разсъждение, но само доколкото това може да бъде оправдано философски - ще се върна накратко към това. Исках само да покажа, от една страна, как тази част от антропософската методология, която се основава на оценката на мисленето и на въздействието на волята върху интелекта, всъщност води до наистина съществено познание за предсъществуването на човешкото същество. Схваща се безсмъртното, което съществува в духовните светове преди зачеването, преди раждането, и което не може да се обясни от физическото, защото се оказва това, което действа върху

физическото, и защото именно физическото, телесното, се получава - както ще покажа и с пример след малко - като това, което е оформено от този дух.

Втората важна част от антропософския метод се състои в това човек да се доближи до собственото си „аз“ по различен начин от обичайния. Хората обикновено се доближават до себе си чрез това, което се нарича мистицизъм в обикновения смисъл на думата. Точно както антропософът не трябва да си прави илюзии относно границите на познанието за природата и трябва да види това познание за природата в истинската му форма чрез току-що описаното преживяване, така и всеки, който наистина иска да стане антропософски изследовател, не трябва да си прави илюзии относно измамите и заблудите на обикновения мистицизъм. Всеки, който вярва, че може да надникне в човешката душа по начина, по който мистиците от всички времена са я описвали и както често се намеква в религията, няма да опознае истински човешкото „аз“. Скъпа публика, няма начин да се преодолее елементът на измамата по този начин.

Колко всъщност знае човек за това, което е чувал тук-там, да речем, в детството? Достатъчно е само веднъж да е лежал на поляна и да е чул далечен звън на камбани. Щом този факт е влязъл в съзнанието му, той отново го е забравил. Десетилетия по-късно, като мъж, като възрастен, той се сблъсква с някакво събитие в света. Нещо се появява тихо в тази поредица от събития, нещо, което отеква от почти незабелязания звън на камбаните. И цяла поредица от образи, за които човек вярва, че са избликнали отвътре, не са нищо повече от спомен за това, през което сме преминали в ранната младост. Всеки, който наистина се стреми да изследва човешката душа по по-строг начин, отколкото е обичайно днес, знае доколко човешкото себепознание е подложено на заблуда. Той знае до каква степен това, което мистиците от всички времена са вярвали, че черпят от вътрешното си същество като някаква сила, не е нищо друго освен трансформираното, може би мъгляво, но във всеки случай метаморфозизирано преживяване от по-ранна епоха. Точно както човек трябва да премине през това, което току-що описах, за да се доближи до границите на познанието за природата без заблуда, така и не бива да се отдава на мъглав мистицизъм в обичайния смисъл, а трябва – отново по различен начин – систематично да обучава душата към другия крайъгълен камък на човешкото познание. А това може да се направи само като се приближи до нещо, на което иначе човек обръща малко внимание в живота.

Ние преживяваме съществуването си между раждането и смъртта от десетилетие на десетилетие, от година на година. Пасивно се отдаваме на много неща. Активно и доброволно се влагаме в малко неща. Всеки, който иска да стане духовен изследовател в смисъла, който се има предвид тук, трябва да разгледа това, което бих искал да нарека строго систематична самодисциплина, като второ звено в пътя на познанието. Трябва да решавате отново и отново – ето защо пътят на познанието отнема години, много години – трябва да решавате отново и отново:

Искате да включите тези или онези качества – както Ницше го нарича – „в себе си“. Искате да направите това или онова от себе си. – Ако по този начин придобия възможността да изградя мост, така да се каже, между настоящето и момент във времето, който може да е бил пет, десет или петнадесет години в миналото, ако съм включил нещо в душата си чрез собствената си дейност в продължение на пет, десет или петнадесет години, тогава съм в позиция да видя ефекта от това, което съм включил през последните пет, десет или петнадесет години – нещо, което съм направил свое чрез самодисциплина. С други думи, тогава възприемам как нещо днес се е превърнало в нещо друго, как се появява като нов елемент.

Ако успея, скъпи читатели, да внеса това, което иначе функционира само като воля, в интелекта, понятието, представата – както по този начин внесох волята в интелекта – тогава сега трябва да внеса интелекта в живота си, в онази воля, която иначе обикновено протича покрай мен, докато пасивно се отдавам на живота.

Взимам живота си в свои ръце. По този начин се опитвам, така да се каже, да ходя до себе си, да се гледам – просто трябва да го направите с необходимата наивност, тогава няма да загубите и наивността си на живота. Чрез такива процеси човек така се превръща, така да се каже, в свой собствен двойник. И стига до това да направи живота на волята нещо, което наблюдава, както иначе просто наблюдава външната природа. Ако успеете да се дублирате по този начин, да се превърнете в зрител и актьор едновременно, сте постигнали нещо, което се проявява по много особен начин. Това, което преди сте виждали само като спомен, сега ви става ясно по нов начин. Образите от спомените пренасят в настоящето това, което сте преживели преди десет, петнадесет, двадесет години и така нататък. Сега човек преживява нещо съвсем ново, което изглежда като трансформация на паметта.

Но за да не бъда разбран погрешно, искам изрично да заявя: Разбира се – във всички останали отношения човек запазва обикновената си памет; само за духовно изследване човек преживява трансформацията на паметта, която трябва да бъде описана. Човек преживява нещо подобно, което иначе преживява само в пространството. В пространството, да речем, човек върви по алея. Обръща се: виждаш не само образите на дърветата, покрай които си минал, не, виждаш – макар и от различна перспектива от преди – самите дървета. По същия начин това се издига в съзнанието. Поглеждаш назад към живота си, но сега не само като имаш образите, фантазмите от миналото, а разпознаваш – точно както когато се оглеждаш по алея в пространството – от различната перспектива, с която наблюдаваш живота в непосредственото настояще, сякаш времето се е превърнало в пространство. Това, което иначе е памет, се превръща в напълно нова умствена сила, вглеждане във времето. И едва сега, в известен смисъл, получаваме истинско прозрение за онзи мистериозен елемент в собственото си същество, който ни е също толкова малко познат, колкото е известно на обикновеното съзнание съдържанието на съня, на съня без сънища. Ние получаваме такова прозрение за

природата на човешката воля и всъщност получаваме възможността да видим тази природа на човешката воля в действие във физическото тяло. И като опознаем волята по този начин като трансформирана памет, човек получава непосредствено прозрение за другия край на живота, за пост-съществуването, за това в нас, което ни превежда през портата на смъртта и в един духовен свят. Отново, именно чрез развитието на един много специален душевен елемент в непосредствено преживяване антропософски ориентираната духовна наука иска да проникне до цялостен мироглед.

Сега, скъпа публика, като се занимаваме с двата крайъгълни камъка на човешкото познание по този начин – познанието за природата, от една страна, и познанието за себе си, от друга, като навлизаме, от една страна, в самата душа през границите на познанието за природата – не чрез спекулации, а чрез пряк опит – в самата душа, и от друга страна, като навлизаме в стихията на собствената си воля – не чрез занимания с мистика, а чрез методично развиване на паметта си чрез строга самодисциплина – човек събужда в дълбините на човешкото същество това, което е безсмъртно в този човек. И това ми се струва продължение на това, което, макар и да не е външният научен метод на настоящето, е научното образование.

Мога да призная, че ми се струва, че този, който, от сляпа власт или от самодоволство, не се спира на това, което науката може да предложи днес - тази възхитителна наука - а се оставя да бъде воден от науката във великия въпрос, който науката налага на душата, трябва, както описах в моите „Загадки на философията“, да се чувства подтикнат не само да спекулира, да философства, отвъд това, което науката предоставя, но трябва да се стреми да доразвие това, което прилага, чрез експериментиране, до по-активен интелект, до по-активна воля. Тогава той достига до онази интензивност на душевния живот, за която току-що говорих, където безсмъртието не се спекулира, а се съзерцава директно. И тогава, скъпа моя публика, това, което е описано в моята книга „Окултна наука“ или в някои от другите ми книги, и което на хората днес все още изглежда като дива фантазия, постепенно ще се осъществи като нещо естествено, вярвам, именно поради загадъчната природа на самата наука. Как да разберем естествената наука? Чрез строги методи! И всеки, който е залегнал в антропософията, ще бъде последният, който не ще признае тези строги научни методи. Но виждате ли, например, ние сме изправени пред следното. Казваме си: Развиваме определени геоложки идеи; и се опитваме да получим картина на геоложката стратификация на Земята в наши дни, основавайки се на изходните точки на Лайъл и други геолози. След това се опитваме да получим картина на миналото от тази картина, използвайки добре познатите методи, като се връщаме милиони години назад – горе-долу, разбира се, времевите периоди са спорни. Други изследователи отиват милиони години напред, като пророчески предвиждат това или онова за края на Земята от физическа или геоложка гледна точка. Ние наистина си изграждаме картина на развитието на

нашата Земя, а със Земята се е развил и човекът. Сега обаче не мога да дам пълна представа за резултатите от духовно-научните изследвания в краткото време, с което разполагам в една лекция. Ако прегледате съответната литература, ще видите, че някои неща са налични. Мога само да предложа и загатна за начина, по който се търсят нещата.

Вземете за пример изследването на човешкото сърце. Получаваме картина на това как това човешко сърце се трансформира в организма в продължение на пет, десет години и така нататък. След това можем да заключим какво е било човешкото сърце преди тридесет години и можем да направим това и за човек, който е на четиридесет години, но не и за някой, който е само на двадесет години. Бихме могли обаче да продължим с простото заключение и да продължим по подобен начин, използвайки много строг математически метод. Бихме могли да се запитаме: Какво е било това сърце преди тридесет години? Няма да използваме различен метод от този, използван от днешните геолози, ако кажем за този или онзи слой скала какво е било преди милиони години, защото забравяме, че Земята може да не е съществувала преди тези милиони години, точно както човекът не е съществувал като физическо същество по това време. И когато ние днес, според някои закони на физиката или геологията, предполагаме нещо пророческо за някакъв край на земята след милиони години, все едно сега изчисляваме, според степента на промяна, която човешкото сърце е претърпяло за пет години, какво е било това сърце в човек преди триста години.

На пръв поглед това изглежда нещо изключително парадоксално. И все пак, скъпа публика, има нещо напълно оправдано за този, който не се задълбочава в съвременната възхитителна наука с интелекта си или с това, до което го е довел авторитетът, а с цялата си душа и с безпристрастната човешка природа. И самата тази наука на настоящето може да се възползва много от вида подход, който предложих, защото наистина и днес човек има малко сътрудници в областта на духовната наука. Тези, които човек би искал да има за сътрудници, наистина не са лаици или дилетанти – въпросът е твърде сериозен за това. Като сътрудници най-много бих искал да имам такива, които са се потопили в продължение на години в някоя област на науката, които са се научили да работят научно и които са запазили в тази научна работа цялата безпристрастност, необходима за преобразуване на човешките сили на познанието и душевните сили по начина, който посочих, така че човек да може след това да навлезе в това, което води до много по-конкретно, наистина реалистично познание, например за самата човешка природа.

Антропософията ще бъде най-добрата основа за антропология, която може да се използва както в медицината, така и в социалните науки.

Ето защо ми достави такова голямо удовлетворение – и споменавам това, защото е много уместно за въпросите, които бих искал да обсъдя днес – когато успях да проведа едноседмичен курс за четиридесет лекари и студенти по медицина в

Дорнах, където в Гьотеанума създадохме Училището по духовна наука с антропософска насоченост. Курсът беше за начина, по който може да се изгради мостът между патологията и терапията, за който толкова много хора, включително лекарите, копнеят днес: как този мост може да се изгради чрез такова прозрение за човешкото същество, което може да се постигне, когато вече не мислим абстрактно за връзката между тялото и душата, а когато се вгледаме в конкретното. Бих искал да дам малък пример за това, макар и малко по-отдалечен, но той ще може да посочи конкретността, с която духовната наука иска да третира специфично научните проблеми.

В днешно време се спекулира за връзката между тялото и душата; предложени са паралелистични теории, интеракционистки теории и т.н. Липсва обаче истинско прозрение за душата и духа, от една страна, което може да се постигне само по начина, който описах днес, и за физическото, от друга. По-материалистично ориентираният светоглед страда от трагичната съдба да не може да овладее материята. Не можем да се вгледаме в материалните процеси, тъй като имаме материализъм, защото вътрешните механизми на материалните процеси са духовни и човек първо трябва да види духа, за да разпознае материалните процеси. Така че бих искал да ви покажа, така да се каже, по-скоро като резултат от това, до което човек стига по отношение на познанието за един момент от развитието на човека, когато се действа по духовно-научен начин. Виждаме как човекът израства чрез раждането във физическо съществуване. След това виждаме как има важен извод в определено отношение, когато човешкото същество претърпява смяната на зъбите около шестата, седмата или осмата година. Тази смяна на зъбите се разбира в правилния смисъл само ако вземем предвид целия телесен, духовен и душевен живот на човешкото същество, както той се променя в тази важна епоха от живота. И виждаме – мога само да загатна – когато разглеждаме душата, първо това, което вече разгледах тук в лекции, които съм изнесъл повече за миряни. Виждаме как детето, което се развива като имитатор до смяната на зъбите, се превръща в съществото, което обича да се образова под влиянието на авторитета на обкръжението си, как със смяната на зъбите принципът на подражанието преминава в принципа на авторитета. Но оставяйки това настрана, ако сме способни наистина да погледнем този човешки душевен живот, ако сме се научили да задълбочаваме наблюдението си върху душата - а човек наистина се учи да задълбочава, когато развива в себе си всичко, което днес споменах като тренировка на волята и интелекта, ако погледнем всичко, което се случва с човек около момента на смяната на зъбите, тогава е забележимо как това, което първоначално расте в човек като способност за запомняне, претърпява известна промяна със смяната на зъбите. Забележимо е как от този период нататък въображението ни започва да се оформя, как започва да се превръща в непрекъснато запомнящи се идеи. И бих могъл да дам много примери! Но би трябвало да говоря дълго, ако искам да покажа как

трансформацията на целия интелектуален душевен елемент се проявява чисто емпирично около периода на смяната на зъбите.

Ако човек проследи по-нататък това, което може да се изследва в тази област, с конкретния емпиризъм, който произтича именно от изострянето на душевното око чрез описания от мен метод, тогава ще открие, че способността за избутване на вторите зъби, така да се каже, разкрива нещо, което действа в човека през първите седем години от живота му, като накрая се избутва и достига кулминация, кулминация със смяната на зъбите. Сега, когато зъбите се сменят, душата става различна. Понятията се оформят. Цялата способност за запомняне, която, разбира се, е налице по-рано, се трансформира и чрез разширяване на понятията от теорията за метаморфозата на Гюте до такива развития, човек разпознава как душевно-духовният живот се е еманципирал от физическо-телесния, как същото нещо, което по-късно действа в сферата на въображението, тоест в интелектуалното, е действало в тялото - действало е по формиращ, пластичен начин - достигнало е кулминацията си в смяната на зъбите и след като зъбите са били избутани, се проявява духовно и психически. По този начин човек следва конкретно, а не абстрактно, както иначе се разсъждава за тялото и душата, тази формираща сила, която по-късно се наблюдава директно, когато човек изважда от паметта си рязко очертани понятия, а не фантазми. Проследява се как тя се формира, как тласка силите към смяната на зъбите. Чрез разширяване на наблюдението във времето се вижда как духовно-душевното действа в телесно-физическото.

От друга страна, когато човек се доближи до човешкото същество в периода от живота, когато настъпва полова зрялост, той забелязва как волевият елемент в частност се консолидира през това време от смяната на зъбите до полова зрялост. Но той все още е активен в тялото и може да се види от това, което се случва – при момчетата това се проявява в промяната на гласа, при момичетата това се проявява по различен начин, но все пак – а именно как волята завладява човешкия организъм между смяната на зъбите и половата зрялост. Докато интелектуалното се еманципира, става свободно със смяната на зъбите и работи самостоятелно, волята става свободна с пубертета. Бих искал да кажа, че чисто духовен елемент се свързва с тялото, така че тази промяна, която се случва при момчето по време на смяната на гласа, ясно показва как животът на волята се проявява в тялото.

От тези два елемента, които дадох, можете да видите как човек подхожда към човешкото същество чрез конкретно наблюдение с духовен емпиризъм. Но това, което показах там, води от човешкото същество навън в космоса и човек се научава да го разпознава, както иначе опознава външното сетивно съдържание чрез сетивното възприятие. Чрез това духовно виждане човек се научава да разпознава по-дълбок, но и по-съществен елемент от космоса. Например, човек се научава да разпознава какво се състои в космическите сили, в които е вградено човешкото

същество, което е ефективно до смяната на зъбите, от една страна, и до полова зрялост, от друга. В единия случай то действа като интелектуална сила, оформяйки тялото, докато зъбите се сменят, след това се еманципира и действа, от другата страна, като волева сила, която интензивно обзема човешкото тяло при полова зрялост.

Сега човек се учи да разпознава как това, което сякаш избива зъбите, което действа в човешкия организъм, така че след това да премине в рязко очертаните понятия на паметта, е същото като това, което можем да наречем светлина само в представянето. Но всъщност това е всичко, което има същото отношение към сетивното възприятие, както светлината има към окото. Човек се учи да разпознава как светлината е това, което действително действа в човешкия организъм и как чрез силата на светлината, която по този начин действа при гледане с очите - но всъщност това е само представянето, бихме могли да говорим за един и същ елемент за всички сетива - това, което иначе се преживява като тежест, се преодолява. Виждаме светлина и тежест, светлина и гравитация, които се борят помежду си. Космическата светлина, космическата гравитация е ефективна в човешкото същество, докато не поникнат постоянните зъби. И тогава отново се вижда как от поникването на постоянните зъби до половата зрялост гравитацията взема връх, как изпълненото със светлина, което от своя страна представлява само останалата част от възприятието, е съдържанието на сетивното възприятие, но как гравитацията постига победа, вътрешна победа, над този изпълнен със светлина елемент и по този начин налага волята в човешката природа и по този начин конфигурира човешкото същество вътрешно с това, което след това го прави полово зрял и насочва неговата организация към центъра му на тежестта.

Това прозрение за човешката природа, скъпи присъстващи, тази пряка, конкретна, емпирична връзка между духовното и материалното, е това, което предлага антропософски ориентираният миروглед. Това наистина не е някакъв мъгляв мистицизъм, а строг метод на изследване, не само толкова строг, колкото иначе обичайния в науката, но и много по-строг, защото всеки отделен аспект, към който се подхожда, е съпроводен от това, което душата е направила от себе си, така че да види нещо ново в старото. По този начин това, което е разпознато в човека по антропоцентричен начин, се разширява в космическото, без да става антропоморфно. Ще се види, че това е строг научен метод, когато нещо подобно се развие, както успях да скицирам в моята „Окултна наука“.

Лесно е за тези от вас, скъпи читатели, които се смеят на подобна книга, защото не разбират всички усилия, които са били положени, и всички пътища, които са били извървяни, за да се постигне нещо подобно. Но нещо подобно трябва да се каже в настоящето. Материалистичната ориентация е довела до невъзможността да се разпознае материята, а само да се спекулира за връзката между духа или душата и тялото или материята. Антропософски ориентираната духовна наука трябва да ни

научи да разпознаваме човешкото същество – наистина да го схващаме като дух, душа и тяло – и оттам да отваряме пътищата към космоса, защото човешкото същество е нещо, което обхваща всичко останало в космоса. Можем да си извикаме събитие, случило се отдавна, но което сме преживели и което носим в себе си под формата на образ – събитието вече го няма – от това, което е в душата ни, като образ в нас. Защото някога бях с ума си, с интелекта и чувствата си и с възприятието си при това събитие в живота, мога да го извикам. Човекът е присъствал във всичко, което някога се е случило в космоса, и по този начин, когато схване цялото си същество, той наистина може да схване нещо космическо - и по различен начин, отколкото ако трябваше да го постигне външно. Както го описях, вътрешното познание също осигурява определена космология, така че антропософията се разширява в истинска космология, както се опитах да я представя в моята „Окултна наука“, която може би все още изглежда нелепа за съвременниците ни днес, но която се основава на строг научен метод, само че е произлязла от природата на антропософската ориентация.

Уважаеми присъстващи, това, което може да се опише като същност на антропософията, може в известен смисъл да бъде оправдано философски. И всеки, който е следил моите писания от самото начало, както се опитах да направя през 80-те години на 19-ти век, коментирайки Гьоте, разработвайки епистемология, както се опитах да направя в малката си книга „Истина и наука“, да установя връзката между това какво е човешкият вътрешен живот и това, което е отвън в космоса, както се опитах след това да направя в моята „Философия на свободата“, да разширя това до цялостен мироглед за човешкото същество, ще открие, че вече са положени много усилия, доколкото е било възможно досега, за да се оправдае философски това, което бих нарекъл висш духовен емпиризъм като духовна наука, като антропософия.

Трябва да кажа, че в продължение на десетилетия трябваше да водя упорита битка срещу кантианството – упорита битка срещу кантианството, което според мен е разбрало погрешно епистемологичния проблем и следователно фундаменталния философски проблем на моето убеждение. Нямам достатъчно време да навлизам във философията или епистемологията на Кант, но мога да кажа няколко думи за това какво е философски заложено на карта, когато наистина искаме да разберем човешкото същество. Можем да започнем, като разгледаме емпирично как човек достига до тази граница на познанието за природата, как стига до крайъгълен камък на тази граница на познанието за природата, който все още не е разширен антропософски, където той залага понятията за материя, сила и т.н. Да, въпросът е, че този, който сега е способен да изследва тази граница на познанието за природата, като я преживява, стига и до това защо човекът - и моля да ми простите „защо“ в този момент, то трябва да се разбира само като реторично, а не като телеологично - защо човекът е организиран по такъв начин, че в един момент

трябва да наниже понятия, които са, така да се каже, неясни, непроницаеми за обикновеното съзнание.

Ако винаги можехме да вглеждаме в нещата на света, да ги правим интелектуално прозрачни, включително и човешките същества, нямаше да можем да развием в човешката си природа това, което абсолютно трябва да имаме и развиваме за обикновения живот, особено за обикновеното социално съществуване между раждането и смъртта: нямаше да имаме това, което живее в нас като елемент на любовта. Всеки, който изучава задълбочено връзката между знанието и любовта, ще забележи, че това отделяне от нещата, които са станали интелектуално непрозрачни за нас, което ни се представя чрез ограниченията на познанието за природата, е необходимо. То е необходимо, за да можем да развием силата на любовта в себе си, в цялата ни човешка организация. Не това, което Кант повдига в „Критика на чистия разум“ и други подобни, а това, което развиваме в себе си като сила на любовта, това е, което ни пречи да направим нещата прозрачни по интелектуален начин. Ние постигаме интелектуална прозрачност само по пътищата, които описах днес. Човешкото същество е организирано по такъв начин, че трябва да придобие силата на любовта около границите на познанието за природата. Но човекът е съществото, което чрез силата на любовта получава истинската си ценност и човешко достойнство между раждането и смъртта.

И от друга страна, имаме другия крайъгълен камък, който някои хора толкова лекомислено искат да преодолеят чрез мъгляв мистицизъм и който може да бъде методично преодолян само чрез самодисциплината, която описах днес: този крайъгълен камък се крие в себепознанието. Да, скъпа публика, ако можехме винаги да се вглеждаме в себе си, ако можехме да придобием знанието, което, така да се каже, превръща времето в пространство, което, в променена времева перспектива, прави по-ранни събития преживяеми по свръхестествен начин в духовно видение, което разкъсва завесата на паметта, така да се каже, и ни позволява да погледнем в миналото и по този начин и в бъдещето в известен смисъл, ако винаги имаме това, тогава щяхме да виждаме през него, но нямаше да имаме силата на паметта, на спомените. Нуждаем се от тази сила на паметта, точно както се нуждаем от любов в обикновения си човешки живот. Тези, които знаят какво означава нарушаването на паметта за непрекъснатостта на аз-а, които знаят, че този аз се основава на силата на ненакърнената памет, също ще могат да оценят как трябва да бъде поставен този друг крайъгълен камък. Силата, която ни прави същество, което ни помни, между раждането и смъртта, е единственото нещо, което ни позволява да разкъсаме този воал на паметта, използвайки духовно-научния антропософски метод, и да погледнем в собственото си вътрешно същество чрез себепознание. Така че всеки, който разбира тази организация, който с истинска психология сравнява случващото се в паметта с това, което е себепознание, знае, че ние трябва да имаме и този друг крайъгълен камък в обикновеното човешко

познание и живот. Следователно, поради нашата организация – по малко по-различен начин от този, който Кант го е описал – първо трябва да израснем отвъд това, което ни организира в обикновения живот, ако искаме да проникнем в дълбините на природата, към които можем да се стремим и за които можем да копнеем.

Но тогава, скъпи мои участници, за тази антропософски ориентирана духовна наука, ако тя е вътрешно жива по този път, възниква нещо, което е много смело днес, много смело да се изрази. Но каква е ползата да се оставят такива неща неизказани, когато зависи от тях? Всеки, който гледа как трябва да си представяме света днес от гледна точка на мислите и идеите, появили се през последните три-четири века, никога не може да преодолее пропастта между това, което възниква в душата като етичен, морален, социален и религиозен идеал, и това, което възниква от познанието за природата.

От една страна, има природни явления. Те ни водят, макар и хипотетично или във философията на „сякаш“, към едно начало, към едно по-ранно състояние на физическата вселена; след това ни водят към метаморфози на тази физическа вселена, показвайки ни как един закон, или да кажем два закона, но които всъщност са един, преобладава в тази физическа вселена. Ако тези закони преобладават по начина, по който днешните познания за природата могат да си представят, тогава не може да се построи мост към другия, към етичния, към социалния, към религиозния идеал. А тези два закона са законът за запазване на енергията и неразрушимостта на материята. Ако светът във вселената отвън, в природата, се променя по такъв начин, че материята е неразрушима, а силата, във вечното си запазване, само се трансформира, тогава - тогава нашите етични идеали, нашите религиозни идеали, не са нищо друго освен дим, който се издига, тогава те са нашите велики илюзии. И когато светът отдавна е преобразил своята субстанция и своите сили по определен начин, тогава онези световни преживявания, които ние затваряме в нашите морални идеали, в нашите религиозни идеали и т.н., ще бъдат отнесени в гроба, потънали в нищото. Тези неща обикновено не се посочват. Но това, което разделя много души вътрешно в настоящето, което разкъсва много души вътрешно в настоящето, това е повече или по-малко несъзнателно присъстващо в резултат на този пълен неуспех да се преодолее пропастта между познанието за природата и духовното разбиране на моралното, на религиозното, като настроение на душата.

Но, скъпи мои присъстващи, ако преживяваме собствения си интелект на границите на познанието, както го описах днес, тогава виждаме как нашият интелект също принадлежи само към определена част от външното съществуване и че не можем да схванем началото на земното съществуване с интелекта, който всъщност опознаваме едва в описания опит, защото този интелект принадлежи на това, което се намира едва след това начало и което се намира преди края. Ако приложим този

интелект към целия процес, ако се върнем милиони години назад или милиони години напред, както правят геолозите и физиците, тогава правим същото, както ако безразсъдно говорим например за трансформацията на сърцето, каквато се появява при хората преди или след триста години. Трябва да сме наясно с природата на този интелект: че той не се доближава до другите сили на познанието, които трябва да придобием по описания днес начин.

С антропософски ориентираната духовна наука не се установява никаква теория за ценността на Рикерт или Винделбанд, където ценностите би трябвало да се утвърждават изневиделица, без реалност. По-скоро тя ни отваря това, което наблюдаваме с интелекта. Чувстваме се задължени по някакъв начин да интегрираме ценността в теченията на битието. Но това ще бъде напълно невъзможно, докато не преодолеем смазващия закон за запазване на енергията и материята. Трябва да започнем да мислим за материята и силата като за преходни. Това е само илюзорен свят, възникнал от нашия интелект, който ни кара да вярваме в неразрушимостта на материята и запазването на силата. Сигурно е, че науката от 19-ти век не би могла да доведе до нищо друго. Но за тези, които виждат света такъв, какъвто е представен днес, какво представляват веществата и силите, нещо, което загива като тазгодишните растения, и това, което живее в нас като етичен идеал, като религиозна идея, е нещо, което преживяваме като зародиш, като зародиша в цвета на сегашните растения. Ние гледаме този зародиш, който може би е просто една точка в настоящето; Знаем, че догодина ще бъде растение, когато това, което го заобикаля сега като цвят или като листа, е изчезнало. Виждаме този външен свят в духовно видение, когато прилагаме интелекта си към него. Ние не го опознаваме под принципа на неразрушимостта на материята и запазването на енергията, а го опознаваме като разпръскващ се, а зародишите в него са това, което преобладава в душите ни като морален елемент, като религиозна идея. Това, което ни заобикаля днес по чувствен начин, ще се разпръсне! Това, което расте и процъфтява в нас, ще бъде светът на бъдещето, космосът на бъдещето. Според мен само антропософски ориентираната духовна наука може да доведе до този мост между духа и природата, при днешните условия.

Уважаеми присъстващи, по молба на „Свободното студентско тяло“ ми беше позволено да изкажа тези няколко стимулиращи изречения. Знам, че те не могат да бъдат убедителни или убедителни, но са предназначени само като стимул. Тъй като обаче ми беше дадена възможността да говоря от името на студентското тяло днес, за което съм много благодарен, бих искал да отбележа, че е особено естествено за някой, който трябва да погледне света днес, който самият е в края на шестото си десетилетие, да погледне към днешната младеж. В сърцата и душите на днешната младеж човек наистина вижда семената на бъдещето, защото поглежда назад към собствената си младост. Преди четири десетилетия – и това бих искал да кажа на уважаемите млади приятели, които ме поканиха днес – беше, когато хората на

моята възраст бяха млади. Тогава гледахме в света, но бяхме зависими от него, в известен смисъл гледахме в свят на илюзии. Бяхме зависими от него тогава. Вярно е, че много от големите постижения на външния живот все още очакваха хората, но цивилизованата Европа, която беше представена за нас по това време, също изглеждаше различно, отколкото сега. Сега един човек на духа, Освалд Шпенглер, пише за упадък на западната цивилизация. Тогава, преди три или четири десетилетия, дами и господа, беше времето, когато мотото „Как го постигнахме толкова добре?“ беше може би най-разпространено – време обаче, когато хората бяха силно обгърнати от илюзии. Силата на тези илюзии осъзна едва някои от онези, които бяха на тази епоха, когато тази модерна цивилизация се търкулна към ужасна катастрофа през 1914 г. По това време безкрайна болка обзе душите на мислещите, будните старейшини и те погледнаха назад към онова време, когато не им беше позволено да кажат – защото илюзиите бяха твърде големи –: Имаме нужда от нещо, което не е просто ренесанс, а е найинс, раждане на нов духовен живот.

Сега, след години на болка, сега, скъпа публика, вярвам, че животът е различен в младостта. Сега голямата нужда е тук и сега е очевидно във всички области, че човек не може да се отдаде на илюзията, че сме стигнали толкова славно далеч. Но сега, вярвам, има нещо във всеки буден човек или в този, който може да се пробуди, което го води до вътрешното предупреждение: Използвай волята си! Във външния, обективен свят всичко сочи към упадък. Но Шпенглер, тези, които говорят само за упадък и дори искат да докажат този упадък, ще грешат, ако този огън се утвърди в днешната младеж, ако тази сила се утвърди в младостта, която иска да събуди душата да твори и да желае, защото само чрез творчеството и волята на хора, които са напълно осъзнати за себе си, може да има подобрене днес, а не чрез спекулации за сили, в които се предполага, че трябва да вярваме. Не, то трябва да се крие в активирането на силите, които могат да бъдат открити в нашата собствена воля, в нашите собствени способности.

Затова бих искал да завърша тази лекция, за която съм много благодарен на уважаемия студентски състав, че ме поканиха, с думите на Фихте, които гласят: „Човек може да прави каквото трябва; и когато каже: „Не мога“, не иска.“ Ако осъзнаем духа, който свети към нас от вселената чрез духовното виждане, който води битките си с гравитацията вътре в нас, тогава този дух ще ни вдъхнови да творим и тогава именно от настоящата младеж ще се роди това, на което всеки буден човек днес трябва да се надява, това, за което всеки буден човек днес трябва да копнее. Да, ние се нуждаем не просто от ренесанс, ние се нуждаем от зараждане на духа. Той ще дойде при нас, когато днешната младеж разбере и почете своята задача.

3. Естествени науки и антропософия

Якоб Хугентоблер: Уважаеми господа и госпожи! Сърдечно Ви приветствам на нашата лекция. Целта на тази лекция е да Ви представи нещо позитивно от антропософската духовна наука, в контраст с предимно негативната критика, която е толкова широко разпространена днес.

Всеки, който днес държи очите си отворени, който се отваря за по-дълбоко разбиране на заобикалящата го среда, вижда по-нови явления, появяващи се във всички културни области - в областта на науката, религията и изкуството. Те виждат начала, които изглеждат като нещо, което иска да пробие, което все още не е намерило действителния път за този пробив. В антропософската духовна наука сега се прави опит да се покажат корените на всичко, което се проявява като здравословно ново нещо тук в своите начала - да се покаже как човек може да проникне в по-дълбока духовна сфера и как нещо може да израсне от тази духовна сфера, което отново трябва да се превърне в съюз на всичко, което се усеща днес в толкова много отделни движения. Именно поради тази възможност за по-дълбоко познание антропософската духовна наука претендира да се разпростре във всички области на живота, да проникне във всички области на живота с новите си знания. Тук ще говорим за този дух, който иска и трябва да бъде активен като оплождане на целия днешен културен живот. Следователно, вече не бива да говорим с възмущение, удивление и удивление за факта, че антропософската духовна наука се разпространява във всички области на живота, както толкова често се е случвало в миналото. Факт е, че тя иска да претендира да бъде наистина всеобхватен миросглед. Тази лекция ще се основава на такъв реален миросглед.

Тук ще имате възможност да участвате в специализирани курсове по евритмия - евритмия, това ново изкуство на движението, въведено от д-р Рудолф Щайнер. То се основава на антропософската духовна наука и затова това ново изкуство на евритмията ще се преподава в отделни курсове. По същия начин ще има възможности да се задълбочите в антропософската духовна наука, като посетите въвеждащи курсове, които също ще се проведат тук, в Цюрих. Ако се интересувате, можете да запишете името и адреса си. Останалото можете да видите от разпространените програми.

Рудолф Щайнер: Скъпи възлюбени! Когато толкова често се създава изкривен образ на антропософията и след това се води борба срещу това изкривяване, така че в тази борба се среща малко от това, което антропософията наистина представлява, това вероятно е така, защото днес много хора все още разбират антропософията като нещо, което стои, така да се каже, по средата между науката в тесния смисъл на думата, от една страна, и различните религиозни възгледи, от друга.

За да обърне внимание на факта, че съжденията, които отреждат толкова колебателно място на антропософията, както е предвидено тук, са неточни, бих

искал да обсъдя източниците, действителния произход на антропософските изследвания, в тази уводна лекция днес. И тук първо трябва да обърна внимание на следното. Колкото и да е така, че това, което излиза наяве чрез антропософията, да докосва религиозните чувства и религиозните настроения на хората, самата антропософия не е възникнала от някакъв религиозен импулс, а по-скоро е излязла от естествената наука на нашето време, от естественонаучен мироглед. Това може да изглежда парадоксално от някои гледни точки, но за да се характеризира по правилния начин научният дух на антропософията, този произход от научна основа трябва да бъде подчертан особено силно.

Обръщайки се към антропософията, човек е напълно пропит с идеята, че по-новото развитие на човечеството дължи най-големите си постижения и най-силни сили на това, което днес се нарича научни прозрения. И аз самият бих искал да призная, че според мен в антропософията не би трябвало да преобладава друг дух, освен този, който е бил обучен чрез научните изследвания на съвременното, който преди всичко е опознал съвестните, точни методи на наблюдение, експериментиране и научно мислене на днешния ден. Когато обаче говорим за един вид научна подготовка за антропософията, ние се интересуваме по-малко от резултатите - бих казал дори триумфални резултати - на съвременната наука, отколкото от духа на обучение, който човек придобива, когато се научи да работи научно, т.е. експериментално и наблюдателно, за да придобие научен поглед върху същностите и фактите на света по сериозен начин.

Сега се случи така, че в хода на развитието на естествените науки в последно време, така да се каже, все повече в тези изследвания се привлича чувството за изключителното значение на света на сетивните факти – на онова, което се основава на определени факти, които могат да бъдат наблюдавани чрез сетивата и чието наблюдение може да бъде засилено с инструменти. Само това, което може да се основава на това, се счита за истинска основа на съвременните научни изследвания. И колкото повече се е постигал напредък, толкова повече това се е изоставяло в мисленето, в методичното размишление, за да се издигне над този свят на фактите. Все повече се е пристъпвало към разглеждане на фактите, така да се каже, експериментално, по такъв начин, че те се изразяват чрез собствените си взаимни отношения и по този начин се стига до законите на природата, както ги наричат.

Разбира се, не толкова отдавна, когато се работи с факти, човек не се страхуваше да премине от тези факти към повече или по-малко смели хипотези. В по-ново време те се развиваха в системи от понятия. И така бяха получени прозрения, например за Вселената. Сега обаче живеем във време, в което е хвърлено известно съмнение върху хипотези, които изглеждат толкова правдоподобни по свой начин, например върху хипотезата на Кант-Лаплас за произхода на света. Тя със сигурност се счита за донякъде несигурна, въпреки че от друга страна се признава, че ако

човек иска да стигне до задоволителен общ преглед на света на явленията, такива хипотези не могат да бъдат напълно отхвърлени. Това характеризира един негов аспект. Е, бих могъл само да намекна пред какво се изправя някой, който наистина навлиза в областта на естествените науки днес с чувство за изследване.

Но може би вторият аспект е дори по-важен днес. Това е, че днес, предвид точността, която се приема в естествените науки, човек вече няма да може да се справи - дори в описателните естествени науки - без определено основно математическо образование. Всъщност, в естествените науки от най-ново време се появи определение, което може да изглежда донякъде парадоксално, донякъде крайно, но което показва духа, който всъщност вдъхновява това естественонаучно мислене. Появи се определението: Битието е това, което може да бъде измерено. Такова определение показва доколко естествоизпитателят днес се чувства в стихията си, когато е усвоил изкуството, което се крие в геометрията и в точното измерване, което геометрията произвежда, в аритметиката и в другите клонове на математиката. Това математическо обучение е, така да се каже, нещо, което трябва да се носи със себе си днес като основно условие за ползотворни научни изследвания.

Това, което искам да кажа за антропософията днес, е по-малко за това, което може да се постигне като индивидуални резултати от научни изследвания чрез измерване, броене и т.н., а по-скоро за особеното състояние на духа, в което се намира изследователят, когато той – въоръжен с прозрачната сплетка от аритметични, геометрични или алгебрични понятия, понятия от света на диференциалното или интегралното смятане или дори синтетичната геометрия и т.н., когато той, въоръжен с цялата сплетка от тези понятия, които в края на краищата са понятия, генерирани изцяло в самата човешка личност, се приближава до външния свят на явленията и след това открива: С това, което си придобил от собственото си вътрешно същество, с това, което си оформил във формули и образи от вътрешното си същество, можеш да се потопиш в това, което сетивата ти представят. И той чувства: с това, което си, така да се каже, изплел от себе си, можеш да обгърнеш и вплетеш всичко, което ти се струва напълно чуждо на външния свят на фактите. Това сливане на математическото, което се получава в пълна яснота, със свободната, всеобхватна вътрешна воля като структура, като формули, това сливане на математическото с това, което ни се изправя външно, така да се каже, отвън, това е, което съставлява особеното състояние на духа на някой, който се отнася към природата в смисъла на днешната точна естествена наука.

Сега бих искал да насоча вниманието на присъстващите към това, което човек научава по този начин, когато математизира, т.е. когато формира алгебрични или други формули или геометрични структури. Бих искал да отбележа, че наистина е възможно човек да наблюдава себе си, така да се каже, като погледне назад, за да

види как се държи в тази математизация, как стига до първоначално формална сигурност в тази математизация, сигурност във вътрешната истинност на тези формули и структури. Той може да направи това, от една страна, и по този начин получава вид прозрение за психологическия процес, който протича, когато математизира. Разбира се, с появата на естествената наука човек, бих казал, се е задоволил с приложението на математическото. Човек е обърнал малко внимание на този психологически процес. Но ако искаме да стигнем до природата, ако искаме да напреднем от чисто научно изследване, тогава ще е необходимо да се вгледаме наистина внимателно в процесите, които действително протичат в душата, в това, което се случва, когато развиваме математическото. Защо? Когато разглеждаме процеса, който протича при наблюдение или при контролирано експериментално наблюдение, когато проникваме във външния свят с математика, като наблюдаваме този процес на научно изследване, така да се каже, наблюдавайки този процес на научно изследване в собствената си личност, човек стига не само до провеждане на научно изследване, но и до способността да се образова по съзнателен начин до онова разбиране на истината, което може да бъде схванато чрез такова изследване. Сега, скъпа публика, виждате ли, това, което наистина може да се нарече Антропософия, както е предвидено тук, произлиза от такива изследвания - преди всичко от такъв научен метод на изследване и от такъв поглед върху дейността на изследователя, вътрешната дейност на изследователя. И всичко, което се представя като Антропософия, трябва да се съпоставя с този поглед, този вътрешен поглед. Свободно признавам, дами и господа, че в човека има изначално чувство за истина, така че много личности, когато чуят за резултатите, които се появяват в областта на Антропософията, са вътрешно убедени до известна степен. Но колкото и вярно да е, че това чувство за истина се основава на определено елементарно чувство за истина, също толкова вярно е, че само онези, които са преминали през обучението и самонаблюдението, които току-що споменах, основани на естественонаучни изследвания, са способни да си изградят преценка и, ако мога да използвам термина, да „изследват“ в областта на антропософията. Толкова е лесно, поради привлекателността на антропософските резултати, да се изпадне в един вид аматьорство, което от своя страна привлича аматьори. Но този дилетантизъм изобщо не се намира в основата на това, което като Антропософия трябва да се представи на света днес. Напротив, Антропософията се стреми да държи всяка следа от дилетантство далеч от нея и да може да даде отчет, така да се каже, за най-строгия научен ум на настоящето, за неговите резултати и особено за начина, по който е стигнал до тях. Ето защо аз не наричам това, което се случва в антропософията, просто някакъв вид религиозно вярване, а нещо, което може да стои редом със съвременната наука и да я проникне. Духът, който е бил обучен в това, което се изисква от науката днес, който е в основата на днешната призната наука, е същият научен дух, който е в основата на антропософията.

Но именно когато човек е пропит с този научен дух, когато погледне назад от простото математизиращо отдаване на външни факти към живото изследване, към това, което се превръща, когато носи тази наука в душата си - оставяйки външните факти - тогава, когато погледне назад, особено когато погледне назад към това, което остава за него като човешко същество от тази наука, тогава той веднага се сблъсква с проблем, който се откроява като основен централен проблем. Само някой, който е образован в научния начин на мислене, може наистина да схване пълния мащаб на това: това е проблемът за човешката свобода.

Естествената наука и зависимата от нея философия – днешната зависима философия – не могат да не започнат от това, което е толкова преплетено в нещата, че трябва да говорим за необходимост. Невъзможно е да започнем от нещо друго освен необходимост с духа, който преобладава в естествената наука днес. И на практика идеалът на науката е да прозре през това, което ни се изправя във външния свят като система от вътрешно необходими, взаимосвързани същности и факти. Когато се занимавате с научно изследване по този начин, не се доближавате до това, което ви се изправя във вътрешния факт на човешката свобода като непосредствено преживяване. Не се доближавате до него. И така сме изправени пред важния въпрос, който ни води до когнитивна бездна: свободата като непосредствено преживяване ви е дадена! Защо тогава, като разпънете математическата си мрежа от знания върху научните факти и по този начин създадете мироглед, не можете да се доближите до това, което не може да бъде отречено като непосредствено преживяване: свободата!

Ако мога да вметна нещо лично тук, бих искал да отбележа, че още през 1880-те години моите духовно-научни изследвания ме сблъскаха, от една страна, с научната необходимост, чието значение за обективното изследване не бива да се отрича по никакъв начин отначало, а да се признае напълно, а от друга страна, с проблема за свободата. И в моята „Философия на свободата“, публикувана през 1893 г., се опитах да се справя с философията по начина, по който трябва да го прави един научно мислещ човек в наши дни.

Ако вече имахме психология или теория за душата, която да е разработена и съобразена с нашите научни нужди – разбира се, нямаме – би било по-лесно да говоря за това, за което имам да говоря в този момент. В последно време доктрината за душата претърпя своеобразно развитие. Винаги, когато искам да характеризирам съдбата на психологията, на доктрината за душата, винаги трябва да се позова на един изключителен мислител от последно време, който почина тук преди година на Цюрихберг, Франц Brentano.

В началото на втората половина на 19-ти век Франц Brentano е изцяло потопен в природонаучното мислене и когато за първи път формулира тезите си за професорската си длъжност във Вюрцбург, той включва сред тях основната теза, че в науката за душата не може да се прилага друг метод освен този, който се прилага

във външните науки. През 1874 г. Франц Brentano публикува първия том на своята „Психология на емпирична основа“ и обещава, че когато този том „Психология“ се появи през пролетта на същата година, ще представи втория том през есента и, в бърза последователност, следващите четири тома през следващите години. Франц Brentano оттогава е починал – продължение на първия том не се е появило!

Всеки, който прочете този първи том от психологията на Brentano без предразсъдъци, ще разбере, бих казал от начина, по който е представена тази психология, защо подобно продължение не е публикувано. В този първи том Франц Brentano откровено и свободно заявява, че ако човек спре там, където е спрял, първо ще трябва да си признае, че всъщност нищо не знае. Ако погледнете връзката на идеите и тяхната връзка с паметта, социализацията на идеите, както обикновено се нарича, и т.н., ако приложите чисто научния метод към това, тогава това не е заместител на вида психология, на която Платон и Аристотел са се надявали. Тя не би била заместител на психология, която може да се занимава и с това, което може да се опише като вечно в човека, или – както го казва Франц Brentano – която може да се занимава с онази част от човека, която остава, когато временният живот отпада от него като тяло. Франц Brentano искал да реши този проблем, който в популярния смисъл може да се нарече проблем на безсмъртието, в научно-психологически смисъл. Той се борил с него. Бих искал да поясня, че той не искаше да навлезе в областта, която тук наричам антропософия; тя не му се струваше достатъчно научна. Но тъй като беше честен изследовател, той просто не можеше да продължи да пише. Съчетаването на честност в областта на учението за душата с научен дух на изследване е възможно само ако човек е способен да развие това продължение на научното мислене по пътя, което е точно това, което изисква антропософската духовна наука.

Бих искал да кажа, че недовършената работа на Франц Brentano с психологията е живо доказателство, че днес нямаме истинска психология. Ако имаме психология, истинска психология, тогава щяхме да можем да гледаме на определени неща по различен начин, отколкото обикновено правим днес. И тук бих искал да посоча едно нещо по-специално. Когато се отдаваме на естествената наука, когато изразяваме естественонаучните факти в закони и след това включваме тези закони в интелекта си, така че да носим в себе си това, което ни е било разкрито чрез външно наблюдение и експериментиране, забелязваме, че колкото повече се дистанцираме от външните факти, толкова повече работим навътре с интелекта, който се проявява толкова отлично, когато е воден от експеримент и наблюдение, колкото повече продължаваме да работим с този интелект, толкова повече – с други думи – навлизаме в сферата на хипотезите, сферата, в която се стремим да формулираме с помощта на интелекта принципите, лежащи в основата на тези явления, все по-ясно усещаме, че навлизаме в сфера, в която в дългосрочен план не можем да се задоволим. Колкото повече човек, бих казал, свободно се отдава в

началото на начина на мислене, който може да бъде доста добре приложен в научните изследвания, колкото повече се отдава на това мислене, на това формиране на мисловни хипотези, толкова повече стига до нещо незадоволително. И това незадоволително състояние е основно очевидно в целия ход на научното развитие.

Това е видно от факта, че виждаме как са били изтъкнати най-разнообразни хипотези - хипотези за светлината, за феномените на електричеството, за гравитацията и т.н. Виждаме как тези хипотези винаги се заменят с други. И всеки, който не иска напълно да приеме гледната точка, че днес сме „стигнали толкова славно далеч“, трябва, от тези чувства, които може да има относно това изграждане на хипотези, да каже: хипотезите, които са разработени напоследък, на свой ред ще бъдат заменени от други. Ние сме, така да се каже, по средата на замяната на старата светлинна хипотеза с друга, взета от електрическите феномени. И трябва да си кажем: навлизаме в област, където формираме хипотези, основани на законите на природата, които умът може да получи от външно наблюдение и чрез външни експерименти по отношение на сетивния свят. Стигаме до област, където този ум, така да се каже, се сблъсква с флуид, нещо, което не може да предизвика у нас чувството, че всъщност можем да се доближим до едно същество с тези ментални конструкции, които хипотетично формираме, и които, ако трябва да имат стойност, могат да имат тази стойност само ако сочат към нещо реално, към нещо, което съществува.

И всеки, който, в истински вътрешен емпиризъм, тоест, въоръжен с непредубедено наблюдение на вътрешните факти на душата, особено на волята, сега разглежда елемента в душата, който включва факта на свободата, намира това в прекрасна хармония с невъзможността да се стигне до хипотези, в които все още съществува същата необходимост, която имаме, когато класифицираме и систематизираме природните явления с нашето мислене. Тогава човек чувства: ако човек подхожда към душевния живот с това мислене и иска да развива само хипотези в душевния живот, той плува, така да се каже, в течност. Човек не среща нищо твърдо в душевния живот. И това хармонизира чудесно с факта, че импулсът е вкоренен в душевния живот, който може да бъде активен, без необходимостта да преобладава в него, който следователно може да се движи свободно.

Бих искал да кажа, че чрез външни научни изследвания ние стигаме до област от душевния си живот, която ни показва: ако искаме да разширим областта на необходимостта в нея, тя също се проваля теоретично; тя също не ни удовлетворява теоретично. Срещаме нещо в душевния си живот, където е вкоренена свободата, където свободата може да бъде напълно преживяна. И ще можем правилно да различим тази област на свобода от останалия свят, който можем да видим, само когато осъзнаем, че докато сме в необходимостта на света, който можем да видим, не можем да използваме тази необходимост, за да се доближим до това, което се

преживява вътрешно, когато сме в царството на свободата. Вярвам, че психология, която е равна на днешната научна точност, би посочила специалния вид вътрешно удовлетворение, което човек изпитва в играта на хипотезите и в хармонията с това, което сега преживява вътрешно, в душата си, чрез преживяването на факта на вътрешната свобода.

Бих искал да поясня, че тук не говоря за някакъв метод или теория за свободата, а за самия факт на свободата, който ние просто откриваме, като несъзнателно се задълбочаваме в собствения си душевен живот. И тогава, когато сме в състояние да го направим, когато ние, въоръжени с истински научен дух, така да се каже, вървим срещу себе си – не навън, а срещу себе си – до границата, до която все още можем да стигнем с научно мислене и където можем да преминем към това, което може да бъде преживяно в нас като свобода, тогава се доближаваме до усещането за възможността, за оправданието на антропософията. Защото, излагайки своя научен характер, антропософията трябва първо да изхожда от този опит за невъзможността да се достигне до свободата чрез посредничеството на това, което е довело външно до такива големи теоретични и практически триумфи – а именно, естествената наука.

Сега ние стоим в това преживяване на свободата. Но ако не стоим в него с абстрактни понятия, а по-скоро стоим вътрешно пред него, като пред интимно преживян вътрешен факт, тогава ние също така знаем, в известен смисъл, чрез вътрешното преживяване на душата, чрез проникването и пулсирането на това, което се преживява като свобода: Не можем да влезем в него с мислите, които ни дават външните закони на природата, но ако ние като човешки същества наистина искаме да се ангажираме с живота, ако например имаме идеали, ако сме запознати с истинските изисквания на живота, за да ги хванем тук или там - ние не влизаме в тази сфера на свободата безразсъдно. Ние стоим в сферата на свободата, като развиваме свободно мислене, и можем да опознаем мисленето, което се движи в стихията на свободата, свободното мислене, което първоначално е само вътрешна душевна дейност, което няма външно наблюдение като ръководство, няма външен експеримент като ръководство. Като прогресивен вътрешен импулс, то е, така да се каже, самосъздадено и вкоренено в душата. В моята „Философия на свободата“ наричам това мислене чисто мислене.

Това мислене формира, така да се каже, съдържанието на съзнанието, когато сме го тренирали, както току-що посочих. Но след това, когато се движим в това мислене, можем да си спомним понятието за битие, понятието за реалност, което сме си присвоили от външния свят, особено от научно изследвания външен свят, както ни е представен от естествената наука. От една страна, ние приемаме това понятие за реалност. В началото не е нужно да е особено ясно; може просто да бъде идеята, която се вкоренява в нас чрез нашия пряк и научен контакт с външния свят.

Взимаме това понятие, тази идея за реалност, от една страна, а от друга страна,

взимаме това, което съзнателно преживяваме, когато се занимаваме със свободно мислене, тогава нещо се случва в душата ни – да, бих могъл да го нарека основен закон, бих могъл да го нарека преживяване – нещо се случва, към което човек трябва вътрешно да си признае, като каже: Мисля, но не съм в мисленето, тоест не съм такъв, какъвто съм опознал съществуването във външния свят. И пред нас се появява знаменателното изречение: Мисля, следователно не съм.

Това е първото нещо, което човек трябва да схване за своето съзнание, скъпа публика. И затова е толкова трудно да се справим с настоящето, което всъщност е отправната точка за научния характер на антропософията, защото, както може би повечето от вас знаят, по-новата философия все още повече или по-малко съзнателно или несъзнателно изхожда от изречението на Декарт: *Cogito ergo sum* – Мисля, следователно съществувам. Така човек изхожда от голямата грешка, че мислейки, човек схваща нещо от реалност, от реалност, каквато първоначално я е формирал като реалност в ума си. Първо трябва да си признаем: Каквото и да възниква, докато мисля, мисля го свободно. Това е преживяването на нереалността, което е преживяване, което е едновременно мисловно преживяване и волево преживяване, чисто волево преживяване, желателно преживяване.

Уважаеми присъстващи, това преживяване е от огромно значение за живота на душата. Човек трябва да прекара дълго време в медитация върху това преживяване, докато не почувства, така да се каже, че е изпразнил егото си, когато си признаем: Мисля и в това мислене моето его живее. Все едно гледам цветна стена с черен кръг по средата. Има тъмнина, няма светлина. Въпреки това виждам черния кръг. Виждам черния кръг в светлината. Когато осъзная себе си в обикновения живот и си призная: в това, което мисля, не гледам в реалността, а гледам, ако мога да се изразя така, в черния кръг; гледам в не-светлината, която е тъмнина. Вярвам, че всъщност виждам себе си, защото в съдържанието на моето съзнание егото е пропуснато. Именно защото в съдържанието на моето съзнание има нищо и виждам това не-битие в битието, първоначално се смятам за его в обикновеното мислене. Това е фундаментален факт на психологията и философията. Въпреки това, може да отнеме известно време, преди философите да са склонни да се заемат с анализа, необходим за това. Тук мога само да загатна за това, мога само да посоча какво е налице. Много неща могат да се обсъждат в много дълги психологическо-философски изложения, преди такъв анализ най-накрая да бъде направен. Виждате ли, скъпа публика, щом осъзнаете, че когато си мислите, че всъщност гледате в празнотата на вътрешния свят, щом осъзнаете, че там действа нещо от волева природа, тогава сте на правилната отправна точка за това, което сега може да се случи във вътрешното методологично антропософско изследване. И това вътрешно, методично, антропософско изследване се състои от следното: започвайки от това, което човек е преживял вътрешно в сферата на свободата в природата на мисленето, и това, което след това е изследвал в „Мисля, следователно не съм“ в

смисъла на битието на съществата отвън, като му позволи да въздейства върху себе си, като, бих искал да кажа, вътрешно схваща този атом на волевото битие, тогава човек може да бъде в душевното настроение, от което започва тази медитация, която е необходима, за да стигне до истинско вътрешно прозрение.

Нека хората осъдят като ерес това, което се явява като антропософски метод и по този начин го изопачат по определен начин пред човечеството, като го представят като нещо по-нисше в лош смисъл, както често се нарича „по-нисше“ в областта на експериментите, прагматизма и т.н. - във всички области на многообразните суеверия, хората могат, могат, както казах, да изопачат всичко, което духовният изследовател развива там, като започват от фиксирана философска основа. Методите и медитативните техники, разработени там, дами и господа, не са нищо друго освен по-нататъшно развитие на онези вътрешни душевни сили, които имаме, когато се занимаваме с математика, и чието приложение във външната естествена наука е дало толкова големи и значителни резултати. След като сме научили какво присъства в душата като дейност, когато математизираме, след като сме се запознали с тази своеобразна, научно оформена форма на творение, можем да я развием по-нататък, като, така да се каже, пресъздадем това, което възниква в паметта ни, така че да имаме един вид ръководен импулс за живота си от тази памет. Тези импулси за живота ни са водещи, защото това, което се е случило като външни преживявания в определен момент от детството ни, се трансформира във вътрешни преживявания. Можем, така да се каже, винаги да извличаме образи от неизмеримите дълбини на душата на преживяното. Но можем също така да правим разлика между живота преживяване на това да си вътре в преживяването, каквото го имахме преди десет години, и акта на извличане на преживяното тогава. И без значение колко живи могат да бъдат образите, същественото в този споменен живот е, че превръщаме преживяването временно в трайно в нас чрез въображението, макар че то е трайно, което не можем веднага да определим какво се случва там долу в душевния живот - или може би и в органичния живот. Но можем да определим какво имаме пред себе си, ако извлечем от тези дълбини преживяното. Ако сега се потопим в начина, по който имаме споменна картина, как имаме споменна картина живо в себе си, когато си спомним нещо, което сме преживели в продължение на дълъг период от време, ние научаваме от това „притежаване“ на споменна картина какво е необходимо за медитацията, за фундаменталната медитация на антропософския изследователски метод. Необходимо е да поставим лесно разбираема идея в центъра на нашето съзнание и няма значение дали тя се отнася до нещо външно или се формира само вътрешно, дори ако идва от въображението. Истинността на идеята не е важна в началото, но е важно да можем лесно да я схванем. Описах всичко това във връзка с този антропософски изследователски метод в книгите си „Как да познаваме висшите светове“, в „Окултна наука“ и в други книги; там описах начина, по който човек навлиза в тази

форма на медитативно въображение в душата по абсолютно същия начин, както при математизирането.

Тогава ще ви се стори абсурдно, ако някой сравни тази дейност на душата, която надхвърля математизацията и е изцяло пронизана от волята, с нещо халюцинаторно или с нещо подсъзнателно. Именно затова се обръща толкова много внимание на математическата подготовка за антропософия, защото тя учи човек да разпознава как има свобода в създаването и задържането на идеи в съзнанието. И всеки, който казва, че вътрешната воля, която антропософията се стреми да постигне, може да бъде халюцинация, било то умишлено или защото не е в състояние да го направи, не разбира напълно начина, по който този медитативен живот всъщност се осъществява, как се поддържа, като първо се поставят лесно разбираеми идеи в съзнанието, за да не се извикват спомени от подсъзнанието. Но по този начин човек упражнява дейност - чрез вътрешна сила, с усилие на волята - която иначе би упражнявал само въз основа на външни факти, защото иначе човек действа въз основа на външни факти и преживявания и позволява на живота на идеите да се развива въз основа на тези външни факти и преживявания. Но сега се освобождавате от тези външни факти и преживявания - тук мога само да загатна принципа, можете да намерите повече подробности в споменатите книги - сега става въпрос за задържане на идеите чрез вътрешна воля и по този начин постоянно да предизвиквате дейност на душата, която иначе се разпада само от външни факти и протича във вътрешното същество на човека, обвързан с външното съществуване. Но като развивате все повече и повече такава медитация, като практикувате години наред, за да направите лесно разбираемите идеи постоянни, като се научите да познавате онази душевна дейност, която откъсва мисленето, издигнато над обикновеното съществуване, далеч от телесното, човек се издига до това, което представих в споменатите книги като имажинативно познание. Не фантастични образи, не фантастични представи! Въображаемото познание е състояние на съзнанието, изпълнено с образи, които присъстват в душата по същия начин, както математическите конфигурации и формули. И в това свободно боравене със свръхсетивната реалност, която човек разграничава от всяка [физическа] реалност, точно както разграничава триъгълника, нарисован с тебешир на черната дъска, като просто символ с пълно вътрешно съзнание [от чисто духовната концепция за триъгълника]. Като може да остане за известно време в този въображаем живот на душата, човек опознава живота на душата като нещо, което може да бъде откъснато от тялото. Ние сме толкова свикнали животът ни да е обвързан с нервната система и останалата част от организма, че наистина разпознаваме това едва когато правим такива упражнения. Виждаме, че независимо от организма, духовната душа протича сама по себе си и че духовната душа може да бъде изпълнена с образи. Само чрез това човек опознава медитативния живот. Тези образи са съвсем като образите от паметта - не като

халюцинации. Не е вярно, че човек е изпълнен с нещо като халюцинации или видения, когато прави антропософски изследвания, но той опознава новостта, новия вид съдържание, чрез съществуването на паметта, в която се появяват образите на имажинативното познание или имажинативното съзнание. Но човек знае също, че вече не може да каже кога се появяват тези образи: Представям си, следователно не съм – както може да се каже за мисленето.

Сега, докато се издигам към въображението, по странен начин се сблъсквам с това, което за първи път срещнах във външния свят – сблъсквам се с необходимостта. Мога да формирам образите си във въображението, но не мога да ги хвърлям напред-назад по някакъв стар начин във връзка с един нов свят, който сега се появява. Виждам как постепенно се принуждавам да свързвам тези образи, които възникват в моя въображаем живот, с един нов свят, който опознавам, с един духовен свят. Уча се да разпознавам: трябва да се изправя срещу този образ, който съм подготвил, като въпрос на някакъв факт от духовния свят и чрез този образ, който съм изградил, влизам във връзка с този свят. Получавам достъп до духовния свят чрез съзнателно създадените образи на въображението, точно както влизам в контакт със сетивния свят чрез образите, създадени от очите ми, или звуковите образи, създадени от ушите ми. Тези последни образи, които се създават в окото и ухото, се произвеждат без моя произвол. Това, което се произвежда във въображението като свят от картини, обаче се постига след такова задълбочено обучение, каквото току-що описах в споменатите книги „Как да познаваме висшите светове“ и т.н. Но по този начин човек придобива възможността да предложи нещо на духовния свят чрез вътрешна дейност, точно както нашите сетива могат да предложат нещо на външния, естествения свят чрез дейността на очите, дейността на ушите, така че да получаваме образи от него. Това, което духовното познание за света трябва да ни се отвори, първо трябва да бъде развито в нас, първо трябва да бъде извлечено от дълбините на душата. И това се случва в първия етап на свръхсетивното познание, в имажинативното съзнание. Но е важно, че ние навлизаме в това състояние сякаш по необходимост. И сега се учим още повече да разпознаваме какво всъщност е свободата.

Виждате ли, някой, който халюцинира или има видения, създава образи от тялото си. Той просто следва вътрешна необходимост, вътрешен импулс. Някой, който живее във фантазия, създава образи от душата си. Той е горе-долу наясно как създава тези образи. И ако е здрав човек, а не лунатик, тогава той знае, че живее в един нереален фантастичен свят. Това, което човек произвежда във въображаемостта, той знае – защото обикновеното, нормално съзнание, съзнанието, което преживява себе си в свобода, остава налично – че във въображаемостта човек сам формира образите, точно както в математиката сам формира формулата, чрез която разбира реалността. Но човек също така знае, че когато навлезе в духовния свят, той схваща духовен свят чрез тези образи. Така че човек може да

види, че като човешки същества с обикновено външно съзнание, ние можем да схванем този процес. В обикновения си живот и в обикновената наука имаме възможността да постигнем свобода – и това е така, защото само с образно въображение, което не е в реалността, човек трябва да каже: Мисля, следователно не съм – *cogito ergo non sum*. Ако човек развие свободата си с това мислене и след това погледне назад към духовния свят, той погледне назад към свят, в който царува същата необходимост, с която се е сблъскал за първи път във външния свят. Във външния свят човек започва от необходимостта на фактите. Напредва към мислене, в което, така да се каже, свободата отблъсква сигурността на вътрешното мислене.

От това свободно мислене човек преминава към въображението, което също претендира да съществува, и по този начин отново попада в един свят на необходимост. В тази необходимост човек влиза отново по вътрешен начин. По този начин човек се учи преди всичко наистина да вижда през това, за което се говори толкова често, но което всъщност винаги се изправя пред него по един мъглав, слабо мистичен начин. Ако човек се научи да разпознава имажинативното съзнание, за което говорих, тогава самонаблюдението става възможно за първи път. Бих искал да кажа, че това, което някога е било отправна точка на Аз-а, когато човек е гледал не-Аз-а, започва малко да се прояснява. Волята прониква в него и започва да схваща нещо. И човек също така се чувства отново в един свят на необходимост. Ето как човек стига до самосъзнанието.

Ако продължите упражненията си, ще стигнете до упражнение, при което можете да накарате образите да изчезнат точно когато ги усетите да се появяват. И това трябва да се направи, иначе човек не остава господар на това, а става визионер, а не духовен изследовател. Когато човек е способен да изтрие образите от съзнанието си, той достига до пълно вътрешно упражнение на волята в този свят на образи, така че да може да изтрие и образа, чието превръщане е преживял в душата. Настъпва това, което нарекох втори етап - вдъхновеното съзнание. Моля, не се отчайвайте от израза. В края на краищата, ние трябва да използваме изрази като технически помощни средства. Той е бил използван в аналогичен смисъл, по отношение на стари изрази, но определено се има предвид нов факт, самоизследван факт; новото, вдъхновеното съзнание се има предвид. И с това човек сега стои в духовната реалност. И когато човек е толкова потопен в духовната реалност, че е обграден от нея, наистина обграден от нея, от свят на духовни същества, тогава той вижда и собствената си душа в истинската ѝ същност. Тогава това, което антропософията описва като повтарящи се земни животи, става непосредствен факт. И човек вижда все повече и повече от душата, докато тя преминава от живот в живот, с междинния живот между смъртта и новото раждане - вижда това пътуване на душата. Човек, така да се каже, е разширил въображението

си, така че то по принцип, когато е насочено навътре, може да се движи в обратната посока, на която въображението обикновено се движи.

Нека се запитаме: Как се движи въображаемото мислене? Както казах, първо имаме преживяването на връзка с външния свят; ние се вживяваме в някакво събитие във външния свят с цялото си същество. Това говори на нашите волеви импулси, или по-скоро, говори на нашите чувства; говори и на нашите мисли. Ние живеем в него с цялото си същество. Може дори да положим физическо усилие, за да преживеем това преживяване. Накратко, ние живеем в него с цялото си същество. По този начин тази душа, имайки нашите идеи, се потапя в дълбините и в образа можем да я изведем отново на повърхността. Можем да кажем: в обикновеното преживяване ние преминаваме от външното преживяване към обикновената памет, тъй като външните образи претърпяват известна вътрешна метаморфоза. В медитацията, която е достъпна в антропософските изследвания, ние вървим по обратния път. Първо се учим да имаме образ, на който не е позволено да се свързва с външно преживяване, не с подсъзнателни спомени, и се учим да напредваме - сега не към външно преживяване, а към свръхсетивно преживяване, също и към онези преживявания, които лежат преди нашето раждане или преди нашето зачеване. По този начин ние опознаваме предсъществуването на душата, духовното същество на душата, по начин, по който иначе бихме опознали само външните преживявания, които са ни довели до определен момент в детството ни. Това е обратното преживяване, но такова, което ни води до духовно преживяване, където започваме от образа и се издигаме до преживяването. И ако едновременно с това практикуваме определена самодисциплина, а именно самодисциплина, която все повече ни води да действаме от това, което познаваме в обикновения живот като чувство на любов, тогава се научаваме да разпознаваме обективно къде можем да развием своята дейност в любовта от задачите, които ни дава външният свят. Ако опознаем този живот във външния свят, тогава след много практика, прогресията от образ към реалност постепенно ще бъде такава, че да напредваме от имажинативното съзнание през вдъхновеното към интуитивното съзнание. Това означава, че се научаваме да стоим във вътрешната обективност, във вътрешната необходимост на духовния свят.

Виждате ли, скъпи участници, в изследването на природата ние започваме от необходимостта. В известен смисъл ние подходим към човешкото същество по такъв начин, че можем да допринесем с нещо за мисленето само ако можем вътрешно да запазим и да си кажем, че за да бъдеш човек в правилния смисъл, носиш в себе си нещо, което е свързано с природата на целия свят. Но като се опитае да подходим към човека с това мислене, което е изключително подходящо за използване в изучаването на природата, във външния живот, стигаме до точка – аз съм го характеризирал, можете да прочетете за него в моята

„Философия на свободата“ – където не може да се стигне по-нататък. Хипотезите стават несигурни.

Но ако развиете това, което може да се преживее в сферата на свободата, ще проникнете в обективността на ума по обратен начин. И тук може да ви бъде от полза, ако използвате мисленето, в Гьотеевия смисъл (както е обяснено в неговите научни трудове), не за да измисляте хипотези, а само за да сглобявате феномени. Чрез сглобяване на явления, човек се учи да разпознава как да подходи към този свят. Не се стига до царството на атомите - нито до атомите, нито до електроните и т.н., които са оправдани до известна степен, що се отнася до външния вид. До външните проявления се стига само по този физико-научен начин на гледане и изследване. Ако, от друга страна, човек ги представи чисто като явления, тогава може да проникне до това, което се крие зад явлението - към което самите ние принадлежим във вечната си сърцевина - като се издигне в въображаемото, вдъхновяващото, интуитивното. И по този начин, дами и господа, ние също стигаме до определено себепознание, до осъзнаване на това, което изискваме в самонаблюдението. Чрез развиване на въображаемото съзнание, ние се учим да се вглеждаме в себе си. На какво се основава паметта? Тя се основава, така да се каже, на факта, че ние поглъщаме това, което преживяваме във външния свят, във въображението си. Не по начина, по който е например в първите дни на нашето детство — там то се пренася надолу в организацията — а по такъв начин, че да се отразява, че има, така да се каже, огледална стена върху нашата организация и че ние го абсорбираме, като си спомняме, в образа на паметта за преживяването. Като развиваме паметта, от която се нуждаем за здравословен социален и научен живот по този начин, ние преодоляваме връзката с физическата организация чрез антропософски изследвания. Обичайното съзнание обаче винаги трябва да присъства; не трябва да е както при халюцинациите. По-скоро всеки, който се издига до имажинерно съзнание, винаги е едновременно рационален човек, винаги има обикновено съзнание наред с него. Именно това отличава имажинерното въображение, вдъхновеното въображение, от халюцинациите. Халюцинациите и виденията живеят в това, което тялото произвежда, така че когато развиваме физически образи от тялото, ние си имаме работа с видения и халюцинации. Когато съставяме образи от душата, ние си имаме работа с имажинерни творения; Когато съставяме образи от духа, които схващаме, като се учим да работим свободно от тялото, чисто в дух и душа, ние си имаме работа с духовна реалност. Така че тялото е това, което произвежда образите, като стига до халюцинации и видения. Душата съставя образи, като стига до фантазии, а не до визионерски образи. Духът в нас съставя образи, като се приближава до духовни реалности.

Но когато погледнем назад в себе си, виждаме, така да се каже, през огледалото, точно както бихме виждали през истинско огледало, ако го пробием или отстраним част от покритието. И там не срещаме във вътрешното си същество това, за което

говорят мъглявите мистици; срещаме нещо съвсем различно, защото душата е преживяла много неща, преди да повярва, че се съединява с някакво божество във вътрешното си същество. Те говорят за божествени проявления в егото. Те говорят за нещо, което са измислили. Но всеки, който проникне във вътрешното си същество с истинска духовна наука, стига до нещо съвсем различно. Той вижда материално това, което иначе му е дадено духовно. В противен случай неговото мислене, чувство, воля, желание и копнеж са му дадени духовно; сега обаче той вижда през всичко, което чувства, което е повече или по-малко свързано с паметта, и вижда в действителните вътрешни закони на своя организъм. Той опознава своя организъм. Той няма да бръщолеви и да се разприказва за мъгляв мистицизъм, а ще говори за действителната природа на черния дроб, белите дробове и стомаха, които опознава чрез вътрешно виждане. Той може да добави вътрешното си виждане към това, което предоставя съвестната външно-физическа анатомия. Там виждате възможността за издигане до истинска наука за патологията. Там виждате как духовната наука, която не се обръща към мъгляв, безсмислен мистицизъм, а която започва от точни методи, може наистина да навлезе в цялата област на науката. Да, научавате много повече. Преди всичко, човек осъзнава, че дори при мистиките, които, разбира се, звучат толкова величествено, дори при Света Тереза или Мехтилд от Магдебург, че в основата си са замесени физически аномалии. Човек се научава да разпознава как аномалните функции на черния дроб, далака и т.н. могат да възникнат от несъвършено, нехармонично функциониране, от което възникват образите, на които иначе толкова се възхищаваме в мистицизма.

Уважаеми участници! Знанието е нещо, което не може да се схване чрез житейски предразсъдъци, независимо колко красиви са те. Вярвам, че за тези, които могат да се потопят в знанието без предразсъдъци, има по-дълбоко прозрение в основите на съществуването, защото знаят как човешкият организъм „кипи“ такива красиви неща, каквито срещат в най-благородните си форми, а именно в една Света Тереза или дори в една Мехтилд от Магдебург, когато мистично се отдават на екстаз в мъглата и мечтаят за всякакви неща, които би трябвало да произлизат от душата и духа вътре. Това е забележителното: че ние напредваме към материалността на човешкия организъм чрез самонаблюдение. Това все повече ще отличава точната антропософия от всички блуждания и лутания на вътрешния мистицизъм, а именно, че тя не води в мъгливото, а в реалностите. Тя учи на това, което не може да се развие чрез външна анатомия, защото това, което може да се научи от външната физиология и анатомия, е само едната страна; по този начин тя показва, че душата е предсъществуваща. Тя показва как тази душа работи надолу от по-всеобхватното си същество, за да оформи това, което се формира в майчината утроба от духовното. Така реалното възниква от духовния свят. Ние се потапяме в царството на реалността, като медитативно проникваме напред.

В науката ние подхождаме към човека от външния свят, докато в антропософията пълното познание за човека се простира до сферата на природата. Така стигаме до хармонията на духа и материята, която човекът трябва да изпита, за да бъде напълно човек в правилния смисъл. Той стига до точката, в която, под вътрешен подтик, преминава директно от вътрешно чувство и воля към пряко познание. От това следва, че без това познание винаги сме принудени да се обръщаме към атомистичен свят и че всъщност не стигаме до същността на материалното. Когато се научим да разпознаваме все повече и повече от материалното, тогава се учим и да разпознаваме природата на духовното външно. Ние наистина се учим да изграждаме онзи мост, който ни води когнитивно от духа към материята, от материята към духа. Не е нужно да вярваме, че е възможно да се решат всички загадки на света наведнъж. Слабоумните натури може би ще кажат: Животът на днешния човек трябва да е трагичен, тъй като той неизбежно се сблъсква с границите на познанието, които правят загадките на света да му изглеждат неразрешими. Но не е така. Когато се издигаме по този начин и опознаваме духовния живот такъв, какъвто е в действителност, когато той внезапно ни осени, а от друга страна, когато се сблъскаме отново с материалния свят, когато се приближим до света с реални сили на възприятие, ние по същество, издигайки се до такова знание, се учим да не преживяваме нещо, което от самото начало ни потапя в сън по отношение на познанието, а да разпознаваме борбата, в която сме вплетени като човешки същества. Човек вижда как живее отвън в борбите на духовните светове и същества, как участва в тази борба чрез моралния свят, религиозния свят, как изважда социалния живот от тази борба. Той опознава нещо, което, така да се каже, не повърхностизира вътрешното душевно състояние в разрешаването на загадките на света, а напротив, го задълбочава.

И това, дами и господа, е, което антропософията иска в основата си. Това е начинът да се срещнем с естествената наука. Всеки, който иска да се бори с антропософията от научна гледна точка или, следвайки науката, от философска гледна точка, се бори с вятърни мелници, защото антропософията разглежда всичко, което науката легитимно извежда; тя може да приеме само това, което може да се постигне чрез такава наука и философия чрез пълно познание. Но това пълно осъзнаване не беше желано. В продължение на дълъг период от време, по-новият духовен живот и по-новият живот на цивилизацията доведоха до това, което напоследък е известно като агностицизъм. Отново и отново онези мислители, които не искаха да стигнат до по-нататъшно развитие на мисленето, които не искаха да навлязат в света на въображаемото, вдъхновеното и интуитивното, говореха за невежа и по този начин представяха на хората нещо - което е важно - което трябва да се разглежда като нещо неразпознаваемо и неразбираемо. Но тъй като човек винаги знае, че е дух, той всъщност би трябвало да може да различи духовния произход от мъглявия мистицизъм и други подобни. Причината за всичко, което е буквално суеверие в

различните области на живота, не се крие в антропософията, която се стреми към яснота и точна естествена наука, а произходът му се крие в невежеството, в агностицизма. Те създадоха „мъгливия“ мистицизъм. Именно невежеството води до агностицизъм, защото човекът трябва непрекъснато да търси духа. Всички мъгляви движения произтичат от невежеството и агностицизма.

Антропософията не иска да бъде мъгла, Антропософията иска да бъде светлина, Антропософията иска да бъде продължение на светлината, която самата тя разпознава в съвременната наука като истински духовна светлина, която носи човечеството напред. Така тя самата вижда връзките между съвременната наука, съвременната философия и себе си като Антропософия.

4. Спорове по научни въпроси

в Антропософския колеж в Цюрих

Якоб Хугентоблер открива вечерта на диспутите.

Студент: Млад, ентузиазизиран човек иска да учи астрономия, иска да научи какво са създали Кеплер, Нютон и всички онези хора до Айнщайн. Той иска да получи ясна представа за това какво се случва в тази област. Този човек иска да стигне до същината на нещата обективно. Той е насочен към областта на математиката и трябва или да положи усилия да проникне в много сложните състояния на съзнанието на висшата математика, да се пробие до това, което са създали Гаус или Байер, или ще спре по средата. Човек в днешно време може да е прочел всичко, може да е чел Платон, Фойербах, Авероес и въпреки това може да му липсват определени душевни предразположения, които биха могли да му отворят определени знания. Той ще трябва да си каже, че все още не е научил нищо за онези духовни светове, които се споменават в антропософията. Ако му кажете, че трябва да се подготви в определена посока, той или ще бъде стимулиран, или не, защото от епистемологична, чисто психологическа гледна точка могат да се случат най-разнообразни вариации и закони на живота. Той смята, че няма право да се съмнява в това или онова. Той не иска да обиди никого от присъстващите, но естетическият поглед върху живота не е подходящ за възприемане на нещо съществено. Човек, който трябва да се бори с несгоди и т.н., е много по-близо до цялото движение, отколкото онези, които се посвещават на нещата като на забавление, защото нямат какво друго да правят.

Рудолф Щайнер: Бих искал да направя няколко коментара по казаното от предишния лектор. Току-що правилно беше подчертано, че нуждата и страданието всъщност водят пътя, който трябва да излезе в света, който се характеризира с антропософията. Сега бих искал да се спра по-специално на тази последна забележка. Често съм правил подобна забележка в хода на лекциите си, само че винаги, бих казал, извадена от някакъв контекст. Често съм казвал: Човекът живее съществуването си в редуващи се състояния на радост и удоволствие, на болка, нужда и страдание. Ако някой вярва, че е постигнал определено по-висше осъзнаване – с цялата си скромност – тогава все пак трябва да признае, че е склонен да набляга, може би по много разбираеми причини, на радостите и удоволствията, които е преживял в живота и за които е благодарен на Силите на Вселената. Но всъщност човек не дължи това осъзнаване на тях. Човек дължи прозрение само на сбора от болките, през които е преминал. И когато човек говори за прозрение в истинския смисъл, то е нещо, което произтича от сбора на болките. Въпреки това, със сигурност е така, че във външния си живот можем да преминем през най-разнообразни болки и трудности - трудности, които могат да ни тежат, които понякога, бих казал, дори могат да ни спрат да дишаме духовно. Но има и

такива, които изпитват истинските болки на един мироглед - болки, за които, без да искам да обидя някого, бих казал, че може би голяма част от хората не знаят твърде много. Преживяванията, които човек може да има по пътя на познанието, са от такова естество, че понякога могат да отнемат повече от просто дишане на душата. Ненапразно в по-стари времена, по пътища, които вече не можем да следваме, са били обучавани старите - бих искал да ги нарека така, както са се наричали - старите посветени, тоест старите познавачи. Абсолютно така е било, че са били водени през болка и страдание, защото това е необходимо за правилната подготовка за знание. И наистина, от цялата безнадеждност, която възниква по пътя на познанието, възникват болка и трудности, които човек, с известно безразличие към живота, може би може да разреши в себе си.

Но сега все още е необходимо човешкото същество да се постави в съществуване по начин, изискван от времето. В по-ранни лекции тук, в Цюрих, през последните няколко години беше подчертано, че страданието на времето, нуждата от време, в крайна сметка е свързана с това, което хората са пропуснали в областта на знанието през последните времена. Именно тези открития, които наистина са отбелязали най-големите триумфи през последните времена и от които могат и са възникнали всякакви технически постижения и ще възникнат много повече, но тези открития, тъй като са искали да се движат само в сферата на необходимостта, а не в сферата на свободата, за която говорих днес, не са били подходящи за генериране на социологическо и социално мислене.

Това е великата задача на нашето време: трябва да можем да мислим не само за природата, която ни дава насоки чрез своята солидна структура от потребности, но трябва да можем да мислим и свободни мисли, които имат сила, защото от своя страна са потопени в потребности. Без такива свободни мисли ще упаднем в новата цивилизация. Не можем да намерим социални идеи, ако имаме само онази епистемологична основа, която имаме в днешно време. Съвсем вярно е, че човек навлиза в определени сложни развития на съзнанието, когато следва математико-натуралистичните начинания на Кеплер, Галилей, Коперник, Нютон и Айнщайн. Но не бива да забравяме, че макар всичко това вече да е изтласкано отвъд чисто математическото от Гаус например, то е отворило само едностранчиви пътища и че всичко това не съдържа отправните точки за идеи, които могат да се справят със социалните потребности. Същото важи и за епистемологичните позиции, които от моя страна вървят от Декарт до Мах и Авенариус. Но има и друг път, който се отваря чрез антропософската духовна наука! И това вече е тясно свързано с онова, което е значимо като вид знание, донесло големи триумфи в естествената наука, но което, както се опитам да покажа днес, води до антропософско изследване, антропософско наблюдение.

Говорителят преди мен беше прав за естетическия мироглед. Но може би трябва да разгледаме думите „естетически мироглед“ малко повече от гледна точка на

съвременната история. Ако разгледаме мисленето, което се е развило от научните начинания, наистина трябва да кажем, че то не пуска корените си в социалните потребности, че не прониква до духовните основи на съществуването. От това се е зародило определено настроение, което е било изключително дълбоко, особено през последната третина на 19-ти век и първото десетилетие на 20-ти век. Всеки, който е наблюдавал как хората са започнали да се интересуват от определени висши въпроси, би могъл да види, че хората са започнали да се интересуват от висши въпроси в най-широки кръгове. Искам само да посоча колко широко разпространени са били дискусиите, свързани например с Бьорнсон „За нашата сила“ и т.н.; биха могли да се дадат много примери в тази посока. Може да се каже, че определен интерес към трансценденталния свят се е затвърдил именно в тази епоха.

Но как? Хората предпочитаха да получават нещата, когато им бъдат представени в естетическа форма, така да се каже, когато не им се налагаше да се занимават със знанието си, ако мога така да се изразя, когато можеха да навлязат в него, както биха могли в драма или новела, и да си кажат: „Е, можеш да се захванеш с нещо подобно с въображението си.“ Но те не чувстваха никакво задължение да приведат нещата в съответствие с реалността. Хората бяха щастливи, ако не им се налагаше да привеждат нещата в съответствие с реалността! В това имаше известна сензационност, до голяма степен. Тази нужда се разви в края на 19-ти век, началото на 20-ти век, но хората не искаха да имат нищо общо с това да го свързват с реалния живот. Това бягство от реалния живот е нещо, което се появява все повече и повече – това откъсване, това неприемане на нещо сериозно, това да имаш само определен сензационен интерес към нещо. Преди всичко, бих казал, че това е, което трябва да бъде отнето от човечеството, ако цивилизацията иска да продължи, ако не искаме да се окажем в условията, които Освалд Шпенглер описва в своя „Упадък на Запада“; това трябва да се случи. По същество това е просто бягство от болезнените страни на съществуването, в известен смисъл оставяне настрана на болезнената страна на съществуването.

Бих казал, че това е изключително трагично явление, което се появява през последната третина на 19-ти век у Фридрих Ницше. Няма нужда да навлизаме в това какво казва или какво има предвид Фридрих Ницше; достатъчно е да се впуснем в живота му. Помислете, скъпа публика, за страданието, през което е преминала тази душа в поредицата от три етапа на развитие, и го поставете в контекста на цялата съвременна история!

Виждате ли, Ницше е израснал от истински филолог, само че не се е посветил на филологията от известно външно чувство за дълг, както други филолози, а по-скоро е усетил ограничаващия характер на този филологически метод още от рано. И от този ограничаващ материал той е избрал онова, което през шейсетте, а дори и в началото на седемдесетте, и чак до седемдесетте, все още е процъфтявало в

средите, в които е живял Ницше. Той се е потопил в това, което е произлязло от Шопенхауер и което в широки кръгове не е било нищо повече от песимистични приказки, приказки за мизерията, за да се притъпи по някакъв начин към мизерията на живота. И Ницше е страдал от всичко това. И всъщност е било само копнеж вътрешно да преодолее това неидеалистично настроение на развитието на времето посредством определен вид прозрение. Така Ницше е страдал, приблизително до 1866 г., от това, което тогава е било непосредствената научна формация на времето. Отначало той искал да противодейства на тази научна формация на времето си със своето „Раждање на трагедията от духа на музиката“, със своите „Ненавременни размишления“. Тези произведения били написани от дълбока болка. Но около 1876 г. той стигнал дотам, че трябвало да си каже: Това е просто поредната измама; човек трябва да се задълбочи много по-дълбоко в човешката природа. И тогава той си казал, че всъщност човекът се посвещава на много мисли – много от които са неистина. И сега искал да преодолее неистинността чрез знание. Не е ли вярно, че хората са запазили идеали от древни времена? Ницше също все още вярвал в тези идеали в ранните дни на своето творчество, но в крайна сметка видял инстинктите зад идеалите. И затова написал нещо като „Човешко, твърде човешко“. Това била втора форма на развитие на времето, от която той страдал, само за да стигне накрая до третата, където страдал най-дълбоко в душата си, така да се каже, където усещал как излизането на човешкото от подчиненото природно същество тежи върху душата му. Тъй като не беше способен да проникне до духа, проблемът остана: Човекът е само преход от червей към свръхчовек. И затова той можеше да изрази този процес на душата по човешки език само лирически в своя „Заратустра“, само смътно загатвайки за нещо във великата си концепция за „завръщането на същото“, което антропософията трябва да представи като повтарящи се земни животи, а също и като последователни метаморфози на световната система. Той беше личността, която най-дълбоко страдаше от образованието на съвременната епоха и беше сломена от него. Ницше несъмнено – за мен това е безспорно! – е доказал, че човек може да отдели тялото от душата, защото в края на краищата е характерно, че един отличен психиатър би могъл да даде само присъдата, че това е нетипичен случай на парализа по отношение на болестта на Ницше. И това, което по-късно се разказваше за болестта на Ницше, надхвърляйки обичайните медицински схематизации, е, че за всеки, който наистина се вгледа в това, което е било изстрадано там, което е било изстрадано под напрежението, е да схване свръхсетивното – за всеки, който може да го погледне безпристрастно, е напълно безспорно, че това напрежение е могло да разруши тялото. Бих казал, че веднага е очевидно как този организъм всъщност е бил унищожен от душата. И външните симптоми също съответстват на това.

Разгледайте тази трагична ситуация, каквато е възникнала. Ще я опиша. Ницше е учил заедно с Паул Дойсен, който по-късно става изследовател на индийската древност и индийската философия, в гимназията в Шулпфорта в Тюрингия и те са били много близки приятели. Когато Ницше е бил вече доста болен на деветдесет години, Дойсен го посещава веднъж. Дойсен застава пред Ницше и говори с него; Ницше не участва в това, което той говори. Тогава Дойсен започва да говори за стари времена, разказвайки всякакви истории от миналото. Ницше казва: „Да, знаете, мога да ви кажа, че човек, когото дори не познавате, е участвал в онези времена; добрият, скъп Дойсен е участвал в онези времена.“ Той казва това на самия Дойсен, който стои пред него! Това, което е преживял в младостта си, е присъствало в Ницше, но това, което е действало в неговата среда в непосредственото настояще, е било угаснало.

Цитирам тази една сцена – тя може да бъде умножена многократно – за да подчертая нещо. Това, което се разиграваше там, разбира се, е патологично и може да се проследи у Ницше от много ранен етап. Преди двадесет години написах статия „Психопатологичното в произведенията на Ницше“ и успях да се върна към най-ранните му произведения, които са гениални и великолепни, но в които може да се види, че дисоциацията на идеите вече е налице. Но това бяха идеи, възникнали изцяло от разцепването на културата на времето за онези, които от центъра на човешкото същество искаха да приведат културата на това време в хармония със свръхсетивното. И би искал да се каже: Именно в такава личност, която е разбита от културата на времето – защото това е истинският проблем на Ницше – човек вижда какво означава да се бориш, да се бориш вътрешно с вътрешните си нужди и страдания. И всъщност в преодоляването на такова страдание се крие пътят към знанието.

И вече беше трудно да се върви в миналото, заради естетическия мироглед – който със сигурност е изключително оправдан в своята област, но който не иска да го приеме сериозно с реалността на това, за което има определено чувство, определена сензационност – защото този естетически мироглед беше станал толкова широко разпространен в периода, в който, от една страна, хората бяха напълно склонни да се борят от Нютон до Айнщайн, от Декарт до Мах или Авенариус. Но за нашето време вече е станало необходимо да се борим към другото – което е точно това, което се опитва чрез антропософския път – да се борим към това, до което всеки човек може да се бори. Ако се каже, че не всеки човек може да се бори до това, тогава това може да се каже само „cum grano salis“, защото в края на краищата не всеки човек се бори и до висшата математика. И аз вярвам, че всеки, който не само се бори да достигне до висша математика, но и до определено вътрешно разбиране, например, на прехода от обикновена геометрия и математика към синтетична геометрия, е, по отношение на душевното си състояние,

също толкова добре на път да намери пътя си към имажинативното познание, колкото и да намери пътя си към теорията на функциите.

И би било възможно да се продължи много по-бързо по този път, ако предразсъдъците на времето не винаги работеха толкова против него. Вярата, че е необходим много специален ум, за да се постигне напредък в антропософията, всъщност е много по-разпространена, отколкото би трябвало. Истината е, че всеки човек може да напредне по този път, точно както може по всеки друг научен път. И бих искал да подчертая това, защото е абсолютно вярно: трудностите и мизерията водят хората до портата на знанието, но смисълът не е само да се намери, бих казал, определено вътрешно настроение, а истинският духовен свят. Само чрез познаването на истинския духовен свят човек може да постигне и в социален смисъл това, което е необходимо в днешния свят по отношение на материалния живот, стига да намери разбиране, защото, разбира се, за това става въпрос. Следователно, от една страна, човек трябва да има разбиране за значението на болката и страданието, но от друга страна, човек трябва да придобие и разбиране за прилагането на духовното знание в конкретни термини.

Уважаеми присъстващи, всъщност ни писна от общите приказки за духовно същество в пантеистичен смисъл – това всъщност не води доникъде. Тези, които говорят само общи думи за духовен свят и искат да го установят епистемологично, са като някой, който върви през поляна и казва: „Ами, не ме интересува, когато хората казват, че това е ливаден шафран, онова е лилия, онова е лале и т.н. Не ме интересува всичко това, защото всичко е единен живот, всичко са растения.“ Така че хората, които имат по-пантеистични мисли, винаги искат да кажат: „Дух, дух, дух!“ Човек може да бъде удовлетворен, ако разпознае духа. Човек може да задоволи определено вътрешно сладострастие с този пантеизъм в това, което аз наричам „съвременен мистицизъм“. Но това, от което светът се нуждае днес, е конкретно познание за свръхсетивните светове. И това е, което най-много се негодует в антропософията днес: че тя се стреми към това конкретно познание. И затова хората искат да вярват, че тя протича по същия начин като другите мистични пътища. Но всеки, който иска да се докосне до тази антропософия, ще види, че тя наистина следва пътища, които могат да бъдат представени по такъв начин, че антропософията да може да бъде държана отговорна пред най-строгата наука, макар и в светове, които човек първо трябва да отвори.

Това е само във връзка с много интересните забележки на предишния оратор. Друг лектор: Когато за първи път чух за духовната наука, бих казал, че приемам въпроса сериозно като цяло. Днес на лекцията човек имаше усещането, че просто слуша научна лекция. Един учен би могъл да дойде на такава научна лекция, но аз съм художник или музикант и трябва да работя продуктивно в своята област. Можеше да дойде някой, който си каже: Искам да придобия знания в естествените

науки в по-висш научен смисъл. Въпросът ми сега е: Не трябва ли антропософията да се разбира в много по-широк смисъл?

Сега бих искал да знам как човек трябва да се отнася към Антропософията на практика. Достатъчно ли е да има някаква професия, да има някаква мисия, достатъчно ли е да придобие тези знания? Или е необходимо самият той да следва този път за навлизане в духовните светове и както го е описал д-р Щайнер? Бих искал да попитам как човек трябва да се отнася към това.

Рудолф Щайнер: Позволете ми само да направя предварителна забележка: В последната лекция, която е обявена тук, ще говоря за сградата в Дорнах - не само външно за сградата, но по такъв начин, че това ще бъде много интересно за художник или скулптор в частност, но може да бъде интересно и за всички хора. Бих сравнил това, което човек може да придобие антропософски, с изкачването на висока планина. Може да започне от най-различни точки отдолу и винаги ще стигне до върха. По същия начин може да започне от най-различни точки в развитието си. И човек все още обича да го прави, дори след като е започнал от една точка.

Построихме тази сграда в Дорнах, защото искахме да създадем нещо, и художествено, което да е израз на този антропософски мироглед, точно както черупката на ореха е израз на самия орех. Всеки, който има усет за морфология, ще си каже: всъщност орехът може да има само черупката, която има. В черупката се съдържат същите формиращи сили, както и в ядливата част на самия орех.

Сега, когато антропософският светоглед е представен в нашия Гьотеанум в Дорнах, за мен това е самата ядка, а другото е черупката. Така че е трябвало да бъде изградено от същия импулс, от който се произнася речта вътре и така нататък.

Наистина е така, че човек може да започне от най-разнообразни точки. Например, може да се проследи казаното днес от д-р Колиско за тройствения човек. Странното е, че ако го проследите, ще видите, че накрая влизате в съвсем различно състояние на ума от това, с което сте започнали. Принципите, които се обсъждат, са толкова вкоренени в живота, че не само водят човека до всякакви заключения в логическия процес, но и действително действат в душата му по реален начин. И когато човек изпълнява тези неща - които са реални принципи - душата му се оживява с реални сили. И накрая човек получава представа за човешката форма. Това, което първоначално изглежда като теория, се трансформира само по себе си в живо възприятие за човешката форма и човек опознава и разбира човешката форма отвътре навън. Така е направен опит да се работи върху скулптурата в Гьотеанума в Дорнах, за да се разбере човешката форма отвътре навън.

И отива дори по-далеч! Правени са опити и за обработка на материала. Едва тогава се появяват принципите на пространствения дизайн. Особено интересно е, например, когато се работи на ръка, да се види каква е голямата разлика между работата върху човешка глава, например при издълбаване на око, между материал като глина или мрамор и материал като дърво. Осъзнаваш: при дървото трябва да се

остърже и е важно да се работи във вдлъбнатата част. Това, което се работи в глина, трябва да се работи и в изпъкналата част; винаги трябва да се следи за работа в изпъкналата част, когато се работи с твърд материал. За разлика от това, при меката дървесина идеята е да се изстържат нещата.

По този начин, бих казал, това, което на пръв поглед изглежда теоретично, се трансформира в определено художествено творение, в живот, в онези формиращи сили, за които бихме искали да кажем, че са формиращите сили на самата природа. И това е вътрешният преход между нашата отправна точка и нашата крайна цел, например преходът към художественото. Това е забележителното в него: антропософията не спира до определена душевна ситуация, а води до други душевни ситуации. И е така, че в разбирането на човешкото същество първо се открива преходът от анатомията и физиологията, които действат абстрактно или най-много чувствено, към вътрешните формиращи сили на човешкото същество. Науката се превръща в художествено възприятие. Този преход със сигурност може да се постави под съмнение: самата природа е не само в метафоричния смисъл, но всъщност в реалния, истински смисъл - художник.

Сега човек се оказва привлечен от артистичното. Добре, казват хората, епистемолозите – знанието, което трябва да се случи логично! Знанието не трябва никак си да работи визуално в някакъв смисъл, както е предвидено тук, а знанието трябва да произтича от заключения – човек трябва, така да се каже, да се действа по линия на логиката. Добре, но това е само субективно изискване. Ако природата не твори в смисъла, в който ние ѝ го предписваме, тогава нашата логика ще ни убягне точно какво е по-дълбокото значение на природата. И така, можем да се доближим до природата само като навлезем в тази метаморфоза на душевната ситуация с пълна безпристрастност. Това е едно нещо.

Другият аспект, например, е преходът към практическото. Виждате ли, аз написах тези „Ключови моменти на социалния въпрос“ и те са широко четени в днешно време. Но разбирането все още не е стигнало далеч, иначе хората щяха да си кажат: Книгата всъщност не е предназначена да се чете – извинете ме за нещо толкова парадоксално – а книгата е написана, за да се приложи на практика, да се прави по някакъв начин, всеки поотделно според неговата или нейната ситуация. Книгата всъщност е написана само от гледна точка на наблюдението, написана по много практичен начин. Разбира се, човек трябва да се изразява чрез думи и изречения, но това е само за да посочи какво всъщност се има предвид. И отново е преходът към пряка практика.

И това е, което всъщност иска да бъде антропософията: антропософията води до най-практичните области на живота също толкова естествено, колкото и до артистичното. Тя води до умение. И накрая всъщност стигате до неща, които някои хора естествено намират за доста спорни. Често съм казвал в лекциите си – защото човек се чувства принуден да изрази определени истини по различен начин – че не

мога да си представя, че някой е добър философ, който не е и добър химик или копач на картофи, когато става въпрос за това. Всъщност не е възможно да се разсъждава за понятия и идеи, ако човек не може да цепи дърва, когато става въпрос за това, или може би когато не става въпрос за това. Вярвам, че когато цепите дърва или копаете картофи, например, ако сте напълно присъстващи с цялата си личност, бихте могли да го направите по-умно или поне да научите също толкова логика, колкото понякога правите в логическите колежи. Може да ви се стори парадоксално, но е така. И преди всичко антропософията иска да твърди, че има единство във всичко, конкретно единство.

Ето защо бих искал да отговоря на въпроса ви по много положителен начин: ако се огледате какво вече е налично в различните ни области днес, със сигурност ще намерите допирни точки някъде. И оттам можете да стигнете навсякъде.

Антропософията не иска да бъде едностранчива, но можете да започнете от грешния край и чрез това, към което се стремите като човешко същество, ще попаднете на правилното нещо, дори ако първоначално си кажете, че това всъщност не е ваша работа. Основното е волята - ако изобщо има смисъл да започвате - да продължите сега. И има прозорец, за да стигнете директно до моята гледна точка. И тъй като антропософията далеч не е педантична, всъщност трябва да се разбере, че можете да започнете с нея, където пожелаете, и ще постигнете цел. Човек може да започне от повече такива съображения, каквито са дадени в книгата „Как да познаваме висшите светове“, и ако стигне достатъчно далеч, може да стигне оттам във всяка област. Или човек може да започне по-скоро от научна гледна точка, както е обяснено например в лекцията на д-р Колиско, и оттам да стигне до каквото ви е необходимо.

Предшният оратор обясни, че е имал предвид нещо много конкретно. Той намира за много логично, че човек може да достигне върха от всички точки. Може да се вземе пример от артистичните среди. Може да е скулптор или художник: от двете може да възникне това, което човек вече има днес по отношение на дълбокото изкуство, например експресионизъм или футуризм. Той обаче е открил, че не е възникнал универсален човек като Гьоте например, дори ако човек е проникнал и е живял в това, което има антропософът или истинският розокрачник: изкачването до нивото Девачан. Той се чуди дали е необходимо да се поеме по този конкретен път, да се премине през тези нива – чисто духовно, интелектуално – или може да се започне и от различна философска гледна точка.

Рудолф Щайнер: Ако вземем примерите, които споменахте – експресионизъм, футуризм и т.н. – бих искал да кажа, че днес човек понякога може да го намери малко наивен, доста детински, доста парадоксален и т.н. Въпреки това бих искал да кажа, че във всичко това има здравословен, оправдан импулс да се обърнем към духовното от един по-материалистичен мироглед. Не искам да говоря само за теоретичен материализъм, а за материалистическия мироглед. И от тази гледна

точка, въпреки това, в многобройните опити, които в сравнение с многостранния гений на Гьоте, може да изглеждат много едностранчиви, мога да намеря само неща, които имат бъдеще. Просто трябва да им се даде време. Мисля, че нещата имат бъдеще. Виждате ли, трябва да го гледам по следния начин: Вземете един съвременен експресионист; ако е художник, той ще нарисува картина по такъв начин, че няма да знаете дали е къща или пън, или дали трябва да е слон или нещо подобно. Но това по принцип никога не е въпрос на артистичност, ако трябва да се изразя парадоксално. Всъщност не е артистичен въпрос какво трябва да представлява – поне не първият въпрос – а по-скоро въпросът е защо се занимавате с този цвят на тази повърхност и така нататък. И тогава се натъквате на въпроси, например, където виждате: има нещо, което, разбира се, не е толкова универсално, колкото при Гьоте, но все пак има бъдеще. Може би мога да насоча вниманието ви към следното.

Ако мога да направя следния личен коментар: Аз съм дълбоко ангажиран с Гьоте от четиридесет години, първото ми литературно начинание беше насочено към Гьоте и оттогава не съм напускал тази област. Виждате ли, в един много специфичен момент се заинтересувах от много специфични проблеми на Гьоте. Това са проблемите, с които Гьоте не се е справил с нещо, а всъщност не се е справил с много неща. Помислете за Пандора, помислете за „Божата дъщеря“ и така нататък, или нещо като „Навсикая“. Така че има много неща, които Гьоте всъщност не е могъл да завърши. Гьоте е бил честен човек и невъзможността да завърши нещо винаги е означавала за него да се бори до определен момент, където след това е трябвало да остави нещата такива, каквито са. Той не е успял; не е могъл да пробие! Много е интересно да се види как е стигнал до определен момент с „Пандора“ например. След това са дошли само скици. Той е искал да продължи да пише Пандора, да осъществи това, което е загатнато в скиците. Може да се каже, че е можел да я остави и след това да работи върху скицата по-късно. Но не можеше да се получи по този начин, защото ако го беше написал осем дни по-късно, щеше да е нещо съвсем различно. И няма причина да се твърди, че Гьоте е трябвало да работи по такава скица; той щеше да промени всичко отново. Да, той стигна до точката, в която просто не можеше да стигне по-нататък, и е лесно да се разбере защо. Именно поради тази причина Гьоте стигна толкова далеч в съзерцанието си за определена външна метаморфоза. Наистина е великолепно да се види как Гьоте развива тази идея за метаморфоза в своето „Италианско пътешествие“, как я прилага към човешкото същество. Но той всъщност не може да я приложи към оформянето на духовното. И защо не? Защо не може да стигне там, където духовното оформя самото материално? Например, това е в пълна съответствие с мисълта на Гьоте за метаморфоза – никога не се страхувам да изразя тези неща, те просто принадлежат към това, което наричам не само мое убеждение, но и мое знание, както и да се приема, в пряка връзка с тази мисъл е да се стигне до

заклучението, че формиращите сили, които днес лежат в основата на човешката глава, метаморфозираниите формиращи сили на организма, произлизат от по-ранен земен живот. Така цялата тази забележителна форма на черепа спрямо останалата част от човешкия организъм е резултат от една много обширна метаморфоза. Но Гьоте не можа да пробие до духовното! И това е видно и от факта, че той трябваше да спре там, където е трябвало да стане духовен. Той беше съвсем честен - спря дотук. Вземете си втората част на „Фауст“: тя просто не е съвсем завършена! Факт е, че просто не е напълно завършена, защото последните сцени са такива, че Гьоте е взел католическите концепции и ги е натрапил в материята. В резултат на това се е превърнало в нещо величествено, но е нещо, което е било изкуствено измислено. И когато сравните това заключение с някои други неща, можете да видите силата, която Гьоте е приложил, за да го постигне.

И току-що казах, че в този най-оспорим, абстрактен последен етап се крие именно този момент, в който се стига до пробива в духовното. Колкото и малко да са способни хората да го направят, това е начало и затова е оправдано да се казват тези неща. И затова мисля, че може да се каже: Днес наистина става въпрос за това хората да могат да направят нещо от най-разнообразните точки, които са им близки днес, ако са честни със себе си. Вярвам например, че най-естественият начин би бил хората да започнат от нещата, с които се занимават в момента, и след това да се обединят за нещо продуктивно. Хората трябва да започнат от областите, в които се занимават в момента; тогава те ще се обединят. Не е толкова лошо, че в началото не се разбират - от определен момент нататък се разбират. Въпрос е също така например да се изчакат подходящите моменти и така нататък, а съдбата ще се погрижи за това. Но не мога да открия – и аз съм преживял много неща в това отношение – че това абстрактно скачане – простете ми, че се изразявам донякъде ясно – това скачане от „план“ на „план“ е нещо особено обещаващо за човека. В повечето случаи това е нещо, което не произтича от пълна вътрешна честност. Разбира се, може да се постигне нещо и по този начин, но като правило в процеса ставаш неземан. И това е, което всъщност е най-малко необходимо в нашето време, в днешните трудни времена. Не го казвам лекомислено, но е така. Бих искал да го кажа така: В това бързане от „план“ на „план“ е замесено толкова много кокетство, толкова много вътрешна нечестност, че вярвам, че трябва да се стремим да започнем от точката, където сме здраво стъпили на земята, и тогава хората също ще се намерят. В известен смисъл това се оказва практично.

Виждате ли, има някои от нас, които са художници или лекари, като например д-р Колиско, друг е филолог - може би ще чуете някой от тях тук по време на тази лекция - или математик, а трети е завършен практик. Имаме практики сред нас, които просто се стремят да създадат възможно най-практичните институции, в които антропософският дух може да живее. Г-н Молт, член на Търговския съвет, е сред нас днес; той се е стремил преди всичко в тази посока. Не е ли вярно? Днес това

наистина е проблем на времето и затова е необходимо да започнем оттам, където сме днес, и след това да търсим разбиране. Това е нещо, което вече се е доказало като практично и в което виждам нещо обещаващо, докато в един отказващ се от света стремеж да се издигнем във висшите светове не виждам нищо наистина честно. Съвсем вярно е, че човек може да вижда през света само като се стреми към него, но е вярно и че трябва да се каже: Този, който започва от определена област от живота, е много по-вероятно да постигне по-високо ниво на прозрение. Преди всичко, той го постига по много по-конкретен начин. Тогава той може да каже нещо за висшите светове; той знае как изглеждат висшите светове. За него е от полза да започне от определена област на живота, докато неземното изкачване всъщност не води до нищо реално, поне не за човечеството – за отделния човек то може да доведе до нещо. Това е просто говорене откъм това, което съответства на хода на времето. Със сигурност няма да бъде против развитието на способностите на свръхсетивното познание – самият аз описах как трябва да бъде. Но мисля, че правейки това, човек не бива да пренебрегва областта на живота, в която е потопен. Това е така навсякъде.

Лектор: Г-н Хайслер каза в лекцията си, че д-р Щайнер е предполагал, че получава прозрения за висшите светове и дори е цитирал Гюте като доказателство. Трябва да кажа предварително, че все още не съм чел нито едно от писанията на Щайнер. Сега бих искал да попитам дали, ако човек има познания за починалия – например дали е в агония – той не би имал и сигурно доказателство за съществуването на Бог. Всеки, който е изучавал Ницше и може би отдавна е загубил вярата си в Бог, би могъл да я приеме по-лесно отвътре, ако може да си възвърне вярата чрез начина, по който д-р Щайнер говори за Бог. Тази окултна област е била подета отново от различни страни, например от Шренк-Ноцинг в Мюнхен и т.н.

Рудолф Щайнер: Днес в лекцията бих могъл само да загатна някои неща, но искам да кажа следното. Виждате ли, днес живеем в епоха, в която някои хора се стремят да разкъсат пропаст между знанието и вярата. Някои виждат нещо здравословно само в наука, която се отнася до чисто фактите, до записването, систематизирането и проникването със закони. Други, от друга страна, вярват, че могат да съществуват в сферата на религията само като изискват вяра.

Това обаче е само характеристика на една отминала епоха. Точно както в по-ранните времена човешката душа е била разделена на най-разнообразни душевни сили, така и днес е разделена на поле на познанието и поле на вярата. Но ако душата е напълно честна със себе си, тя не може наистина да понесе това разделение. Човек осъзнава какво е заложено на карта, когато види причината за това разделение. Виждате ли, днес все още можете да говорите на сравнително голям брой хора за живота след смъртта или за божественото световно учение, основано на вярата. Можете да направите това, без да се обръщате по никакъв начин към онези вътрешни сили на убеждението, които водят до доказателства. Вие

обаче се обръщате, когато говорите за живота след смъртта, към човешките желания, към човешките страхове и т.н. Нещата са съвсем различни, когато говорите за това, за което говорих и днес: за предсъществуването, за човешкия живот, душевно-духовния живот на човека преди раждането или, да речем, преди зачеването. Това от своя страна се прави чрез антропософията в най-широк смисъл. Говорим повече за пренаталното, тоест за живота преди зачеването, тоест за предсъществуващия живот, който, разбира се, води до живот след смъртта като нещо естествено.

Говорим повече за този предсъществуващ живот, защото егоизмът на хората прониква по-малко в него. Хората съвсем не са безразлични към егоизма си относно това дали ще продължат да живеят след смъртта или не; но от егоизма си те се интересуват много по-малко от това дали вече са живели, преди да слязат на земята. Ако обаче човек отвори източниците на знание за този живот в отвъдното, в който сме били, преди да дойдем на земята, тогава възниква другият. Ще го намерите подробно описано в моите писания, ако се вгледате в тях. Ние горе-долу приемаме това за даденост. Но в същото време се случва и нещо друго. Може да се говори за живота след смъртта от определена вяра, но, както казах, тя приема егоизма и произтича от егоистично знание. Говорейки за предсъществуващ живот, човек едновременно с това бива отведен в духовно-свръхестествения свят чрез знанието. И така, когато се обърнем отново към предсъществуващия живот, бездната между вярата и знанието, която всъщност е разрушителна за човешката душа, се преодолява.

Виждате ли, в по-старите светогледи ние имаме знание за тези неща, основано на определено инстинктивно знание - не можем да се стремим към това отново, трябва да се стремим към съзнателно знание. Трябва да подчертая отново и отново, че антропософията говори по интензивен начин за предсъществуващия живот, дори за повтарящите се земни животи. И когато Лесинг подхваща тази идея за повтарящи се земни животи в своето „Образование на човешкия род“, той казва: Тази идея за повтарящи се земни животи е възникнала в най-древни времена. Трябва ли тя да е по-малко ценна, защото е възникнала в най-древни времена, преди да бъде изопачена от всички различни школи? - Виждате ли, тези, които са литературни изследователи или други подобни днес, го възприемат по този начин - е, да кажем естетически. Те не го уважават много, не искат да го видят като реалност. Ето защо казват: Лесинг е велик човек, но „Образованието на човешкия род“ е било измислица на старостта. Лесинг е бил велик човек. Но ако четете между редовете, се оказва, че той всъщност винаги се е придържал към идеята за повтарящи се земни животи. И със сигурност е така, че познанието за свръхсетивните светове, а също и познанието за конкретното съдържание на духовното, за управлението на духовния свят като цяло, се придобива чрез занимание с пренатален живот, а не

само с живот след смъртта. Но в по-новото развитие на времето това постепенно е напълно загубено. Можем да видим това от външна гледна точка.

Виждате ли, имаме дума, която означава „безсмъртен“. Говорим за „безсмъртие“, когато сме правилно подготвени за него. Използваме думата „безсмъртие“, но не говорим за дума, която означава „нероден, нероден“. Защото, колкото и да живеем след смъртта и да сме безсмъртни, толкова и сме неродени. И би трябвало да имаме отделна дума за това да си нероден, дума, толкова естествена, колкото „безсмъртие“. Но нямаме такава. Тъй като хората в цивилизацията са се изгубили напълно в разбирането си за безсмъртието, то ще бъде разбрано отново само когато човек може да гледа на това да си нероден по същия начин, както на това да си безсмъртен, защото точно както на единия полюс на живота душата се освобождава, когато настъпи смъртта, и се възнася в духовния свят, така и раждането или зачеването е другият полюс, през който душата се завръща във физическия свят. И точно както душата не умира, тя не се и ражда. Само когато човек наистина обмисли този предсъществуващ живот, вярата се свързва с действителното знание. Това е, което води по-нататък. Този свръхсетивен живот трябва отново да се справи с предсъществуващото, той трябва да го насочи към пътя, който наистина води към целта.

Що се отнася до забележката, че антропософията би трябвало да е самонадеяна – да, зависи как го гледате, нали? Ами, до 1827 г. Католическата църква е смятала за крайно неуместно да признае, че някога е дошъл Коперник и е казал, че Земята се движи около Слънцето. Така че едва през 1827 г. на католиците е било позволено да вярват в това. Днес официалната наука все още не дава разрешение да се вярва в повтарящи се земни животи, точно както тогава не е било позволено да се вярва в движението на Земята около Слънцето. Наистина можем да чакаме, докато тези хора ни позволят да вярваме и да се придържаме към онези неща, които са ни дадени чрез антропософията. Дотогава ще трябва да приемем упрека за самонадеяност, защото така е в света.

Въпрос: Какъв е възгледът на Антропософията за ваксинацията като средство за защита срещу епидемии?

Рудолф Щайнер: Този въпрос донякъде не е в съответствие с казаното преди. Но все пак ще се опитам да кажа нещо. Факт е, както вече беше посочено днес, че не бива да се вярва, че антропософията полемизира с оправданите успехи, постигнати в по-новите области на естествените науки и медицината. В някои случаи може да се докаже, че определен успех, като този, който може да се постигне чрез ваксинация – например срещу едра шарка – действително е постигнат. Факт е, че инфекциозните заболявания са до голяма степен намалени чрез по-външни, по-хигиенични мерки, които, разбира се, са станали необходими, и чрез защитна ваксинация. Вярно е, че многобройните ваксинации не са били такива, че да може

да се каже, че са имали подобен успех и при други заболявания. Но със сигурност трябва да се признае ефективността на този принцип.

От друга страна обаче, този въпрос е нещо, което може да се разглежда по-психологически. Днес има много противници на ваксинацията. Тези противници на ваксинацията всъщност са партии, чиято психология не може да бъде разгледана рационално. Те са хора, които поради вътрешна неохота действат срещу начина, по който се опитват да работят. И не могат да кажат, от осъзнаването си, че методите на ваксинация са неефективни, защото има последици. И всеки, който се съпротивлява, се съпротивлява на тези методи на ваксинация от известна несъзнателност.

Антропософията трябва да започне от по-дълбоки гледни точки. Ако мислите за природата на болестта заедно с това, което ви беше обяснено днес, а именно за повтарящите се земни животи, ако сте убедени, че има повтарящи се земни животи, тогава трябва да съчетаете това, което човек преживява в случай на болест в настоящия живот, с това, което е преживял в предишен земен живот. Когато човек е готов да види това, когато има волята да види това, независимо какво казва епидемиологията, в науката за инфекциите, независимо от това, човек трябва да знае, че има определена връзка между това, през което човек е преминал в предишен живот, и това, което се случва, когато сега е изложен на определена инфекция. Казват, че нещо се случва случайно. Но не се признава, че човек е тласнат там от подсъзнанието, където след това влиза в контакт с историята на инфекцията. Независимо от някои от това, което може да преживее в резултат на това, човек все пак може да стигне до много други възгледи за това какво е свързано с болестта.

Когато се осъзнае, че определени заболявания имат нещо общо с особеностите на душата на човека, че в известен смисъл те са преодоляване на това, което човек не е могъл да постигне в предишен живот на земята, и че тези физически болестни процеси, които човек трябва да издържи, са форма на компенсация – болестният процес е свързан и с психологически явления – тогава човек може да разбере и защо, от определена несъзнателност, инстинкт, някои имат отвращение към този лечебен еликсир. Те всъщност несъзнателно си казват, че с това, което е налице като болест, едновременно с външното изцеление трябва да върви и вътрешно душевно развитие нагоре към духа. И ако използваната ваксинация прави възможно нещата да успеят напълно, както си представяме, все пак би трябвало да се каже: Дори ако човек успее чрез подходящи процедури да потуши всички епидемии, това ограничава болестите, но все пак възниква въпросът дали не е необходимо и нещо друго, което, така да се каже, трябва да съобрази този процес, като едновременно с това насърчава вътрешното духовно развитие. Хората трябва да осъзнаят, че такава процедура е възможна. Човек може да приеме всичко, което казва науката, но трябва да е наясно с необходимостта, освен наличните външни

лечебни методи, да има и нещо, което помага на душата да напредва вътрешно и което сочи към по-ранни духовни връзки, към по-ранни животи. Антропософията никога няма да възрази срещу това, което науката носи.

Въпрос: Как човек може сам да си формира въображение? Откъде може да почерпи съдържанието му, ако не е свързано със сетивно или базирано на спомени представяне?

Рудолф Щайнер: Това се основава на недоразумение! Казах, че това, което ще се използва за медитация и което след това води до въображение, трябва да е управляемо, човек трябва да има пълен надзор върху него, за да не се появяват спомени, за да не участва подсъзнанието в съответния душевен процес. Виждате ли, ако вземете например някакво преживяване от миналото и след това медитирате, много елементи живеят в образа на такова преживяване, което сте оставили горе-долу необмислено. Тези елементи излизат от подсъзнанието и затова не се ангажирате напълно с това, което сте си поставили за цел. Зависи от управляемостта. Например, човек може да медитира, като извика пред душата си кръг с вписан в него триъгълник. Важно е душата да прави упражненията си върху нещо толкова управляемо. Това могат да бъдат и качествени неща. Ако човек остави такива управляеми неща да почиват в душата, за да медитира върху тях, тогава няма опасност от спомени, произтичащи от подсъзнанието. Не е важно човек да не използва нещо чувствено или напомнящо за медитация - може да използва и двете, но то трябва да е управляемо, не трябва да е такова, което след това да предизвиква всякакви съзнателни или несъзнателни процеси. Важна е управляемостта, а не въображението, което обхваща много неща.

Ако някой медитира върху понятието „град“, например, той е преживял толкова много в живота си, толкова много се е натрупало в понятието „град“, че е невъзможно да знае какво всичко се появява. Пример, който е записан и в литературата: учен натуралист върви по улицата в града и стига до витрина на магазин. Спира, поглежда през витрината и вижда заглавната страница на трактат за земните червеи – нещо, което сигурно го интересува, нали? Но докато гледа и вижда книгата за анатомията на земните червеи, изведнъж му се налага да се усмихне. Натуралист, който изведнъж му се налага да се усмихне, докато гледа книга за земните червеи! Струва му се доста малко вероятно да се усмихне, но въпреки това иска да разбере как се е случило това. Затова се обръща, наистина се насочва, затваря очи и сега се опитва да разбере в тъмното. И ето, чува звуците на латерна в далечината. Не е обърнал никакво внимание, нито несъзнателно, къде е отишъл, нито съзнателно, когато е гледал книгата. Но звуците бяха достигнали до ушите му; Те живеяха в него в определена връзка и дори го караха да се усмихва, съвсем несъзнателно. Така че сега той чува тоновете на латерната и си мисли, че това е същата мелодия, на която някога се е научил да танцува преди тридесет години. Никога повече не е мислил за това важно събитие, че се е научил да

танцува на тази мелодия. Но това събитие е живяло в душата му по такъв начин, че сега той трябваше да се усмихне – дори като натуралист. Така че, в подсъзнанието на човек има много. И мога да ви кажа: има мистици, които чуват ангели – което със сигурност може да е реалност – но с някои мистици, които някъде си мислят, че чуват нещо в света на ангелите, все още е така – защото тези неща не само остават в подсъзнанието като спомени, но и претърпяват метаморфози – че такива предполагаеми ангели понякога са трансформирани мелодии на латерна! И много неща, които на човек му се струват като значимо откровение, са просто трансформирани ноти на улична латерна.

Това е, което човек трябва да знае преди всичко. Антропософският метод е абсолютно надежден метод. Колкото повече човек навлиза в духовния свят, толкова повече се съпротивлява на всичко, което, тъй като произлиза от нещата, може да донесе всякакви подвеждащи и абсурдни неща. Така че, не става въпрос за медитация върху неща, които не могат да бъдат схванати, а върху неща, които са съставени от някой, който разбира такива неща, или са избрани от самия него като неща, които могат да бъдат схванати. Зависи как гледате на триъгълник, за който знаете, че има три страни, има три ъгъла, общо 180 градуса – можете да го гледате, не много от подсъзнанието може да излезе наяве в процеса. Медитациите трябва да бъдат толкова управляеми, че човек да не се спуска от произволното в неволното, в несъзнаваното, че да не възниква нещо просто от паметта или нещо, което някога е било усещане, като далечните звуци на латерна, а нещо трябва да присъства в съзнанието, което е толкова управляемо, колкото математическа идея. По този начин човек може да практикува въображаемо разпознаване. Разбира се, всичко, което се формира от паметта, трябва да се представя по материалистичен начин. Не е важно, че е формирано от паметта, но въпросът трябва да бъде проучен. Лектор на дискусиата: Д-р Колиско спомена нещо днес, което ме заинтригува много. Когато говореше за трите центъра, той спомена, така да се каже, че главата поглъща всичко, което изтича нагоре от долните органи като жизнена сила. Така долните органи винаги създават нещо живо, което главата, така да се каже, изяжда отново. Бих искал да знам как антропософията мисли за самото физическо тяло.

Д-р Щайнер спомена днес в случая с Ницше, че физическото тяло е разбило душата, тоест душата не е била достатъчно силна, за да преодолее тялото. От обща гледна точка, без да имам физическо тяло, от една страна съм чувал нещо за това - опознах метода на д-р Ханиш. Каква ми е ползата, ако познавам висши светове и ме боли зъб? Ако не мога да си помогна, когато ме боли зъб, каква ми е ползата да знам нещо за духовния свят? Трябва ли да се подхожда към физическото тяло от материалната или от духовната страна?

Евген Колиско: Преди всичко, човек трябва да си изясни природата на човека. Едва тогава може да разбере от какво всъщност се състоят здравето и болестта на човека. Ако някой каже: Каква ми е ползата, ако знам нещо за връзката със света и

въпреки това ме боли зъб и съм на милостта на всякакви болести -, тогава човек трябва да осъзнае, че това е много едностранчив начин на гледане на нещата. Казаното по-рано може да се приложи по-специално към него: че човешкият егоизъм присъства в изключително силна степен, когато човек казва: „Не искам да имам нищо общо с духовното, защото това няма да ме облекчи от зъбобол“. Знанието е нещо, което човек трябва да преживее, нещо, което просто го кара да не се отказва, нещо, с което просто трябва да продължи - дори и при преодоляване на зъбобол.

Така че, гледна точка, която е толкова дълбоко проникната от един вид материалистичен, егоистичен стремеж – дори ако става дума за свръхсетивни светове – не може да бъде разпозната. Но е важно първо да схванем същността на човешкото същество, за да преминем отвъд чисто материалистичния възглед за грижата за тялото, защото не можеш да се грижиш за тялото, нито можеш да работиш терапевтично, ако нямаш прозрение за целия контекст на силите, които съставляват същността на човешкото тяло.

Рудолф Щайнер: Бих искал да си позволя да направя няколко допълнителни коментара и да ги илюстрирам с примери. Вероятно всички сте запознати с една много често използвана поговорка, която гласи: Има много, безброй болести, но само едно здраве. Вярвам, че няма нищо по-погрешно от такава поговорка. Всъщност има безброй болести, но има и безброй форми на здраве. Всеки човек, независимо колко е здрав, има свое собствено здраве и подобно обобщаващо твърдение не е приемливо при никакви обстоятелства. Абсолютно вярно е да се каже, дори от най-духовна гледна точка, че човек трябва да се грижи за здравето на своя организъм по всякакъв начин. Моите духовни изследвания ме накараха например да разглеждам живота на въображението по такъв начин, че виждам радикална грешка във вярването, че мозъчната дейност като такава може по някакъв начин да бъде основата на умствената дейност. Виждам грешка в това, която бих искал да характеризирам със следния пример: Да предположим, че имате път, който току-що е бил омекнал от дъжд. Хората вървят по него; стъпките издълбават следи в него. И сега някой идва и казва: Да, този път е конфигуриран, виждате всякакви линии и така нататък. Това трябва да се дължи на сили, идващи отдолу, на нещо, което е вътре, под земята. Когато чуete нещо подобно, вероятно ще кажете: Това са глупости, отпечатъците са гравирани отвън, а не отдолу. Така че, разбира се, духовните изследвания ме водят да видя нещо съвсем правилно в мозъчните конфигурации и в нервните конфигурации, които господата физиолози демонстрират, но те са нещо, което е гравирано от душата и духовния живот и може да се усети като отпечатък в него. Но в същото време става въпрос за това, че цялото това физическо същество между раждането и смъртта е твърдата основа, върху която се развива съзнанието; противодействащата сила трябва да е там. В противен случай животът на въображението не би могъл да се развие по този

начин; за да може то да отразява обратно, то трябва да има противодействащата сила. Огледалото се нуждае от основа. Така че, дори от най-духовна гледна точка, физическата организация на човешкото същество трябва да се формира възможно най-здравословно. Но сега става въпрос за развиване на истински възгледи за здравословното физическо състояние - и това се има предвид само когато човек е придобил по-цялостен начин за гледане на нещата чрез духовната наука. Няколко примера за това - всъщност не за да се хваля, а само за да подсказва какво е в основата на моя възглед за живота, който е основан на духовното познание. Преди около 36 години бях препоръчан на едно семейство като частен учител на едно момче. Сред четирите момчета в семейството, едното беше на около единадесет години по това време. Всички, включително семейството, което, разбира се, също беше предубедено, го смятаха за неудачник. Бяха недоволни от момчето, защото когато трябваше да се яви на тест в училище на единадесет години, не можеше да направи нищо друго, освен да нарисува огромна дупка в листа си. И това бяха знанията на това единадесетгодишно момче по всички предмети. Майката беше ужасно недоволна, бащата донякъде скептичен. Семейният лекар, който беше един от най-отличните практикуващи лекари, които съм срещал – той наистина беше отличен човек – вече се беше отказал от момчето. Е, аз бях поканен да образовам другите три момчета. Хвърлих един поглед на момчето и казах на майката, която беше единствената от цялото семейство, която все още имаше разбиране, идващо единствено от майчиното си сърце, че не мога да ѝ обещавам нищо, но че ще използвам всичките си сили, доколкото имам, за да направя нещо прилично от момчето все пак. „Но той е изоставен от семейния лекар“, казаха другите членове на семейството, гледайки ме като някой, когото трябва да попиташ дали другите три момчета могат да му бъдат поверени – след това мнение за четвъртото момче! Но майката тогава го настоя – отне известно напъни, преди да взема момчето за образование. Казах, че трябва да имам абсолютно свободни ръце, трябва да мога да правя и да не правя всичко, което смятам за добро. Момчето беше с изключително хидроцефално състояние. Беше наистина в много зле състояние.

Ами, по принцип просто приложих метод за психична хигиена. Всъщност приложих само това, което бих нарекъл икономия при преподаването на понятия, умения и т.н. Реших, че момчето трябва да бъде изложено на толкова свирене на пиано, колкото аз си поискам и т.н., и че трябва да има други неща до степен, в която аз искам. Мога да кажа, че понякога учех по три часа, за да мога да работя с момчето по четвърт час! Но чрез такава психическа и педагогическа хигиена момчето можеше да бъде доведено до точката за две години, в която да може да се прехвърли в гимназия. Главата наистина беше станала по-малка. Сега може да се каже, че може би е било добре така или иначе. Но наистина не е така, че можеше да е добре само по себе си; момчето наистина беше хидроцефално до мозъка на

костите си; преди главата му не искаше и не искаше да се намалява. Ако беше останал жив така или иначе, със сигурност нямаше да отиде в гимназия след две години - въз основа на резултатите, които бяха постигнати с него досега. Всъщност ставаше въпрос за това да се стигне дотук с момчето през две години интензивна работа – именно в тази индивидуална грижа, в хигиенната реакция към този организъм, който беше напълно нередовен и който човек трябваше да лекува. Така че не ставаше въпрос за общи правила – макар че общият въпрос може да е съвсем правилен – а за задълбочено познаване на човешкото същество като цяло.

Що се отнася до поговорката, че само здравето тяло може да бъде израз на здрава душа, ако искате да преведете тази поговорка в реалния живот, тя би била напълно погрешна. Друг пример: Един важен лекар дойде при мен един ден и каза, че сега има специален случай, който много го интересува. При него дойде пациент, който веднъж беше паднал - беше преди време - и си беше счупил носа, така че сега носът е леко стеснен. Той би искал да го оперира, но би искал да поговорим за това. С известно по-дълбоко познаване на човешката природа човек вижда нещата по различен начин, отколкото непременно ги вижда от обикновен външен преглед на здравето. Не можех да кажа нищо друго, освен да посъветвам лекаря: Не го оперирайте, защото това е късмет, който рядко успява, защото човек сега получава точно толкова въздух, колкото може да понесе в дробовете си. Той има точно правилната ширина на носния проход за неговия конкретен случай, за неговата конституция. Човек трябва да го остави така, както е. В края на краищата е доказано, че човек всъщност се чувства комфортно с малкото стеснение. Могат да се споменат много други неща. Общият принцип е съвсем правилен: човек трябва да работи за здраво тяло, но винаги по доста различни начини.

Може да направи странно впечатление – често съм го наблюдавал при натуропатите, които винаги идват и казват: Да, този човек има нещо, има нещо нередовно в сърдечната дейност, трябва да го излекувате. – В такива случаи, когато се вгледате по-внимателно, често се налага да кажете: Оставете го! Нека човекът има сърдечен дефект, може би това е точно това, от което се нуждае; ако се опитате да го излекувате, той ще се разболее наистина. Тъй като хората имат много определен стереотип пред себе си, често се правят много ненужни неща в тази посока. Виждате ли, в много случаи хората прилагат общи методи, които не се различават много – поне по отношение на логиката на въпроса, фактическата логика на въпроса – отколкото беше например с една дама, която беше лечителка. Ужасно нещо! Тя каза всякакви неща, които трябваше да си представите; ще станете силни и здрави, ако ѝ вярвате. Ще се закоравите, каза тя. Но никога не съм виждал човек да изглежда толкова нещастен, колкото тази лечителка, която много внимаваше да няма и най-малък полъх, защото всяко малко течение ѝ причиняваше най-ужасни състояния.

Това са неща, които трябва да се видят в тяхната реалност, а не само от определена, бих казал стереотипна гледна точка. От друга страна, със сигурност е вярно, че човек трябва да работи за физическо здраве колкото е възможно повече; но прозрението за това кое е здравословно трябва да произтича от духовното познание. Човек трябва не само да обръща внимание на собственото си здраве, но и да знае: Аз всъщност съм член на Космоса. И не е ли вярно, че въздухът, който сега е вътре в мен, е бил отвън в Космоса преди малко? И така е с всичко останало. Като член на Космоса, това е, което човекът всъщност трябва да гледа в света. Можем да тълкуваме такива общи неща само по този начин и бих искал да посоча само това с тези забележки.

Якоб Хугентоблер изказва благодарността си и закрива събитието.

5. Антропософия и наука

Уважаеми присъстващи! Антропософията, такава каквато ще бъде култивирана в Гьотеанума в Дорнах, и днес среща най-разнообразни опоненти - опоненти, които стоят на почвата на църковната теология със своите възгледи, дори от артистична страна се появиха много опоненти, особено опоненти, които не винаги започват от напълно обективни отправни точки и идват от най-разнообразни партийни направления и от най-разнообразни области на социалния живот. Днес няма да се занимавам с всички тези противници, скъпа публика, но това, което бих искал да направя днес, е да се справя с недоразуменията и антагонизма, с които антропософските изследвания се сблъскват от научната общност. Защото съм убеден, че макар да изглежда абсолютно необходимо да се противопоставим на различните други опоненти, те постепенно ще изчезнат сами, след като дебатът между антропософията и науката бъде приведен в необходимите форми, така че съвременната официална наука и антропософията наистина да могат да се разбират. В момента ситуацията е такава, че именно от научна страна антропософските изследвания се срещат с най-големи недоразумения. Но преди всичко бих искал да подчертая, че антропософският изследователски метод, който представлявам – защото така всъщност бих искал да го нарека – определено иска да стои на научна основа и че би искал да изгради всички свои аргументи по такъв начин, че тази научна основа да стане възможна, изключвайки всякакъв вид дилетантство и т.н. Отправната точка за антропософския изследователски метод е такава, че научните изисквания и цялостното научно отношение на съвременното са взети предвид. Антропософията не се противопоставя на съвременната наука. Напротив, тя се стреми да възприеме това, което се е появило в хода на по-новото развитие на цивилизацията по пътя на научната съвестност и точните научни методи, особено в областта на естествените науки, през последните триста до четиристотин години, но особено през деветнадесети век и до наши дни. Въпреки че трябва да надхвърли резултатите и също така областта на действителните естествени науки, както обикновено се разбират днес, тя би искала да включи това, което е в основата им като научна дисциплина, като научни методи, във вътрешното образование за антропософския метод. Днес няма да мога да изнеса фундаментална лекция, а само ще засегна някои точки, за да мога след това да начертая някои свързващи линии с научно признатите области на днешния ден.

Това, което първоначално се твърди от антропософията, са специални методи на познание - методи на познание, които се различават от това, което днес се счита за обичайните методи на познание, но въпреки това произтичат от тях съвсем органично. Днес обикновено се приема, че човек може да провежда научни изследвания само ако е основан на знанието, такава каквото то възниква в

обикновения живот, след като е преминал нормално училищно образование и след това е подходил към различните области на външното природно съществуване, включително това на човека, чрез експериментиране, наблюдение и мислене в материалистичен смисъл.

Антропософията не може да се основава на това, а по-скоро приема, че е възможно, точно както човек развива своите умствени способности от ранно детство до това, което днес се нарича нормално състояние на ума или се счита за такова, по-нататъшни когнитивни способности могат да бъдат развити чрез свободно и независимо отнемане на душевния живот, ако мога да използвам израза, започвайки от това така наречено нормално състояние на ума. И чрез тези когнитивни способности човек е способен да получи по-дълбоки прозрения за природата и човешкото съществуване, за световните явления, отколкото е възможно без такива особено развити способности. Тези способности не се развиват чрез произволно боравене с душевния живот, а се развиват по много систематичен начин, само че не се занимава с трениране на определени външни манипулации, с прилагане на законите на мисълта, разпознаване от обикновената логика, а с развитието на самия интимен душевен живот.

Мога само да загатна за методите, използвани за развиване на такива свръхсетивни душевни способности. В различните си книги, особено в книгата ми „Как да познаваме висшите светове“ и във втората част на моята „Окултна наука“, съм дал подробни описания как човек може да се придвижи, за да достигне до такива способности, чрез които човек може – ако мога да се изразя тривиално – да види повече, отколкото може да изследва с обикновеното интелектуално мислене, с експериментиране и наблюдение.

Вече споменах въображаемостта като първа стъпка към такова познание. Това въображаемо познание не означава, че човек трябва да развива способността да култивира илюзии или фантазми в душата, а по-скоро, че то е образно познание, за разлика от обикновеното абстрактно познание, което е просто необходимо, за да се изследват истинските тайни на съществуването. Това образно познание се придобива, както казах, чрез дълго самотърсене. То зависи от индивидуалните способности: един човек се нуждае от дълго време, друг само от кратко време, за да се опита да приложи медитативен живот до степен да подобри вътрешните си душевни способности. Този медитативен живот се състои, например, както вече беше споменато и описано по-подробно в споменатите книги, от лесно разбираеми идеи, тоест идеи, които човек или формира в момента, така че да може да ги схване във всичките им детайли, или да ти бъдат дадени от някой, който е компетентен в такива въпроси, така че да можеш да имаш такива идеи с цялата си сила в обикновеното си съзнание, така да се каже, да концентрираш всичките си душевни способности върху такива лесно разбираеми идеи.

Какво се постига с това? Ами, бих искал да изразя какво се постига с това чрез едно сравнение. Ако някой използва мускулите на ръката си непрекъснато, особено ако ги използва по много определен, систематичен начин, тогава силата на тези мускули ще расте. Ако някой прилага душевните способности по такъв начин, че ги концентрира върху самоопределена цел, върху самоопределено вътрешно душевно съдържание, тогава душевните сили като такива ще се засилят, ще придобият сила. И по този начин човек може да постигне – както казах, отнема много време, за да се правят тези упражнения – човек може да постигне вътрешно, без да обръща внимание на външните сетивни впечатления, сила на душата, която иначе се прилага само към самите външни сетивни впечатления.

Външните сетивни впечатления са конкретни, образни. Всеки, който има известно самосъзерцание, знае, че развива по-голяма интензивност на душевния си живот, когато живее във външните сетивни впечатления, отколкото когато живее в абстрактни идеи или в спомени, когато живее в това, което му остава, когато отклони възприятията си от външния сетивен живот и се ограничи само до душата си като такава, каквато тя възниква, бих казал, като ехо, като последствие, чрез живите, наситени външни сетивни впечатления. Важното е, дами и господа, че вътрешният живот на душата е толкова засилен, че човек може да има нещо в това вътрешно укрепване, което иначе може да има само в настоящия човешки живот между раждането и смъртта, когато е предаден на силата на външните сетивни впечатления. Човек стига до образно въображение, въображение, което всъщност се различава от обичайното абстрактно въображение – да кажем, ако искаме да говорим научно, от онова въображение, чрез което човек си представя природните закони въз основа на наблюдение и експеримент. Човек развива такава вътрешна сила, че притежава не само вида мислене, вида вътрешен душевен живот, който е налице например при разбирането на законите на природата, но и вида вътрешен душевен живот, който е налице при разбирането на външната образност. Човек постига вътрешна образност на мисленето. Човек започва да живее не просто в мисли от абстрактен вид, а във вътрешни образи.

В момента, в който човек характеризира такова развито вътрешно зрение, веднага се твърди: Да, антропософията иска да развие нещо, което всъщност е известно като подчинени душевни способности, като душевни способности, които играят повече от половината или изцяло - както сега искаме да го приемем - в патологичното. И по-нататък се казва: Тези, които засилват вътрешното си зрение до такава степен, че развиват способността да виждат вътрешни образи, без да вземат тези образи от външния сетивен свят, се предават на способност, която е същата като халюцинаторната способност, на способността да си представят всякакви патологични фантазми и други подобни. И наистина, представители на днешната наука многократно са възразявали, че това, което антропософията твърди като свое вътрешно зрение в образи, трябва да се проследи до потиснати нервни

сили, които след това, в подходящия момент, възникват от вътрешното същество чрез засиления вътрешен живот, така че всъщност човек няма нищо друго освен потиснат нервен живот в тези образи. Онези представители на науката, които бъркат антропософското зрение с халюцинациите, както ги наричат в тривиалния живот, просто не са проучили задълбочено какво всъщност представлява антропософското зрение. Първо, човек би могъл да противодейства на подобни възражения, като посочи, че антропософията настоява, че тя действа по абсолютно същия строг начин като външните естествени науки по отношение на това, с което се занимават естествените науки, и че приема признатите научни методи като своя най-важна подготовка и че изхожда само от тях, така че не бива да се говори за факта, че някой, който стои на истинската основа на антропософията, би показал признаци на отдаване на визия като някакъв случаен медиум или някакъв случаен фантазъм. Няма да видим медиум или фантазъм да се постави здраво на основата на научното изследване и да го вземе за своя отправна точка, а след това да иска да позволи на това, което ще се превърне във визия, да се появи от тези строги научни методи. Но аз изобщо не искам да говоря за това. Вместо това бих искал да посоча, че антропософията изисква по-задълбочен и точен метод на мислене, отколкото обикновено е очевиден или прилаган в подобни възражения.

Основното тук е, че преди всичко подобни възражения все още не произтичат от наистина задълбочено познание за душата или психологията. Нашите познания за душата все още оставят много да се желае днес. Те по никакъв начин не са съизмерими с точните методи на външната естествена наука. В много отношения те всъщност са хаос от идеи, предадени от древни времена и извлечени до степен на прости думи, и всякакви абстракции. Те не се основават на реално наблюдение на живота на душата, на точен емпиризъм на живота на душата. Преди всичко, такъв точен психологически емпиризъм трябва да си зададе въпроса: Какво е действителното състояние на нашето сетивно възприятие? Какво всъщност работи в нашето сетивно възприятие?

В цялостния ни душевен живот има въображение, чувство и воля. Но нашият душевен живот не е такъв, че да можем да отделим въображението, чувството и волята едно от друго, освен в абстракция; по-скоро въображението, чувството и волята са включени във всичко, на което нашата душа е способна по някакъв начин. Можем само да кажем, че когато сме в живота на въображението, чувството и волята играят роля в него. Когато формираме утвърдително или отрицателно съждение в живота на въображението, нашият душевен живот е насочен навън, но утвърждаването или отрицанието се осъществява от импулс на волята. Този импулс на волята играе определена роля в нашия живот на въображението. И само онзи може да получи точна представа за душевния живот и неговите различни изрази, който е наясно навсякъде каква е ролята на чувството във волята или, обратно, на въображението във волята и т.н.

Сега е сравнително лесно да се види, че волята играе роля в нашия въображаем живот. Току-що обърнах внимание на процеса на преценка и всеки, който наистина изучава преценката, ще види как волята играе роля във въображението. Но също така – и това е важно, скъпи читатели – волята играе роля в нашето сетивно възприятие. И тук трябва да обърна внимание на нещо, което обикновено дори не е познато в днешната психология или поне не е достатъчно характеризирано. Волята със сигурност играе роля в нашето сетивно възприятие, във всички наши зрителни, слухови и други сетивни възприятия. Какво всъщност се случва в сетивното възприятие?

В акта на възприемане ние сме вътрешно активни във всеки акт на душата, дори в тези, в които изглежда пасивно се сблъскваме с външния свят. В това, което внасяме във външния свят чрез вътрешна дейност, тоест се излагаме на някакъв вид сетивно възприятие, волята със сигурност живее – макар и, бих казал, разрежена и филтрирана – но волята живее в него. И същността на сетивното възприятие е, че тази воля – бих могъл да продължа с часове, обяснявайки това подробно, но тук мога само да загатна – че тази воля, която излагаме отвътре навън, така да се каже, е отблъсната от различните агенти. И ние ще разберем природата на стимула, природата на цялостното сетивно възприятие, само когато можем да визуализираме тази игра на волята отвътре навън и контраатаката на естествените агенти отвън навътре. Осъзнаваме как във всеки акт на сетивно възприятие има реакция на волята и как всичко, което остава от сетивното възприятие в спомени или други форми на възприятие, всъщност е оттеглен волеви импулс. И така, като се разкриваме чувствено, можем да различим това, което играе по такъв начин от волята, от това, което, започвайки от целия акт и следвайки го, след това продължава в живота на въображението.

В живота на въображението, както вече посочих, волята също живее, но тя живее по такъв начин, че вътрешният човек има много по-голям дял в това разгръщане на волята в живота на въображението, отколкото в разгръщането на волята в живота на сетивата. Преди всичко, нашата воля остава много по-активна, много по-субективна, много по-лична във въображението, отколкото в усещането. Виждате ли, скъпи читателю, всичко, което описах в книгата си „Как да познаваме висшите светове“ за развитието на свръхсетивното познание, има за цел да издигне до пълно съзнание волята, която играе в сетивното възприятие и която следователно трябва да се прилага, дори в най-точното естествено изследване. И сега човек трябва да организира вътрешния си живот на въображението по такъв начин, че в този живот на въображението да живее не субективната произволна воля - ако мога да се изразя по този начин - както иначе живее във въображението, а същата обективна воля, която живее в сетивното възприятие. Антропософски ориентираната духовна наука, както я разбирам аз, не се стреми да изважда всякакви неща от дълбините на душата по мъглав, мистичен начин, за да наложи субективна воля в живота на

идеите. Тази субективна воля вече присъства в обикновения живот, но тя трябва да бъде освободена от живота на въображението именно чрез упражненията за постигане на висше познание, а волята, през която човек внимателно се обучава да вижда, и която живее именно в сетивното възприятие - и само в сетивното възприятие - трябва да дисциплинира и да проникне в живота на въображението. Ако мога да го изразя по този начин, постигнато е нещо огромно. Целият живот на въображението е придобил характера, който иначе има само сетивното възприятие. Това е нещо, което всеки индивид трябва да направи като свое лично откритие. Човек знае, че може да си представя всякакви неща; волята може да играе роля в това, като обърне преценката по един или друг начин. Какво богатство от живот има във въображението! Но когато човек използва сетивата си, външният свят му налага дисциплината на волята – по начина, по който волята може да се приложи към сетивното възприятие – и тогава е невъзможно да се въведе вътрешна субективност по произволен начин. Бих ви напомнил, че антропологичната психология вече е показала как волята оживява в сетивното възприятие – трябва само да ви напомня за локалните знаци на Лоце и т.н. Но едва когато човек въведе тази воля, която скача в обективността, в живота на въображението, той оформя живота на въображението по такъв начин, че то да се превърне в имажинативно познание, че да участва в обективността по същия начин, по който сетивното възприятие иначе участва в обективността.

Виждале ли, скъпи дами и господа, пред лицето на това, което успях да загатна само с няколко щриха, пред лицето на това, което се има предвид в най-точния смисъл, но което не се има предвид по такъв начин, че човек да се отдаде на всякакви фантастични идеи за развитието на душата – както е и с бистрите мистици – всички възражения, дори тези, повдигнати днес от официалната наука, са по същество изключително аматьорски за всеки, който е запознат с темата. Защото в сравнение с всичко, което някога може да се превърне в халюцинации, сънища и всичко, което възниква субективно само от човешката организация, в сравнение с това, т.е. където човекът живее без обективна ориентация, където е изцяло отдаден само на вътрешното си същество, в сравнение с това се развива имажинативен живот, който е моделиран по външния сетивен живот с неговата обективност. В известен смисъл тогава обективността на сетивното възприятие се разширява навътре чрез живота на въображението. От друга страна, във всичко, което присъства в медиумизма, във всичко, което по някакъв начин присъства в патологичното ясновидство, това, което води до образност, до халюциногенен живот, се издига от вътрешността на човешкото същество.

Но това съвсем не е така с методите, които се използват за антропософски изследвания. Тук не се изхожда отвътре навън, както по принцип всеки мистицизъм е правил досега, а се изхожда отвън навътре. Тук човек не се учи от вътрешното си мистично чувство, а се учи именно от външното сетивно възприятие как да се

отнася обективно към света. И тогава откриваш, че като се учиш по този начин чрез сетивното възприятие, си способен да оформиш живота на въображението по начин, който е също толкова конкретен и също толкова вътрешно наситен, колкото иначе би имал само със сетивното възприятие. И когато човек стигне до такова вътрешно наситено въображение, което сега, точно като сетивното възприятие, се влива в нещо обективно – тоест, не е просто субективно ориентирано – едва тогава човек е в състояние да се издигне от определен етап на познание за природата до друг етап, който ще характеризирам след малко.

Но преди всичко бих искал да кажа, че антропософската духовна наука, както я разбирам аз, е положила искрени усилия да създаде яснота от всички страни относно позицията на подобно въображаемо познание. И позволете ми, дами и господа, да направя кратко лично изявление, което изобщо не е предназначено да бъде лично, а е изцяло обективно и свързано с това как аз самият стигнах не само до разработването на подобни антропософски методи, но и до истинския им вяр, до това как видях в тях право на знание. Защото не вярвайте, дами и господа, че всеки, който приема тези неща сериозно, е некритичен, че не иска да разгледа задълбочено най-задълбочените и точни методи на критично познание на днешния ден. Както казах, позволете ми да направя лична забележка.

Бях на около тринадесет години, когато попаднах на трактат, който – както беше особено разпространено през 1770-те – се занимаваше предимно с точното математическо изследване на външни природни явления и всъщност приемаше за природни закони само това, което можеше да се изчисли. Това есе се стреми да изключи дори последните мистични понятия от познанието за природата. Това есе разглеждаше силата на гравитацията, силата на привличане в смисъла на Нютон, като едно такова мистично понятие. Това есе се казваше „Силата на привличане, разглеждана като ефект на движение“. И не трябваше да се използва мистичната концепция за привличане, в която две материални тела по някакъв начин се привличат взаимно през пространството, а беше направен опит да се обясни привличането по изключително точен математически начин: Тежката материя се намира в световен газ и по този начин може да се изчисли определен брой удари между, да речем, съседни материални тела. Ако сега сравните броя на ударите, идващи отвътре, с броя на ударите, идващи отвън, ще стигнете до чисто, свободно от мистика обяснение на гравитацията.

Споменавам това, защото, както казах, този трактат попадна в тринадесетата ми година. За да разбере този трактат - можете да си представите, че това не е съвсем лесно за тринадесетгодишно момче - трябваше да положи усилия да овладее диференциалното и интегралното смятане на тринадесетгодишна възраст, защото само по този начин човек може наистина да овладее тези идеи. И по този начин имах възможността да получа отправна точка за всичко, което последва, която всъщност е необходима, за да се справя с подобни идеи, които винаги са живели в

мен с неопределена сигурност, по критичен начин. Наистина трябва да добиете представа как всъщност използвате математически закони или закони на форонията във всичките си сетивни наблюдения, как всъщност действате, какво носите от себе си на външния свят и т.н. Накратко, за мен това беше отправната точка за изследване доколко тази странна вътрешна сфера на душата, която наричаме математика, може всъщност да управлява външната реалност. Хайнрих Шрам, авторът на това есе - аз все още го смятам за изключително важно днес - беше дълбоко убеден, че с математика можеш да стигнеш навсякъде, че просто трябва да предположиш материя, пространство, движение и че тогава можеш да стигнеш навсякъде с математика. Той беше убеден, че най-разнообразните свойства на природните явления в обикновената механика, в термодинамиката, в оптиката, в областта на магнетизма и електричеството, че човек може да схване всички тези различни явления с математика, че човек може правилно да стигне до всички тези различни явления, ако само приложи математиката правилно. Така че, ако приложите това математическо изследване към хипотетичен материален процес, на ум ви идва магнитното приложение; ако го приложите към различен процес, на ум ви идва електрическото приложение. Накратко, всички природни явления се обясняват като ефект на движение. Човек се освобождава напълно от мистицизма; ограничава се до конкретното, което може да схване в чисто математическо представяне. Тази борба, човек трябва да е преминал през нея веднъж, тази борба със знание, което протича математически по отношение на външния свят и сега иска да схване сетивните възприятия математически, защото външният свят трябва да бъде схванат по някакъв начин, без значение колко математически се действа.

Но сега друг ми се представи по този начин. Потопах се в това, което се нарича проблем с вероятностите в математиката, където се опитвате да изчислите вероятността - да кажем, например - да получите определен резултат при хвърляне на два зара, където едно, две и така нататък е отгоре, така че изчислявате вероятности. Тази математическа област, това изчисляване на вероятности, играе много важна роля в застрахователния бизнес. Там изчисляването на вероятности има много реално приложение. От броя на смъртните случаи сред по-голям брой хора се изчислява вероятността даден човек, да речем тридесетгодишен, да е все още жив на шестдесет години, и след това се определя способността му да сключи застраховка, както и застрахователната му премия. Така че тук ние изчисляваме нещо и по този начин използваме изчисления, за да се поставим в реалността по много странен начин. Можете да видите от факта, че на теория всеки може да изчисли продължителността на живота си по такъв начин, че за застрахователната индустрия това изчисление да ни постави в реалността. Например, аз можех да реша да застраховам живота си на тридесет години. Би било напълно възможно да се изчисли колко дълъг би бил вероятният ми живот и следователно колко би

трябвало да платя. Но никой няма да повярва, че наистина трябва да умре, когато този вероятен живот е изтекъл.

Тук имаме област, в която математиката е валидна за това, което иска, но където индивидуалният живот като такъв не се вписва в математическата формула, където животът като такъв не е включен в математическата формула. По този начин, в определени области на естествената наука, ние имаме вътрешно удовлетворение от знанието, когато изхождаме от предположението, че това, което е било математически разбрано, е адекватно на това, което се появява външно в сетивния свят. Но именно в онези области, където теорията на вероятностите играе роля, има нещо, където трябва да си кажем: Математиката е достатъчна за външния живот, за това, което се случва във външното наблюдение, но човек никога не може да бъде убеден, че вътрешният живот е овладян от нея.

Ще трябва да разкажа много повече за междинните звена, ако сега искам да покажа как, изхождайки от подобни идеи, стигнах до главата в моята *„Философия на духовната дейност“* (първото издание на която излезе през 1893 г.) за ценността на живота, за ценността на човешкия живот. Там се занимавах преди всичко с борба срещу песимизма като такъв. По това време този песимизъм доминираше философския мироглед на определени кръгове много повече, отколкото по-късно. Този песимизъм произхожда по принцип от Шопенхауер, но систематично е основан от Едуард фон Хартман. Едуард фон Хартман сега започва от гледна точка на изчисленията по отношение на сферата на етичния живот, на социално-етичния живот. Ако потърсите неговите изчисления днес, те са изключително интересни. Той се опитва да изчисли как, от една страна, всичко, което носи на хората удоволствие и радост, щастие и т.н. в живота, може да бъде оценено положително, и как, от друга страна, всичко, което носи на хората страдание, болка, нещастие и т.н., може да бъде оценено отрицателно. И той изважда и всъщност стига до правдоподобно заключение, че за повечето хора преобладават нещастните неща, болезнените неща, че преобладават негативните позиции.

Можете да мислите каквото си искате за подобни философски „дреболии“; за тези, които искат да стигнат до самите основи на знанието, това не са дреболии и не трябва да остават такива, ако искаме да се измъкнем от мизерията на днешното познание. Това се превърна в много важен проблем за мен, защото си казах, че човек не го усеща така, както е изчислено тук. Това са глупости - можете да видите, че в момента, в който попитате хората: Ако трябваше да съберете щастието и нещастията си, ще излезете с по-голямо число от отрицателната страна. Бихте ли тогава смятали живота си за загубен? Бихте ли тогава смятали, че сте узрели за самоубийство, както предлага Едуард фон Хартман, че всеки човек всъщност трябва да го направи, ако е разумен? За Едуард фон Хартман изчислението казва „да“, но животът никога не казва „да“. Защо не?

Е, в моята „*Философия на духовната дейност*“ показах, че точно това изваждане, което Едуард фон Хартман е извършил, всъщност не се извършва; по-скоро, ако някой иска да приложи математическа операция, трябва да приложи съвсем различна. Трябва да приложи дроб или деление. Числителят или делимото получава всичко щастливо, всичко приятно, всичко, което носи удовлетворение, а знаменателят или делител получава всичко, което носи страдание, нещастие, болка и т.н. Ако приложите изчислението като деление, тогава ще ви е необходим безкраен знаменател, ако искате да стигнете до число, което означава нула като сума на живота. Дори само краен брой страдания и болки, на които да делите, никога няма да стигнете до сума на живота, която е нула. Защото човек не се самоубива в резултат на изваждане. И като показах, че тук не трябва да се изважда, а най-много да се дели или образува дроб, успях едновременно да демонстрирам, че в определени случаи математиката изисква човек да започне от живота – че следователно човек трябва да получи достъп до живота, да получи пряк поглед върху живота, преди да приложи математическия подход.

Тук обединявам трите точки: от една страна, в естествените науки, математическият подход, който в теорията на вероятностите може адекватно да опише външните факти, но въпреки това е недостатъчен, когато става въпрос за реалността. След това е самата реалност, както е схваната в нейната реална индивидуална форма, и накрая е самата реалност, която се наблюдава директно като господар на математическия подход. Там имаме границата на математически възможното, доколкото започваме от самата математика. И когато човек по този начин осъзнае, че е необходимо да се отиде отвъд математическото, когато се бори с този проблем, тогава, от друга страна, когато е получил тази представа, за която говорих днес, той открива, че е направил този скок в реалността, където е отишъл отвъд абстрактното мислене, което срещаме най-чисто в математиката, и е навлязъл в пряката реалност. И едва оттам се е появила възможността – може да се каже по епистемологичен начин, който самият Гюте все още не е могъл да даде – да се схване на първо място Гютевата морфология и, второ, да се задълбочи и разшири. Засега, след като сте придобили тази въображаема концепция, започвате да разбирате какво всъщност е имал предвид Гюте, когато е развил своето първично растение, тоест вътрешно и духовно замислена форма, която е в основата на всички различни външно разнообразни растителни форми. След като сте схванали това архетипно растение, казал той, теоретично можете да изобретявате растения по най-разнообразни начини с възможност за растеж, тоест можете вътрешно да пресъздадете естествения процес. Ние имаме вътрешен душевен процес, чрез който можем, предвиждайки естествения процес, да позволим на най-разнообразните растителни форми да се появят от едно първично растение, да ги пресъздадем вътрешно, точно както природата създава най-разнообразните растителни форми от едно типично първично растение. Там Гюте вече е направил прехода от чисто

абстрактно мислене към това, което сега бих искал да нарека „мислене във форми“. Ето защо Гьоте е стигнал до истинска морфология.

Това мислене във форми – може би все още мога да го характеризирам по този начин. Какво всъщност правим в геометрията? Там имаме работа с форми, особено в равнинната геометрия, както и в стереометрията. Но всъщност се опитваме да овладеем формите чрез числа, защото измерването все пак може да се проследи до нещо числово. Така че се опитваме да натрапим формите в абстракцията на числата. Но математическото, както току-що обясних, е ограничено. Трябва да го оставим, ако искаме да излезем в реалността. И можем да намерим и прехода от простото свеждане на геометричните форми до числа към директното схващане на геометричната форма. След като сме предприели този сериозен подход към вътрешното разбиране на геометрията, можем да намерим и прехода към други форми – към онези форми, които Гьоте е имал предвид, когато е говорил за първичното растение, което след това се развива вътрешно по най-разнообразни начини в най-разнообразните растителни форми. Точно както триъгълникът може да има единия ъгъл по-голям, а другия по-малък, създавайки по този начин различните специални триъгълници, така и най-разнообразните растителни форми възникват от първичното растение, след като неговият закон е бил схванат. Бих искал да кажа, че Гьоте е стигнал до своята морфология по субективен начин и я е развил само до известна степен. Но това, което човек развива систематично, като вкарва волята, която иначе живее само в сетивното възприятие, в живота на мисленето, това, което той развива там като въображаемо мислене, тоест мислене във форми.

И стигаме до точката, в която вече можем да обхванем етапа на познанието за природата, където имаме природни закони, които могат да бъдат схванати в абстрактни мисли - можем да приложим това мислене към неорганичния, към неодоушеения свят. В момента, в който искаме да се издигнем в органичния свят на растенията, се нуждаем от мислене във форми. Скъпи възлюбени, нека никой не се противопоставя на това мислене във форми; нека никой не казва, че истинската наука може да напредва само по дискурсивния начин, може да напредва само от една мисъл към друга, тоест според метода, който днес е признат за логически метод; нека никой не казва, че само това е истинската наука. Да, човек може дълго време да твърди, че това е истинската наука - ако природата не се поддаде на тази наука, ако природата, например растителният свят, не позволи да бъде оформена в тази наука, тогава се нуждаем от различна наука. Ако чисто дискурсивното мислене, чисто абстрактното мислене, не е достатъчно, тогава се нуждаем от мислене във форми, във вътрешна образност. И това мислене във вътрешна образност прави растителния свят разбираем за нас отвън, а единството на целия ни живот между раждането и смъртта ни прави разбираемо отвътре.

Често съм заявявал в моите книги и лекции, че в онези моменти, когато човек наистина е развил това въображаемо мислене, се оказва, че животът от времето, в

което се е научил да казва „аз“ на себе си, когато започва способността да си спомня, до настоящия момент се показва сякаш разгръщащ се в една единствена картина. Точно както човек обикновено смята външното си физическо тяло за принадлежащо на себе си и го гледа във всеки даден момент, така и предишният му живот на земята е пред него в хода на времето, като в панорама от образи. Това е първото постижение на истински антропософската наука: да се огледа вътрешният живот на човек като картина чак до раждането му, така че сега човек наистина да има общ преглед на този времеви организъм. Това, което се нарича етерно тяло на човека или тяло на формиращите сили в различните ми книги - какво е това друго, освен постигнатото чрез въображаема визуализация? Стигаме до това да огледаме живота си между раждането и настоящия момент, представяйки се като единство в непосредственото настояще, едновременно с импулсите, които ни носят отвъд настоящия момент в по-нататъшния ни живот на земята. И когато сме постигнали това, се появява втората стъпка на свръхсетивното познание: дори днес е трудно да се намери име за тази стъпка; вътрешно, като метод, аз я нарекох вдъхновено познание. Не позволявайте на термина да ви смущава. Той не се отнася до нищо, предано от традицията, а само до това, което току-що загатнах в книгите си и което ще загатна и тук по принцип.

Казах, че въображаемата визуализация се постига чрез поставяне на определени лесно разбираеми идеи в центъра на нашето съзнание и че това укрепва това съзнание. Точно както ние, в известен смисъл, пресъздаваме паметта, когато поставяме такива идеи в центъра на нашето съзнание, сега трябва да развием и забравянето като акт на волята в живота си. Точно както можем да концентрираме всички сили на душата си върху определени идеи, които поставяме в съзнанието си по начина, който описах, ние трябва също така да можем да изгоним тези идеи от съзнанието си, когато пожелаем, чрез вътрешен произвол. Следователно ние трябва да възпроизвеждаме и забравянето, точно както изкуствено възпроизвеждаме, ако мога да се изразя така, спомнянето.

Ако правим тези упражнения, ще видим, че такава идея, която вкарваме в центъра на нашето съзнание по този начин, първоначално привлича всякакви други идеи – като пчели, те идват от всички страни, тези други идеи. Трябва да се научим да ги изключваме; всъщност, трябва да се научим да изключваме всяко въображение. Трябва да се научим, така да се каже, след като сме развили такива образи, да можем да правим съзнанието празно, без да заспим в процеса. Само се опитайте да си представите какво означава това! Това трябва да се практикува, защото веднага щом човек, само с обичайната сила на съзнанието, се опита да изпразни съзнанието си – особено след като първо се е концентрирал върху определена идея – той неизбежно заспива. Но точно това трябва да се избягва: празно съзнание след въображаеми идеи, тоест първоначално без субективно съдържание. И в този момент, когато това е постигнато, духовният свят се влива в така подготвения

душевен живот. В този момент човек е способен да види свят, който не е там за външно сетивно възприятие, а който е светът, който сега виждаме не само като част от нашия земен живот, както в имажинерното познание, където виждаме до раждането, а виждаме света, който ни е съдържал като същества, преди да слезем в земния живот. Там ние опознаваме себе си като духовни същества в един чисто духовен свят. Там ние опознаваме това вътре в нас, което е създало този организъм, който живее тук, в земния свят. Там ние опознаваме чрез знание безсмъртната част на човешкото същество.

И оттам нататък - искам само да спомена това - е една стъпка към интуитивното познание, към прозрението, че земният живот на човешките същества се повтаря. Но от това, което само успях да намекна, ще разберете, че става въпрос за строго систематично обучение на вътрешното същество, за да се подготви съзнанието, не за да се създаде някакъв свят от вътрешното същество, а напротив, за да се освободи съзнанието след предварително въображение за съзерцание на духовния свят. Точно както се сблъскваме с външния свят чрез външните си сетива, тъй като волята живее в тези външни сетива и влиза във връзка с обективността, така и след като напълно сме освободили вътрешния си душевен живот от физическия, ние подготвяме душата да види духовния свят така, както вижда физическия свят чрез сетивата. Там получаваме възможността да видим какво ни е изградило битието, тъй като сме изградени от индивидуалността, а не от космоса, и как това същество е живяло в духовния свят като предсъществуващо същество, преди да приемем физическото тяло чрез наследствения поток през поколенията. И тогава се учим да разпознаваме това, което от своя страна преминава през портата на смъртта и влиза в духовния свят, когато се отървем от това физическо тяло. Учим се да разпознаваме какво изгражда това физическо тяло, какво претърпява определена трансформация в това физическо тяло чрез раждането, какво се разпалва отново чрез преживяванията на живота и след това, чрез смъртта, отново влиза в духовно-душевен свят. Така че ние не се стремим към фантазия, не към философстване, не към разсъждения за безсмъртието на човека, а се стремим към истинско прозрение за това, което живее в нас като безсмъртно. И когато задълбочаваме духовния си живот по този начин, тогава ние стоим в духовна обективност и не може да се каже, че това стоене в духовна обективност може по някакъв начин да се сравни с халюцинации, произтичащи от самия вътрешен живот, или с някакви субективни фантастични творения.

Сега бих искал да покажа – макар и по-сравнително – как по този начин може да се стигне не само до антропология, но и до космология. Времето ни притиска, така че мога само да загатна за това.

Как се развива нашият обикновен живот между раждането и смъртта? Виждаме, скъпи мои присъстващи, как получаваме външни преживявания чрез сетивните си преживявания, как тези сетивни преживявания действат и развиват идеи и как,

след като идеите са развити, тези идеи от своя страна могат да бъдат предизвикани от силите на паметта. Така че, когато наблюдаваме душевния си живот, виждаме, че в това, което носим в себе си, имаме, така да се каже, образите на това, което сме преживели във външния свят. Търся определен ментален образ от самите дълбини на моя душевен живот. Този ментален образ ми носи в съзнанието нещо в настоящия момент, което може би съм преживял преди петнадесет години: обективно събитие, преживяно напълно субективно. Но ако целият ми вътрешен душевен живот е здрав, ако това, което си представям като спомен, е в здравословна връзка с останалата част от моя душевен живот и по-специално, ако съм способен да се ориентирам правилно чрез сетивата по всяко време, тогава съм способен да си кажа какво е било външното обективно преживяване преди петнадесет години от това, което имам пред себе си в момента – като черпя от всичко, с което е свързано.

Между раждането и смъртта, ние първоначално носим света на нашите преживявания в себе си, в душата си. Но, уважаеми присъстващи, ние носим и други неща в себе си. Ако само погледнем живота си така, както обикновено го разглеждаме в душевния си живот, ние осъзнаваме само това, което току-що споменах. Но ние носим и други неща в себе си и чрез това, което ви описах като свръхсетивно познание, ние се вглеждаме по-дълбоко в себе си - не чрез мъглав мистицизъм, а чрез точни методи, свързани с математиката. Ние носим органи в себе си, органите на нашето вътрешно същество. Те са изградени от нашето предсъществуващо същество; те са изградени от духовния свят.

Тези, които с помощта на такава точна антропософия, каквато описах, не само изследват душевния си живот, който са събрали между раждането и настоящия момент, но и се научат да разпознават природата на силите, които преобладават във вътрешните органи, те опознават света в неговото развитие чрез своите органи, които духовно разбират. И това не е, скъпа публика, някакъв спомен за някакво старо суеверие, за някакво старо звездно вярване или подобно, когато днес антропософията говори за световно развитие, а се основава на прозрение в човешкото същество, което разпознава вътрешното човешко същество по такъв начин, че самият живот на душата се разпознава като образ на преживените от раждането събития, които са свързани с нас.

По този начин ние изпитваме връзка с целия свят. Точно както нашите спомени са вътрешни образи на нашите преживявания от раждането, така и цялото ни вътрешно същество - когато се научим да го разбираме - е образ на цялото развитие на света. Това означава да „четем Хрониката на Акаша“ - не всички объркани идеи, които се възпротивяват на антропософията. Това означава, че можем да получим знания за света от истинското познание за човешкото същество. Не бива обаче да опростяваме нещата, както често се случва днес, когато вярваме, че можем да схванем нещо, което се съдържа в прецизен процес на познание, с

няколко закрепени понятия. Никой днес не би посмял да схване или дори да критикува системата на математиката с няколко закрепени понятия. От друга страна, това, което се придобива по много по-сложен начин, но с истинско усилие, днес небрежно се опитва да се характеризира с няколко понятия. Този, който се грижи да използва всички вътрешни предпазни мерки, за да не изпадне в субективност, а напълно да се потопи в обективност – тоест, първо да оформи съзнанието така, че то да може да се потопи в духовна обективност – бива, бих казал, клеветен по такъв начин, че се твърди, че само потисната нервна енергия се издига в подходящия момент и че от това произтичат всякакви халюцинации. Този, който може да се потопи в духовна обективност – бива, бих казал, клеветен, че се твърди, че само потисната нервна енергия се издига в подходящия момент и че се развиват всякакви халюцинаторни образи.

Сега, дами и господа, без да желая да се впускам в контракритика, просто ще характеризирам как се прави това в момента и накрая ще ви го покажа с един малък пример. Наскоро се появи брошура, в която авторът се стреми да покаже, че това, което антропософът открива, може до известна степен да бъде лесно признато, по простата причина, че днешната наука също открива, че най-странните преживявания на душата могат да възникнат от подсъзнанието. И така, както вярва авторът на този труд, е напълно възможно да се признае на антропософа, че той преживява всякакви неща така, както се преживяват от медиуми, както се преживяват, когато хората са поставени под хипноза или са обучавани на внушения, или дори когато сами си създават внушения. По-специално, най-същественото в антропософията се свързва със самовнушението.

И сега се прави нещо много достойно. Показва се как най-чудесните ефекти са възможни от душата, как човек може да развие забележително обширни лечебни процеси за туберкулоза, метрит, фиброми и т.н. от душевния живот, как дори туберкулозните деформации на гръбначния стълб могат да бъдат балансирани от душевния живот: Защо да не е възможно да се признае, че един антропософ също черпи всякакви неща от душевния си живот, особено когато за първи път се поддава на самовнушение? И сега се показва, че такъв субективен живот съществува и на такъв субективен живот, особено на самовнушение, на самовнушение, антропософът също трябва да бъде посветен. И ето например следното твърдение:

Чрез неговите...

- тоест, чрез духовното и душевно развитие, както го описах

... става възможно самоосъзнатото действие, тоест саморефлексията в транс.

Сега, скъпи присъстващи, не бях говорил за транс. Бях ви казал само, че съзнанието достига по-ясни, по-светли нива, а не че се връща обратно в тъмнината и мрака, както е при транс!

А самосъзерцанието, от своя страна, е предпоставка за свръхсетивното виждане. С други думи, така наречените трансцендентални преживявания са продукти на методично генерирано самосъзерцание в състояние на транс под едновременното въздействие на систематично внушение. Действителният агент тук е самовнушението. Доказателство за това е, наред с други неща, изричното уверение на Рудолф Щайнер, че „за да се постигне висше знание, човек трябва да насилва волята във въображението“.

И така, тук се твърди, че в лекция в Берн на 8 юли съм казал, че за да се постигне висше знание, човек трябва да насилва волята си във въображението.

Сега, първо, нещо, което показва колко любопитно точно са написани днешните научни статии! Например, на същата страница се казва как подобни предложения всъщност могат да бъдат осъществени, как нещо може да бъде внушено на някого, така че да му бъде преподадена идея, и как след това той се поглъща напълно от тази идея и дори създава всякакви неща от себе си в резултат на това поглъщане от тази идея. И сега авторът казва:

Тези успехи се основават главно на факта, че Кюе някога е разбирал внушението като независима, независима от волята (идеодинамична) сила.

– „идеодинамичен“ е в скоби, това е много важно! –

... и че е осъзнал значението на тази подсъзнателна сила.

И така, имаме работа с идеодинамична сила, която е независима от волята. Въпреки това, тази идеодинамична сила, която е независима от волята, ще бъде използвана от мен, като кажа, че човек трябва да наложи волята си във въображението. Сега, нека първо приемем изречението, както авторът твърди, че съм го казал в Берн: Човек трябва да наложи волята си във въображението.

Днес говорих и за това как човек трябва да развие волята, която човек опознава първо чрез сетивното възприятие, в живота на въображението. По този начин човек се бори именно с онези влияния, които са просто сугестивни. По този начин човек работи в точно обратния смисъл. Това приложение на волята е именно това, което разрушава всички сугестивни възможности за въздействие. Това, което описах, се случва в обратна посока на сугестивното влияние. Всъщност това вече е видно от факта, че тези сугестивни влияния се наричат „идеодинамични импулси“, т.е. не импулси на волята, а идеодинамични импулси. И все пак авторът има предчувствие, което все още не е в състояние да изрази правилно: Човек наистина трябва да призове силата на волята си, когато иска да внесе субективни идеи в идеите, но това се случва без човекът, на когото се случва, който преживява внушението, да приложи собствената си воля.

Навсякъде съм описал, че човекът, който иска да стане антропософски изследовател, прилага волята си, като по този начин се откроява от възможностите на внушението. Затова не бих могъл да кажа - прочетох това в тази брошура и си казах: Наистина ли оставих езика си да бъде парализиран в Берн на 8 юли 1920 г., наистина ли казах, че за да се придобие висше знание, човек трябва да наложи волята си в идеите си? Защото всеки може да направи това, защото внушението

може да се случи и без никаква дейност от страна на този, на когото нещо се внушава.

Сега си направих труда да разгледам стенографските бележки от лекцията ми в Берн на 8 юли 1920 г., която за щастие намерих днес. А сега вижте какво всъщност казах в Берн по това време. Навсякъде се опитвах да покажа как трябва да се възприеме обратният подход на внушението. И тогава казах:

Трябва да прилагаме все по-голяма и по-голяма сила. И именно прилагането на тази сила е важно; важно е да вложим волята си с всички сили в живота на въображението, в акта на представяне, да станем действително по-силни в това влагане на волята в живота на въображението.

Това е нещо друго. Можеш само да внушиш идеи в образите. Когато се говори за внушаване на волята в живота на образите, това означава именно да не се позволява на образите да бъдат повлияни от внушения, а да се поеме контрол над свободния живот на образите и природата на образите, която се управлява от волята. Виждате ли, цитирано е в кавички, а обратното на това, което всъщност казах, е казано в кавички.

Но това е само един пример, дами и господа, за начина, по който антропософията често се обсъжда днес, особено от научна гледна точка, и как тя е погрешно разбрана. Това е изключително характерно и цялата брошура всъщност има тази тенденция. Скъпа публика, що се отнася до това какво представляват медиумичните явления, какво представляват халюцинациите, какви видения възникват отвътре – аз винаги съм ги изключвал стриктно от полето на антропософския живот и съм обяснявал, че смятам всичко това за патологично, че то отива под нивото на сетивния живот, а не над него. И съм правил това навсякъде, на много места подробно, тъй като това, което Антропософията иска, това, което Антропософията дава като описания на духовно-душевно светове, произтича от съвсем различни основи от това, което се твърди тук. И сега има странна тенденция именно това, което отхвърлям, това, което смятам за болезнено, патологично, да се разглежда като оправданото нещо в антропософията! Тоест, те обръщат фактите. Карат хората да вярват, че описвам нещо, което е халюцинации или нещо подобно. Е, те съществуват, казва той, така че с готовност ще признаем това на антропософа, той има право на това. Но той не бива да говори за висши светове, защото там навлиза във философска сфера, която трябва да се цени само като теософска доктрина, като въображение, обусловено от теософската доктрина.

Но нещо много характерно, скъпа публика: човекът, който кристализира тук на първо място, който иска от антропософията – макар че тя е обратното на това, което антропософията всъщност дава – казва: Това, което признавам за антропософията, ние знаем днес; телепатия, ясновидство, телепластика и т.н. са известни. Но всичко това принадлежи към патологичната област, може би и към терапевтичната област – нещата са свързани, в края на краищата. Бих трябвало да навляза в това, което

многократно съм казвал в медицинските курсове: как от антропософията със сигурност могат да се извлекат патология и терапия, които легитимно надхвърлят това, което може да даде днешният чисто материалистичен възглед. Но като първо се изопачи това, което антропософията може да даде, а след това се признае това изопачаване, се казва: Да, можете да внушавате всякакви неща на хората, но никога не сте виждали хора да изпитват нещо като астрални или ментални приказни страни в транс.

Но точно в това е смисълът! Той го нарича приказна страна, защото го представя за фантазии. Това, казва той, не може да се преживее чрез внушение. И все пак се преживява. Странна полемика! Първо, това, което човек вярва, че може да разбере, се избира от антропософските резултати, въпреки че изобщо не го разбира. След това това се категоризира като халюцинация и така нататък; това се приема. Но другата част се отхвърля като приказна страна, но се казва, че не може да се внуши. Тя също не може да се внуши, а трябва да се завладее чрез точни вътрешни методи като вътрешно познание. Сега, дами и господа, не обвинявам никого за неразбирането по такъв гротескен начин на това, което антропософията може да даде. Не обвинявам този уважаван (и с право) сборник с научни, медицински и други есета, публикуван в Мюнхен и Висбаден от Й. Ф. Бергман, за включването на такава гротескна критика на антропософията, защото цялата книжка от Алберт Зихлер всъщност е добронамерена. Той иска да отдаде справедливост на въпроса. Той не може да го направи, защото засега все още съществува бездна между това, което днес се признава за официална наука, и това, което е необходимо, за да се постигне истински напредък, защото в крайна сметка има вътрешна връзка в духовния живот, между целия ни цивилизован живот и научния живот в съвременното. И мостът трябва да бъде построен към етиката, към социалния живот. Това не може да се направи от наука, която се забива само в материалното или най-много прави хипотези за нематериалното. Това може да се направи само от наука, която наистина прониква в духовното, защото именно в социалното е активно духовното, а социалните закони могат да бъдат открити само от някой, който също така открива закони, форми, трансформации на духовното в природата.

Сега, в краткото време, с което разполагам днес, успях да представя само няколко гледни точки, скъпа публика. Исках да ви покажа как антропософията се стреми да работи в духа на истинската наука, как тя приема много сериозно своята научна и епистемологична сериозност в стремежа си да стигне до метод, моделиран по математически модел. От друга страна обаче, тя все още се сблъсква с много предразсъдъци днес, въпреки че всъщност е необходима на нашата цивилизация като нещо изключително необходимо, защото единствено тя е способна да осигури на човека истинско, задоволително изясняване на собствената му природа по отношение на познанието.

Сега, скъпи дами и господа, както казах, вярвам, че антагонизмите ще изчезнат, след като се постигне обективна основа за създаване на хармония и взаимно разбирателство между днешната наука и антропософския метод на изследване. Трябва да изчакаме това. Докато това не се постигне, противници ще идват от всички страни, от политически партии или от религия, теология или други области, които ще действат на чисто субективна основа. Но всеки, който е запознат с тази антропософия, всеки, който се отнася сериозно към нея, сериозно към всичко, което произлиза от Дорнах, ще си каже, защото знае колко сериозно се провеждат изследвания в тази антропософска област, казва си той: колкото и големи да са недоразуменията, в крайна сметка трябва да се намери баланс, хармония от сериозността на съвременните научни методи и нагласи. И това е съзнание, което човек може да има, когато е на собствената си основа, че във всичко, което търси в антропософията, първо представя съвестните изисквания за изследване, които иначе се прилагат в науката днес. И това е, което кара човек да очаква външния баланс. Ако човек подходи сериозно, може да се убеди, че от днешната наука и от това, което антропософията досега се е стремил да постигне - поне за тези, които познават и съвременната наука, и антропософията - балансът, хармонията със сигурност могат да бъдат намерени днес. И това осъзнаване дава увереност, че научното разбиране ще се осъществи. И тогава другите антагонизми срещу антропософията ще изчезнат сами.

Няма заявки за изказване.

Рудолф Щайнер: Скъпи мои присъстващи! Разбира се, в една лекция е възможно да се разгледат само няколко насоки, особено в такава, която е предназначена като уводна лекция към цяла поредица от лекции по Антропософия. И така, не успях да разгледам едно нещо по-специално, което би ми било много близко до сърцето: да покажа моста, който води от когнитивната страна на антропософията към социалната, практическо-етичната и религиозната ѝ страна. И за това - имаме време само до 10 часа - позволете ми да кажа няколко думи. Ако разгледаме научния мироглед - не казвам естествената наука, а научния мироглед - такъв, какъвто е широко разпространен днес, особено сред миряните, но и сред хората, които не вярват, че са миряни, но които като членове на различни монистични и други сдружения днес възприемат научните идеи отпреди тридесет години като религиозна изповед, ако се вземе предвид това, което се е появило като един вид мироглед, който е повече или по-малко материалистичен. Няма мост от това, което много хора днес смятат за единствения възможен начин на изследване, към реалността на етичните идеали и социалните идеали.

Днес, виждайки всичко, което науката ни дава, сме изправени пред необходимостта да формираме идеи за мироглед, например за началото и края на Земята. Мога само да загатна за тези неща. Имаме теорията на Кант-Лаплас за началото на Земята от първичната мъглявина, която е представена според законите на

аеродинамиката и аеромеханиката. Човек си представя как се е образувала планетарната слънчева система от първична мъглявина, как се е отделила Земята. Въпросът как са могли да възникнат живите същества обаче непрекъснато се разглежда критично – с което се достигат границите на познанието – и след това се разглежда как сега органичният живот също пониква от това, което първоначално е присъствало само в първичната мъглявина, как човекът след това е излязъл от това и как той преживява себе си днес в самоувереното си его.

Сега съм срещал хора – и по принцип животът е най-великият учител, стига да знаеш как да го приемаш правилно – срещал съм хора, които са приемали сериозно този научен мироглед. Спомням си един човек, който е типичен за много други. Другите често не го осъзнават, но издигат олтар на вярата, олтар на знанието. Тези, които приемат научните идеи сериозно, не могат да направят това; те стигат до такива хипотетични идеи за началото и края на земята, например от термодинамиката и теорията на ентропията, което води до това да си представим как всичко накрая се слива в топлинна смърт. Човек среща само малко хора, които имат вътрешната смелост да признаят от напълно човешка гледна точка в какво положение е поставен човекът с вътрешното си същество днес, ако приема тези неща сериозно като единствено приложими.

Херман Грим например казва – простете ми донякъде драстичното изказване, което цитирам – от чувството си, осъзнавайки какво ще се развие на Земята между Кант-Лапласовата първична мъглявина и състоянието, до което теорията за ентропията би трябвало да ни доведе: Мършава кост, около която кръжи гладно куче, е по-апетитно парче от тази картина на света, която вече се представя на хората в училищата днес. И бъдещите епохи ще се затруднят да обяснят как една особено патологична епоха някога е стигнала до формирането на такива представи за началото и края на земята. Ще бъде невъзможно да се разбере как нещо подобно може да се приема насериозно.

Е, скъпа публика, науката, която днес стои пред нас като естествена наука – както казах, антропософията по никакъв начин не ѝ намира недостатък – напълно я признава в своята област. Антропософията се основава на научен подход, защото научно съвестната методология и вътрешната дисциплина, такива каквито са се развили, трябва да бъдат признати за модел, само че те трябва да бъдат доразвити в смисъла, който аз характеризирах днес.

Но това води и до истинско познание за човека. Това познание за човека не е толкова лесно за придобиване, колкото това, което получаваме днес от физиологични и биологични гледни точки. Това познание за човека най-накрая ни показва как човекът всъщност е същество, което е организирано по съвсем различен начин вътрешно според главата и метаболитно-крайниковата система - това са двата полюса на човешкото същество. Това, за което сега накратко намервам, обясних много подробно в поредица от лекции. Но искам веднага да

покажа колко погрешно е да се твърди например, че нашето мислене произтича от процесите в мозъка ни. Това би било все едно кола да се движи по път, който е станал мек, и да оставя своите отпечатьци там: можете да следвате пътя на отпечатьците на колата по пътя, който е станал мек. Но помислете, някой идва и казва: Трябва да обясните тези отпечатьци със сили, които са там долу в земята; трябва да обясните тези конфигурации от тези подземни сили! - Същото е и с методите, използвани днес, за да се обяснят мозъчните извивки, нервната структура, от силите на органите. Нервната структура може да се обясни с ефектите на духовното и душевното, точно както браздите по омекотен път могат да се обяснят с преминаването на колата по тях.

Това е само образ. Но по един напълно точен научен начин антропософията ни води до осъзнаването как мисленето и въображението са духовни и душевни процеси, които имат само мозъка като основа. И имат мозъка като субстрат, защото не се основават на процесите на растеж на мозъка, на органичните процеси, а именно на бавните процеси на умиране на мозъка. Нервната система всъщност няма живот, а по-скоро обратното на живота, упадък в живота. Първо трябва да се освободи място за мисълта. Нервните центрове трябва да отмрат и трябва да настъпи непрекъснато умиране, постоянно изчистване на материалните процеси, за да могат да се закрепят духовно-душевните процеси. Това винаги трябва да се компенсира от системата на метаболизма на крайниците по време на сън или други процеси. Това, което възниква по този начин, парализиращите съзнанието процеси, тези процеси, за които физиологията говори днес, наистина премахват въображението, го потушават. Именно когато тези процеси се смекчат, преминавайки в един вид частично умиране, тогава възниква въображението, мисленето, така че ние непрекъснато носим живота и умирането, раждайки се и умирайки в себе си. И моментът на умирането, той е само, бих искал да кажа, интегралът на диференциалите, които съставят живота, на диференциалите на едно непрекъснато умиране, които съставят човешкото съществуване.

Ако продължим този ход на мисли, ще осъзнаем нещо, което на практика се отрича в днешната приета наука, но което се крие в реалното продължение на тази наука: че човешкото същество има реални процеси на разлагане и непрекъснати процеси на умиране в себе си. Етичните идеали се развиват в контекста на тези процеси на умиране, така че тези етични идеали не зависят от продължаването на органичните процеси, а от потиснати, регресиращи органични процеси. Но това от своя страна води до следното: Когато нашата Земя достигне състояние, каквото и да е нейното минерално-биологично състояние, когато Земята - за мен, нека приемем хипотезата за валидна, не е съвсем, но в известен смисъл е - когато достигне топлинна смърт - когато никакви други процеси не са възможни, защото всичко се е образувало съгласно втория закон на механичната теория за топлината като остатъци, които винаги са там, когато топлината се отделя в околната среда, когато топлината се

преобразува, когато това състояние е настъпило, тогава това, което е живяло в човека като етични идеали, е достигнало до най-големия си израз на сила. И това пренася земното съществуване към ново планетарно формиране.

В нашите морални идеали откриваме зародишите на по-късни светове, на по-късни светове, основани на днешния ни морал. Това придава на нашите идеали истинска стойност. Съвременната философия е длъжна да говори само за ценности. Но каква е възможността, когато се говори за ценности, които възникват в човека като просто идеи, но не са зародишите на бъдещите реалности, каква е другата перспектива, освен да си кажем: Ние идваме от мъглявината на света на Кант-Лаплас и някак си моралните идеали се появяват в нашето самосъзнание, но тези морални идеали живеят в нас само като мъгла и мараня. Това беше личността, за която говорих по-рано, която прие съвременното научно развитие като закон и си каза: Човекът е измамен в света. Естественонаучното развитие го е довело дотук, след това моралните идеали възникват като пяна, разтварят се отново и всичко влиза в топлинната смърт, в голямото гробище, защото моралните идеали наистина се преживяват, но нямат възможност да станат реалност.

Като проследява регресивните процеси, в които са действали моралните идеали, антропософията ни показва, че тези морални идеали имат само идеално съществуване в нас, но че докато се развиват в човешкото същество, те са семена за бъдещето. Точно както виждаме в зародиша на растението, което ще се развие през следващата година, така и антропософията ни позволява да видим в моралните идеали зародишите на бъдещите светове. И виждаме идеалите на миналото като семена на настоящия свят, зад Кант-Лапласовата първична мъгла. Настоящият свят е реализацията, актуализирането на това, което някога е било само мислено, точно както настоящото растение е реализацията на миналогодишното семе. И това, което в момента се преживява само като морална ценност, е истинското семе на бъдещите светове.

Ние сме част от космоса не само чрез нашите естествени органични процеси, ние сме част от космоса и чрез това, което преживяваме като морални и социални ценности в нас. Ние придобиваме космология, която не включва само природни процеси и закони като свои агенти, ние придобиваме космология, в която целият ни морален свят е също реалност. Антропософията изгражда моста от естествения към етичния и религиозния свят.

Това исках да спомена в кратко заключително слово, защото вече не беше възможно в лекцията.

6. Агностицизмът в науката и антропософията

Рудолф Щайнер: Уважаеми присъстващи! Преди всичко, позволете ми да изразя сърдечната си благодарност на Федерацията за антропософска школа по духовна наука за предоставената ми възможност да говоря за връзката между определени научни особености на съвременното и антропософията в една уводна лекция. Освен това, днес трябва да ви помоля да имате предвид, че има известна трудност при такава първа, ориентиловъчна лекция. Това е така, защото, разбира се, голяма част от това, което трябва да се каже по една обширна тема, може само да се загатне и следователно, по необходимост, могат да се правят само предложения, които ще изискват допълнително разработване по-късно и които по самата си природа трябва да пропуснат някои от въпросите, които неизбежно възникват.

Но има и някои трудности във фактически смисъл с днешната тема. Първата е, че в най-широките кръгове днес, особено когато се обсъжда темата – връзката между науката и антропософията във всяко отношение – веднага възниква широко разпространено предубеждение, а именно, че антропософията, за която става дума тук, иска да заеме противоположна позиция на науката – на вида наука, която се е развила в хода на човешката история през последните векове и която е достигнала своя зенит през последната третина на 19 век, поне по отношение на начина си на мислене и методологията си. Но не е така, че има такава противоположна позиция, защото тази антропософия, както я имам предвид тук, се занимава именно с това да приложи най-добрите фундаментални принципи на научната воля на съвременното време. И тя се стреми да доразвие именно този човешки мироглед и научно човешко отношение, които са необходими, за да се утвърди наистина признанието на конвенционалната наука.

И в това по-нататъшно развитие се открива, че именно от сигурните основи на научния начин на мислене, ако те бъдат правилно разбрани и следвани не само в техните логически, но и в техните житейски последици, тогава се открива и пътят към онези свръхсетивни области на световното съществуване, с които човешкото същество трябва да се чувства свързано именно в техните вечни основи. В известен смисъл, просто чрез продължаване на фундаменталните принципи на науката, може да се намери пътят към свръхсетивните области чрез антропософията.

Разбира се, когато ви говоря за връзката между антропософията и науката, ще говоря по такъв начин, че да не се отклонявате от това, което сте свикнали да разпознавате като научна съвестност и мислене. Но няма да е нужно да говоря за отделни области, а по-скоро, до известна степен, за цялата структура на научната сграда на днешния ден. И тъй като трябва да приема, че сред вас, скъпи колеги студенти, има представители на най-разнообразни области на науката, естествено няма да мога да отдам дължимото на индивидуалните нужди и някои неща ще трябва да бъдат казани по начин, който не е предназначен да бъде абстрактен, а

който гледа по абстрактен начин, така че може би индивидът ще трябва да извлече последствията от това, което имам да кажа за отделните области. Агностицизмът е дума, която не се използва често днес, но тя обозначава нещо, което наистина е свързано с основите на нашия научен начин на мислене. Този агностицизъм е установен, бих казал, като оправдан научен начин на мислене, или може би по-добре казано, философски начин на мислене, от личности като Хърбърт Спенсър. Именно той е предпочел да използва този термин и ако искаме да намерим определение за агностицизъм, ще трябва да го потърсим в неговите трудове. Но като основа, като фундаментална бележка на научната мисъл, агностицизмът съществува в най-широките области на познанието в наши дни. Ако трябва да кажем с най-абстрактни термини какво се разбира под агностицизъм, бихме могли да кажем нещо подобно на следното: ние признаваме научните методи, които са се очертали като сигурни през последните векове, ние ги използваме, за да преследваме подходяща наука, както трябва да я преследваме днес в определени области - чрез наблюдение, чрез експеримент и чрез процеса на мислене както за експеримента, така и за наблюдението.

Като се занимава с наука по този начин – и аз съм напълно наясно, че това е напълно оправдано за определени области днес – човек стига до извода, че си казва: Разбира се, с тази наука се постига много по отношение на познанието за законите, които са в основата на света. И след това се полагат усилия тези усвоени закони да се разширят до самия човек, за да се постигне това, което всеки, който има здравословно мислене в себе си, в крайна сметка иска да постигне чрез знанието: прозрение за мястото на човека във вселената, за съдбата на човека във вселената.

Когато човек се занимава с наука по този начин, в хода на самата наука стига до извода: Да, тези закони могат да бъдат открити, но тези закони всъщност се отнасят само до сбора от външни явления, както са дадени на сетивата, или, ако не са дадени на сетивата, както могат да бъдат заключени въз основа на материала, който е резултат от сетивното наблюдение. Но това, което се открива по този начин за природата и човека, никога не може да се разпростре до онези области, които в по-старите форми на човешкото познание се разглеждат като свръхсетивната основа на света, с която най-дълбоката природа на човека, неговата вечна природа, ако може да се нарече така, все още трябва да има известна връзка.

По този начин, именно чрез научния подход човек стига до признаване на научно непознаваемото - стига до определени граници на научното изследване. Най-много човек стига до това да си каже: човешката душа, вътрешното духовно същество на човека, трябва да бъде свързана с нещо, което не може да бъде постигнато само чрез тази наука. Това, което е свързано с нея по този начин, не може да бъде изследвано научно; то принадлежи към сферата на непознаваемото. Тук не сме изправени пред гностицизъм, а пред агностицизъм, и в това отношение

съвременният духовен живот, именно поради своята научна природа, се е поставил в известна опозиция на това, което все още е съществувало по времето, когато гностицизмът е бил отношение на познанието и се е наричал Гнозис.

Това, което се защитава тук като Антропософия, не е, както някои смятат, възраждане на стария гностицизъм, който не може да бъде възкресен. Той се е родил от мисленето на своето време, от цялата наука на своето време, така да се каже. Днес сме в епоха, в която, ако искаме да основаем наука върху свръхсетивни основи, трябва да вземем предвид това, което е било постигнато в човешкото развитие чрез работата на умове като Коперник, Галилей и много други, които няма да назовавам сега. И казвайки това, имплицитно се заявява, че е невъзможно да се заеме позицията на гностицизма, който, разбира се, няма нищо от съвременната наука. Но може да се посочи, че тази гностическа гледна точка е била в известен смисъл противоположна на това, което днес често се счита за основна черта на науката. Тази гностическа гледна точка е била, че е напълно възможно човек да проникне в свръхсетивните области и там да открие това, което, макар и да не е религия, може да бъде основа на познанието и за религиозния живот, ако се обърне към вътрешните си сили на познание, неприлагани в обикновения живот.

Сега най-лесно ще разберем какво всъщност имам да кажа днес в тази уводна лекция, ако първо ви припомня нещо добре известно, което може да посочи трансформацията, която човешкият когнитивен процес е претърпял в хода на човешкото развитие.

Всички вие, разбира се, знаете каква трансформация е претърпяла философията по отношение на външния научен живот. Тя обхваща – дори и в днешно време – целия спектър от научни знания. Като човешка дейност, философията е била просто нещо, което, както подсказва самото име, има определено право на съществуване.

Философията е била нещо, което не е произтичало просто от човешкия интелект, от наблюдението и експеримента, въпреки че философията се е простирила и до резултатите, до които интелектът, наблюдението и дори примитивният експеримент са могли да достигнат. Философията е била всъщност това, което е произлизало от цялостното човешко същество в много по-голяма степен, отколкото днешната ни наука, и отново по оправдан начин. Философията е възникнала от определена връзка на ума и чувствата на човешкото същество със света и в епохата, която е дала и името на философията, е нямало съмнение, че човекът може да достигне до определена обективност в познанието, когато търси знанията си не само чрез експеримент, наблюдение и интелект, но когато прилага други сили – сили, които могат да бъдат изразени със същата дума, която използваме, за да опишем „обичането“ на нещо – когато той следователно използва тези сили.

И философията в епохата на гърците е включвала и всичко, което днес обобщаваме в познанието за природата. В течение на вековете философското стремеж се е развило в това, което днес познаваме като познание за природата. В последно

време обаче това познание за природата е претърпяло огромна трансформация – трансформация, която го е превърнала в основа за практическия живот в областта на технологиите, доколкото го преживяваме в живота си днес. Ако направим безпристрастен преглед на научния живот на днешния ден, не можем да не кажем, че това, което науката е направила особено добре в последно време, е да осигури основа за практическия живот в областта на технологиите. Нашата естествена наука най-накрая се е превърнала в това, което съответства на думата на Кант – цитирам Кант, когато е казал нещо, което мога да призная, въпреки че признавам, че съм противник на Кант в много области. Кант е казал, че в науката има толкова истинска наука, колкото има в нея математика. В научната практика, особено в естественонаучната практика, това се признава все повече и повече.

Днес ние се занимаваме с естествени науки, осъзнавайки, че свързваме това, което изследваме в пространството и времето чрез наблюдение и експериментиране, с това, което математиката ни разкрива чрез чисто вътрешно зрение. И именно поради това се чувстваме научно сигурни, че сме способни да преплетем нещо, което е толкова много човешко вътрешно знание, човешки вътрешен опит, какъвто е математиката, с това, което ни дават наблюдението и експериментът. Като обхващаме това, което идва при нас отвън, чрез математическата сигурност, дадена ни в чисто вътрешно преживяване, ние чувстваме, че сме свързани с тази външна страна в процеса на познанието по начин, който е достатъчен за нас, за да изпитаме научна сигурност. И така все повече виждаме точността на научното именно в научните предпоставки, за да оправдаем математически това, което правим в научната работа.

Защо правим това? Скъпи мои колеги студенти, защо го правим всъщност вече се съдържа в това, което току-що казах. То се крие във факта, че занимавайки се с математика, ние сме просто активни в рамките на собствения си умствен опит, че оставаме изцяло в себе си. Вярвам, че онези, които са се посветили специално на математическите изследвания, ще се съгласят с мен, когато кажа: по отношение на вътрешния опит, математическото, процесът на математизация, е нещо, което за тези, които го правят от вътрешна способност и бих казал, могат да го правят от вътрешен ентусиазъм, може да даде много повече удовлетворение от всеки друг вид познание за външния свят, просто защото, стъпка по стъпка, човек е пряко свързан с научния резултат. И когато след това сте в състояние да свържете това, което идва отвън, с това, което знаете в неговата цялост, чиято цялостна структура сте създали сами, тогава усещате нещо в това, което е научно извлечено от преплитането на външни данни и математическа работа, което може да се разглежда като основано на сигурна основа. Следователно, тъй като нашата наука ни позволява да свържем външното с вътрешно преживяване чрез математиката, ние разпознаваме това като научно в Кантовия смисъл, доколкото математиката е в него.

Сега обаче това едновременно отваря пътя за едно много специфично схващане за научния мироглед и това схващане за научния мироглед е точно това, което антропософското изследване преследва в своите последици. Защото какво всъщност означава, че сме стигнали до такова схващане за нашето научно познание? Това означава, че искаме да развием мисленето си навътре и, развивайки го навътре, да стигнем до сигурност и след това да я използваме, за да следваме външни явления, да следваме външни факти по закономерен начин. Този принцип сега се прилага по подходящ начин към антропософията, доколкото се прилага към това, което бих нарекъл чист феноменализъм по отношение на определени области на външната естествена наука, по отношение на механиката, физиката, химията, по отношение на всичко, което не достига непосредствено до живота. В най-крайния смисъл ние се придържаме към този феноменализъм за областите, които лежат над неодушевеното. Но ще видим по какъв начин той трябва да бъде допълнен там с нещо съществено различно.

Чрез визуализиране на математическото отношение към външния свят, човек постепенно стига до осъзнаването, че в неорганичните науки мисленето може да има само обслужващ характер в началото, че никъде нямаме право да внасяме в света нищо от собствените си мисли, ако искаме да имаме чиста наука. Но това води до това, което се нарича феноменализъм и което, макар и да може да бъде критикувано в много подробности, в най-чистата си форма е било следвано от Гьоте.

Какво е този феноменализъм? Той се състои в това да се разглеждат феномените чисто, било чрез наблюдение или чрез експеримент, точно както се представят на сетивата, и да се използва мисленето само за да се видят феномените в определен контекст, за да се подредят феномените така, че те да се обяснят сами. Но по този начин всичко първоначално се изключва от чистата естествена наука, която разглежда хипотезите не просто като помощни конструкции, а сякаш те биха могли да предоставят нещо за реалността. Ако човек се спре на чист феноменализъм, тогава наистина е оправдано да приеме атомистична структура от наблюдение и експеримент – било то в материалния свят или в света на силите – но тази тенденция към атомистична структура може да бъде приета само дотолкова, доколкото може да се преследва феноменологично, доколкото може да се опише въз основа на феномените.

Научният светоглед, който изгражда атомизъм, постулираш нещо действително зад явленията, което може да бъде възприето със сетивата, но не може да попадне в самия свят на явленията, греши срещу този принцип.

В момента, когато например човек не просто следва света от цветове, разпростиращ се пред нас, нанизвайки една цветна поява след друга, за да стигне до закономерния контекст на цветното, а когато преминава от феномена към нещо,

което се крие зад него, което не би трябвало да е просто спомагателна конструкция, а да установи реална такава, ако се пристъпи към допускане на вибрации или други подобни в етера, тогава той разширява мисленето си - отвъд феномена. Човек прокарва, така да се каже, от известна тъпота на мисленето, сетивния килим и постулира зад сетивния килим свят от вихрушки от атоми или други подобни, за които няма никаква причина в едно саморазбиращо се мислене, което иска само да бъде слуга за подреждането на явленията, за иманентната, закономерна връзка в рамките на явленията, но което по отношение на външния сетивен свят не може да каже нищо за това, което би трябвало да се крие зад този сетивен свят.

Но антропософията стига до крайния извод, към който всъщност се стреми всичко в съвременната естествена наука. Дори в тази съвременна естествена наука ние напоследък стигнахме до висока степен на развитие на този феноменализъм, който все още е малко признат на теория, но се прилага на практика, като просто не се занимаваме с хипотетичните атомни светове и други подобни, а оставаме в рамките на явленията. Но ако се спрем на явленията, стигаме до много определено заключение. Стигаме до заключението, че всъщност стигаме до агностицизъм. Ако просто нанизваме явленията чрез мислене, ако внасяме ред в явленията, никога не стигаме до самия човек чрез това подреждане, чрез това проследяване на законите. И това е особеното нещо, което просто трябва да си признаем: Ако стигнете до крайния, напълно обоснован извод на съвременната наука, ако стигнете до чист феноменализъм, ако поставите неоправдани хипотези на мисълта зад завесата на сетивния свят, не можете да не стигнете до агностицизъм. Но този агностицизъм е нещо съвсем различно за познанието от това, на което човечеството всъщност се е надявало и е търсело чрез познанието в хода на своето развитие, в своята история. Не искам да ви водя в отдалечени свръхсетивни области, макар че и това ще намекна, но бих искал да посоча нещо, което би трябвало да покаже как знанието въпреки това е било разбирано като нещо съвсем различно, например в древността, от това, в което знанието може да стане днес, ако съвестно градим върху научните си основи. И тук мога отново да посоча онзи гръцки период, в който всички науки все още са били обединени във философията. Мога да посоча, че всеки от нас изпитва най-дълбоко благоговение към гръцкото изкуство, за да вземем само един пример, например към това, което живее в гръцката трагедия.

Що се отнася до гръцката трагедия, за катарзиса, който се случва в нея, се говори като за най-важния ѝ компонент - кризата, решаващият елемент, който живее в трагедията. И един важен въпрос, който едновременно с това е въпрос, който може да ни отведе дълбоко в същността на процеса на познанието, възниква, когато се свържем с това, което гръкът е преживял в трагедията. Ако дефинираме катарзиса с такива абстрактни термини, тогава се казва, следвайки Аристотел, че трагедията

трябва да предизвиква страх и състрадание у зрителя, така че човешката душа, като предизвиква такива или подобни страсти в нея, да се очисти от този вид страст. Сега обаче може да се види - мога само да спомена това тук, доказателствата за това със сигурност могат да бъдат намерени и чрез обикновената наука - от всичко, което присъства в гръцката трагедия, че мисленето за този катарзис, за тази художествена криза, е било много тясно свързано в гръцкия ум, например, с медицинското мислене.

Това, което е присъствало в човешката душа чрез ефекта на трагедията, е било мислено само като лечебен процес за нещо патологично в човека, което е било издигнато в сценичното. От тази художествена гледна точка може да се види как гърците са разбирали терапията, лечебния процес. Той я е разбирал като приемане, че в болния организъм се образува нещо патологично. Това, което се образува там - разбира се, трябва да говоря много абстрактно в една уводна лекция - организъмът поема борбата си срещу това. Човешкият организъм преодолява болестта в себе си, като преодолява болестния процес чрез отделяне. Така се е мислило в областта на патологичната терапия. Абсолютно същото, само че издигнато на по-високо ниво, е било мисленето по отношение на художествения процес. Просто се е смятало, че това, което прави трагедията, е един вид лечебен процес за душата. Точно както остатъците от настинка излизат от организма, така и душата, чрез съзерцанието на трагедията, трябва да развие страх и състрадание, след което да поеме борбата срещу тези продукти на отделянето и да преживее лечебния процес в тяхното потискане.

Човек може да разбере основите на този начин на мислене само ако знае, че дори в гръцката култура – в тази гръцка култура, която в някои отношения е била здравословна – е съществувало схващането, че ако човек просто се отдаде на своята природа по отношение на психологическото си развитие, това винаги ще доведе до някакъв вид болест и че духовният живот у човека трябва да бъде непрекъснат процес на възстановяване. Всеки, който е по-запознат с гръцката култура в това отношение, няма да се поколебае нито за миг да признае, че гърците са си представяли най-висшия си духовен живот по такъв начин, че са си казвали: Това е лекарство срещу постоянната тенденция на душата да увяхва; това е начин за противодействие на смъртта. За гърците духовният живот е бил възраждане на душата в посока на нейната същност. Гърците не са виждали само абстрактно знание в своята наука; те са виждали в нея нещо, което е стимулирало лечебен процес у тях. И това е бил и особенният начин на мислене, с малко по-различен оттенък, в онези светогледи, които са базирани повече на юдаизма, където се говори за грехопадението на човека, за първородния грях. Гърците също са имали това виждане - само че по различен начин - че е необходимо човешката душа да се посвети на непрекъснат процес на изцеление в живота. В рамките на този гръцки духовен живот обикновено е било така, че човек не е съпоставял дейностите, на

които се е посветил, и начините на мислене, които е поддържал. Те са били по-скоро комбинирани в него и така например изкуството на лечението е било просто изкуство за него - само изкуство, което е останало в природата. А гърците, които са били изключително артистични хора, не са смятали изкуството за нещо, което може да бъде осквернено или повлечено в по-нисша сфера в сравнение с това, което е лечебен процес за човешкото същество.

И така виждаме как в онези по-стари времена знанието всъщност не е било отделено от цялата човешка природа, как е обхващало цялата човешка дейност. Точно както философията обхваща познанието за природата и всичко, което сега би трябвало да произлезе от науката, развивайки го все по-нататък, тя обхваща и художествения живот. И накрая, религиозният живот е бил разглеждан като всеобхватен, велик процес на възстановяване на човечеството, така че, разбирайки знанието по стария начин, всъщност трябва да кажем: там знанието се разбира като нещо, което идва от цялото човешко същество. Мисълта вече е била налице, но човечеството не е могло да спре на тази фаза от развитието на знанието. Какво е било непременно свързано с тази фаза от развитието на знанието? Това може да се види съвсем ясно, ако човек, въоръжен с днешния научен дух, се задълбочи малко в някое произведение, да речем от 13-ти или 14-ти век, което е било смятано за научно в естествените науки например. Ако искате да разберете такова произведение, не само трябва да се запознаете с терминологията, но и трябва да се потопите в целия дух.

Не се колебая да кажа, че ако сте потопени в днешния научен дух и не сте правили първо задълбочени, честни исторически изследвания, неизбежно ще разберете погрешно научен труд от период като 13-ти и 14-ти век сл. Хр., по простата причина, че дори в онези дни – и колкото по-назад се връщаме в човешкото развитие, толкова повече това е така – човекът не само е внесъл математиката във външния свят, но и цяло богатство от вътрешни преживявания, в които е вярвал, точно както ние вярваме в нашата математика. Така днес, когато ние, химиците, говорим за сяра, фосфор или сол, ние се обръщаме към природата съвсем различно, отколкото когато хората от онова време са говорили за сяра или сол. Ако прилагаме днешните понятия, ние по никакъв начин не се докосваме до значението, което тогава е имало в една книга, дори и такава, предназначена да бъде научна, защото по онова време в резултатите от наблюдението на външния свят се е влагало повече и нещо различно от математическото или подобното на математиката. Човекът е внесъл цяло богатство от вътрешни преживявания – качествено, а не само количествено – във външния свят.

И както изразяваме научен резултат с математическа формула, както привидно свързваме субекта с обекта, така и в онези дни субектът е бил свързан с обекта още по-силно, но субектът е бил изпълнен с богатство, за което днес вече нямаме представа и което не смеем да си позволим да пренесем обратно в природата по

същия начин. Човекът по онова време е виждал много във външния свят, което самият е влагал в него, точно както ние днес влагаме математиката в природата. Той не е мислил за природата по същия начин, както ние днес, но е проектирал много в нея. Правейки това обаче, той е проектирал и морала в природата. Човекът е проектирал морала в природата по такъв начин, че за четири хилядолетия моралните закони са възникнали по същия начин, както са възникнали законите на природата в неговото познание. Човекът, който е проектирал в природата това, което в древността се е смятало за сол, сяра, фосфор и т.н., е имал право да проектира в природата и това, което е преживявал като морални импулси, защото вътрешно не е правил нищо различно.

Сега обаче ние правилно се отделихме от такъв възглед за външния свят, чрез който пренасяме всичко, което е било внушено в него. Ние пренасяме само математическото във външния свят и следователно нашата наука се превръща в много добра основа за техническа практика. Но като пренасяме само математическото във външния свят, ние вече нямаме право да пренасяме моралното в обективност чрез нашата наука. И ние по необходимост – именно когато сме много научни в смисъла, който се е появил през последните векове – трябва да станем жертва на морален агностицизъм, защото нямаме друг избор, освен да виждаме само субективното в моралните принципи, да виждаме нещо, за което не можем да твърдим, че произлиза от природата по същия обективен начин, както и самият ход на естествения процес.

И затова сме длъжни да се запитаем: Как да открием моралната наука и с нея основата на цялата духовна наука, включително и на всички социални науки? Как да открием моралната наука в епоха, в която трябва оправдано да признаем феноменализма за външната природа? Това беше големият въпрос за мен, когато пишех своята „Философия на свободата“. Стоях здраво стъпил на земята – напълно здраво стъпил на земята! на почвата на съвременната естествена наука, да, на почвата на феноменализъм по отношение на това, което може да се проумее чрез процеса на познание от външния свят на сетивата. Но тогава, ако човек проследи последствията с цялата честност докрай, трябва да каже: Ако моралът трябва да бъде обективно оправдан, тогава друго знание трябва да може да стои редом с това знание, което води до феноменализъм и по този начин до агностицизъм – знание, което не мисли, за да измисли хипотетични светове зад сетивните явления, а трябва да се установи знание, което може да схване духовното директно в интуицията, след като то – с изключение на математическото – вече не се пренася в света по стария начин. Именно агностицизмът, от една страна, ни принуждава да го разпознаем напълно в неговата област, но същевременно ни принуждава да събудим умовете си към активност, за да схванем един духовен свят, от който можем, на първо място, ако не искаме да останем само в субективното, да открием морални принципи чрез обективно духовно наблюдение.

Моята Философия на свободата е наречена, с известно основание, етичен индивидуализъм, но това обхваща само едната ѝ страна. Разбира се, ние трябва да стигнем до етичен индивидуализъм, защото това, което сега се разглежда като морален принцип, трябва да бъде видяно от всеки индивид в свобода. Но точно както във вътрешния, активен процес на ума, математиката се разработва в чисто познание и въпреки това се оказва добре обоснована в рамките на обективността, така и това, което е съдържанието на моралните импулси, може да бъде схванато в чисто духовно прозрение - не просто във вяра, а в чисто духовно прозрение. И затова човек е принуден, както бях аз в моята „Философия на свободата“, да каже: Моралната наука трябва да се основава на морална интуиция. И аз казах по онова време, че можем да стигнем до истински морален възглед в модерен стил само ако осъзнаем, че точно както извличаме отделни природни явления от цялата природа, ние трябва да извлечем моралните принципи, които са само интуитивно схванати духовно, но въпреки това обективно схванати съвсем независимо от нас, от един съзерцаван духовен свят, от един свръхсетивен духовен свят.

Говорих първо за моралната интуиция. Тя довежда процеса на познанието до определена линия. Чрез процеса на познанието – особено ако той трябва да остане истински научен – душата е подтикната да събере най-съкровениите си сили и да доведе това събиране до толкова, че интуицията на духовния свят наистина да стане възможна. Сега възниква въпросът: Дали само това, което може да се схване като морални импулси, може да се види в духовния свят, или може би това, което ни води до нашите морални интуиции, е просто една област сред многото? Отговорът на това обаче възниква, когато човек схване това, което е било преживяно вътрешно в душата като морални интуиции, и след това продължи това по подходящ начин.

Точно същото, което душата преживява, когато се издигне до чисто духовното разбиране на морала – това стана необходимо едва в днешно време чрез естествената наука – точно същото, което се преживява там, сега може да се преживее и в по-нататъшни области. Така може да се каже, че всеки, който веднъж е практикувал самонаблюдение на това вътрешно преживяване, което води до морална интуиция, наистина може да развива това вътрешно преживяване все повече и повече. И упражненията, представени в моята книга „Как да познаваме висшите светове“, служат за развитието на това вътрешно преживяване. И тези упражнения водят до това, че човек не спира до мислене и формиране на хипотези с него, а че разглежда това мислене в неговата живост и го развива по-нататък – до това, което сега ще обясня във втората част на моята лекция и това, което може да се нарече точно гледане на свръхсетивния свят. Има се предвид не изгубеното мистично виждане от по-ранни времена, а точно виждане на свръхсетивния свят, в съответствие с науката, което може да се нарече точно ясновидство. И по този начин постепенно стигаме до онези форми на познание, които характеризирах

съвсем наскоро тук в една публична лекция: въображение, вдъхновение и висша интуиция – форми на познание, които осветяват вътрешното човешко същество. Ако сега се запитаме как все още можем да имаме обективно обоснована морална наука и следователно и социална наука, именно когато сме здраво основани в естествените науки, тогава в тези уводни думи исках да ви покажа преди всичко как, като честно се поставим на почвата на днешната наука, но все пак искаме да се обърнем към живота - към живота, какъвто просто трябва да бъде за човека, който иска да постигне вътрешна цялост - как по този начин човек се вплита в духовното изследване. Това сега се различава от обикновеното изследване по това, че обикновеното изследване просто използва онези душевни сили, които вече са налице, за да ги разпространи след това в широкото поле на наблюдение и експериментиране. За разлика от това, антропософското изследване първо се обръща към човешкото същество, за да може то да развие висши душевни сили, които, когато са прецизно развити, водят до по-висше виждане, което в свръхсетивното осигурява допълнение към това, което откриваме в сетивното чрез нашите точни научни методи.

Как се развива точно това висше виждане, как човек може да проникне от чувственото в свръхсетивното извън моралната сфера, това ще бъде предмет на моите дискусии след почивката.

Кратка почивка

Рудолф Щайнер: Скъпи възлюбени! Първата стъпка към постигането на свръхсетивно познание се постига чрез това, което можем да наречем медитация, съчетана с известна концентрация на нашето мислене. В последната си публична лекция тук, в Лайпциг, описах същността на това от една гледна точка. Днес бих искал да го характеризирам от друга гледна точка, такава, която също ни води до научно разбиране на света. Същността на тази медитация, съчетана с концентрация на мисълта, се състои именно в това, че човешкото същество не остава например с онова вътрешно боравене с мисленето, което е формирано веднъж чрез наследство, чрез обикновено образование и т.н., а в определен момент от зрелия си живот той разглежда това мислене, което е придобил, само като отправна точка за по-нататъшно вътрешно развитие.

Сега знаете, че в днешно време има мистични натури, които говорят донякъде презрително за мисленето и които прибегват до всякакви други, по-оцветени с подсъзнанието, познавателни сили, за да придобият един вид поглед върху света, който би трябвало да обхваща това, което обикновеното мислене не може да схване. Това подобно на сън, фантастично потапяне във вътрешния душевен живот, което преминава в патологичната област, няма нищо общо с това, което се разбира под антропософия. То се движи в точно обратната посока: всяка отделна стъпка, която се предприема за по-нататъшно развитие на мисленето, за превъзпитаването му към по-висша способност, може да бъде осъществена с такава вътрешна

свободна и съзнателна живост, която иначе може да се приложи само към вътрешните преживявания на душата, които развиваме чрез такава съзнателна познавателна дейност, каквато практикуват математиците.

Така може да се каже: именно това, за което съвременният човек е бил образован чрез научното си образование – математическото мислене – се приема за модел не само за търсене на някакви външни връзки, но и за развиване на самия по-висш мисловен процес. Това, което математиката предприема в хоризонталния план, ако мога да се изразя образно, се предприема във вертикалния план, бих казал, чрез извършване на вътрешна душевна дейност, самото душевно упражнение, по такъв начин, че с всяка отделна стъпка давате отчет за себе си вътрешно, точно както давате отчет за себе си с математически стъпки, като поставяте определено съдържание на идеи в центъра на съзнанието си, когато контролирате мислите си, което трябва да бъде просто съдържание на мислите. То не зависи от съдържанието; зависи от това какво правите с него. Не бива да си внушавате нещо по никакъв начин. От всички тези по-несъзнателни душевни дейности антропософската практика е противоположна.

Но ако развиете по-нататък това, което вече сте придобили като определена форма на мислене, като се опирате с цялата си душевна дейност върху управляемо съдържание, и ако това опиране върху определена душевна дейност, това внимание към тази душевна дейност, с изключване на всичко друго, което иначе може да проникне в душата, се предприема отново и отново, процесът на мислене става по-силен. И едва тогава забелязвате това, което е било, така да се каже, добрата страна на материализма, на материалистическия мироглед. Защото сега осъзнавате, че цялото мислене, което правите в обикновения живот, особено мисленето, което продължава в паметта, ни води до факта, че това, което сме преживели в мисълта, може по-късно да бъде извикано отново чрез паметта. Човек забелязва, че всичко това може да бъде постигнато от човек само между раждането и смъртта, като използва тялото си като основа - не искам да кажа като инструмент, а като основа. И именно чрез развиване на мисленето чрез вътрешно развитие, ние осъзнаваме, че обикновеното мислене е изцяло обвързано с човешкото тяло и неговите органи и че процесът на паметта в частност не може да бъде обяснен без прибягване до по-фина физиология. Едва сега осъзнаваме, че мисленето се освобождава от тялото, ставайки все по-свободно и по-свободно от него.

Едва сега се издигаме от мислене, което се случва с помощта на тялото, към мислене, което се случва във вътрешните процеси на душата; едва сега забелязваме, че постепенно преминаваме към такова вътрешно преживяване, което не се случва, а - бих искал да кажа - се подготвя. Когато преминаваме от будното състояние на обикновеното съзнание в състоянието на сън, нашият организъм просто става такъв, че вече не изпълнява онези функции, които живеят във въображението и във възприятието, свързано с въображението.

Но тъй като в обикновения си живот сме способни да мислим само с помощта на тялото си, мисленето спира в момента, в който вече не може да се извършва с помощта на тялото – тогава заспиваме. Последните остатъци остават в образното мислене на сънуването, но ако човек отново и отново и отново тласка мисленето все по-навътре чрез едно вътрешно, точно вътрешно упражнение – ето защо говорим за точно ясновидство, за разлика от тъмното, мистично ясновидство – чрез точно упражнение, човек се научава да разпознава възможността за мислене, което е независимо от тялото. Именно поради това антропософският изследовател може да посочи развитото си мислене с такава вътрешна сигурност, защото познава – дори по-добре от материалиста – зависимостта на обикновеното мислене от телесната организация и защото преживява как в медитацията, на практика, действителната душа се издига от робството си на тялото. Човек се учи да мисли свободно от тялото, човек се учи да излиза от тялото със своето аз-същество, човек опознава тялото като обект, докато преди то е било изцяло свързано със субективността. Именно това е трудно за съвременното образование да разпознае, защото, от една страна, чрез антропософското познание, обвързването на въображението с телесните функции е било разбрано в съвременната наука и това всъщност става все по-очевидно чрез антропософското познание. Но трябва да сме наясно с факта, че въпреки това прозрение, не можем да се спрем на това мислене, а че това мислене може да се отдели от тялото, като го укрепи вътрешно чрез медитация. Но тогава това мислене се трансформира.

Отначало, когато това безтелесно мислене проблясва, когато проблясва преживяването: вие се намирате в душевна дейност, която извършвате, сякаш просто сте се отдръпнали от тялото си - когато проблясва това вътрешно преживяване, тогава мисленето става вътрешно по-интензивно. То придобива същата вътрешна ситост, която човек иначе има само при възприемане на сетивния обект. Мисленето придобива образно качество. Мисленето остава в сферата на спокойствието, точно както всяко друго мислене, което е обвързано с тялото, но в безтелесното състояние то вече придобива образно качество. Човек мисли в образи. И това мислене в образи е присъствало и в началото си в това, което Гюте е развил в своята морфология. Ето защо той твърди, че може да вижда идеите си с очите си. Разбира се, той не е имал предвид физическите очи, а това, което е възникнало в него, така да се каже, от елементарен природен процес, но което може да се развие и чрез медитация. С това той е имал предвид, че вижда с „духовното“ око това, което е също толкова образно, колкото иначе само физическите възприятия, но което е било изцяло психическо във вътрешното си качество. Казвам „подобна на мисъл“, не мисъл, защото това е мисъл, която е била доразвита, метаморфозирана мисъл – тя е подобна на мисъл.

По този начин обаче човек се издига до осъзнаването на това, което е като човешко същество в живота си на земята - поне първоначално до момента, в който живее в

момента. В обикновеното съзнание имаме пред себе си настоящия момент с всички преживявания, които са в околната среда. Дори в обикновената наука имаме пред себе си това, което идва като допълнение към него - има мисли, които възникват в умовете ни, които свързваме с преживяванията на настоящия момент. Това безтелесно, образно мислене, до което се издигаме и за което току-що говорих и което наричам въображаемо мислене - не защото е въображение, а защото протича в образи, а не в абстракции - това мислене обхваща миналия ни живот на земята като единство, като в единна картина, която стои пред нас. И сега ние осъзнаваме, че в нас, наред с пространствения организъм, живее времеви организъм - организъм, в който преди и след стоят в също толкова органична връзка, колкото едно до друго във външния, физически пространствен организъм, който носим върху себе си. Този организъм е разпознат като свръхсетивен организъм - в книгите си го нарекох „етерно тяло“; може да се нарече и жизнено тяло.

Това, което обхваща, съвсем не е идентично с неоправданото предположение за „жизнена сила“ от по-ранна наука, която е стигнала до тази жизнена сила само по хипотетичен път, докато това жизнено тяло стига до развитото въображаемо мислене като реална интуиция. По този начин човек стига до факта, че това, което е минало за обикновеното съзнание във вътрешното същество на човека - като нещо, което например преживях преди десет години и което сега изплува в паметта ми - че това сега не се явява като нещо минало, а човек го преживява като нещо пряко настояще, гледа го с интензивността, с която гледа нещо настояще. Но в резултат на това това, което иначе би се изгубило с течение на времето, внезапно ти се разкрива в своята цялост; целият ти живот е един-единствен образ, чиито отделни части принадлежат заедно. И човек осъзнава, че в действителност миналото е настояще, че то се явява като минало само защото ние, с нашето знание, настроено към настоящето наблюдение, го имаме само като спомен в този момент. Но в обективността то е непосредствено настояще, реалност.

Така човек стига до разпознаването на това, което е първото свръхсетивно в човека. Но това води и до разпознаването на нещо, което присъства в целия жив свят, което неорганичната наука не може да предостави до нивото на химията: стигаме до прозрението, което е по-нататъшното развитие на Гьотевата морфология; стигаме до прозрението, че отделната растителна форма е само частно проявление на тази форма, която съществува и в други растения; стигаме до това, което Гьоте нарича първично растение, което не е клетка, а конкретно оформена, свръхсетивна форма, която може да бъде схваната само чрез имагинативно познание, но която може да живее във всяка отделна растителна форма - може да живее по променен, метаморфозен начин. Стигаме до оценяване на това, което откриваме в растителния свят, когато искаме да го разберем напълно. И трябва да осъзнаем, че ако не развием това имагинативно познание, което показва свръхсетивен, динамичен елемент във всичко растително, ние се научаваме да

разпознаваме само механичните, физичните, химичните процеси, които протичат в растителната форма.

Заслуга на съвременната естествена наука, доколкото е ботаника, е, че тя внимателно е проучила какво се случва в растителната форма, или по-скоро в частта от пространството, ограничена от растителната форма, какво се случва в механичните, физичните и химичните процеси. Тези процеси не се различават от онези, които също са там, но са схванати от нещо, което не може да бъде схванато по същите методи като физичните и химичните. Те са схванати от това, което живее като реално свръхсетивно и може да бъде разпознато само във въображението – в това въображение, в което ние също се намираме едновременно с човешката цялост в нашия опит от раждането, сякаш стояща пред нас в един-единствен момент.

От една страна, ние се учим да разпознаваме защо ние, особено когато прилагаме съвременните, точни научни методи, такива каквито са се развили, трябва да стигнем до известен агностицизъм по отношение на разбирането на зеленчука. И така можем да видим защо трябва да има определена област на агностицизъм; и така можем да видим също как антропософията добавя точно това, което трябва да остане непознато към този агностицизъм. Виждаме как антропософията води отвъд агностицизма, като същевременно му позволява пълна валидност в собствената му област. Това, дами и господа, е едно нещо.

Другото нещо обаче е, че на този етап ние придобиваме по-детайлно разбиране за взаимодействието между човешкото същество и външния свят. Физиката, механиката, химията с право се развиват в наши дни по такъв начин, че да внесем възможно най-малко от човешкото в този външен свят, като казваме: само онова, което има обективност, в което съдържа цялата субективност. - Разбира се, антропософията няма да се бори с оправданието на този метод в определена област, а ще го признае. Но когато използваме това, което също разпознаваме във въображението, за да схванем и съзрем това, което живее в растителното царство, ние постигаме, от една страна, интимно познание за собственото си свръхсетивно същество - поне такова, каквото е между раждането и смъртта - но по този начин също така получаваме визия за колебаещите се, метаморфозиращи процеси в света на живите форми. По този начин ние се свързваме като човешки същества с външния свят, първоначално на първо ниво, във въображението. Включваме човешкия елемент в нашия мироглед.

Следващото ниво на свръхсетивното познание е вдъхновението. То се постига чрез все по-голямо развиване, бих казал, на противоположния полюс на медитацията и концентрацията. Всеки, който е придобил определена практика в медитацията и концентрацията, знае, че когато зареждате мисленето, получавате и вътрешна склонност да се спирате на това, което възниква като част от душата като заредено мислене. Човек трябва да се напруга повече, когато напуска тези заредени с

енергия въображаеми мисли, отколкото когато напуска всяка друга мисъл. Но ако сега наистина може да изхвърли отново тези заредени с енергия мисли от съзнанието - целия този въображаем свят, който първоначално е присвоил - ако може да изпразни съзнанието, не че не може да бъде изпразнено от обикновена гледна точка, а че може да бъде изпразнено, след като първо го е укрепил вътрешно, тогава тази празнота на съзнанието се превръща в нещо съвсем различно от това, което е празнотата на съзнанието в обикновения живот. Там празнотата на съзнанието спи.

Празнотата на съзнанието обаче, която възниква, след като човек първо е укрепил това съзнание, много скоро се запълва от явленията на среда, която вече е напълно различна от всичко, което е познавал преди. Сега човек опознава свят, към който обичайните ни представи за пространство и време вече не могат да бъдат приложени. Сега опознаваме свят, който е реален външен свят на душата и духа. Той е също толкова конкретен, колкото и нашият реален свят на сетивата. Но той може да се влее в нас само ако сме изпразнили съзнанието си на по-високо ниво. След като човек първо е стигнал до въображението, като се е концентрирал върху духовно съдържание и сега е способен да възприема извън тялото си, защото има активност в себе си - не пасивността, която присъства в обикновеното съзнание - и като е преминал през съответните подготовки, духовният външен свят сега прониква чрез развитата активност на освободеното съзнание, точно както проявленията на света на цветовете или света на звуците иначе проникват през сетивата.

От една страна, чрез този духовен външен свят ние достигаем до разбиране за това, което сме били като човешки същества, преди да слезем от духовен и душевен свят във физическия свят, преди да се съединим с това, което е било подготвено в майчината утроба чрез зачеването като физически човешки зародиш. Човек получава представа за това, което първоначално е живяло в духовно-душевен свят и след това се е съединило с физическия човек. Така човек опознава това, което между раждането и смъртта е по същество доста неефективно, което е, така да се каже, изключено от нашето сетивно възприятие, но което е било ефективно в нас и което е действало в своята чистота, преди да слезем във физическо тяло. Това е едно: ние получаваме по-дълбоко познание за човешката природа, като се издигаме до този втори етап на свръхсетивното виждане, който е развит също толкова прецизно, колкото и другият, имажинативният етап. И това знание, чрез което духовен свят се влива в нас, точно както чистият въздух се влива отвън в дробовете ни и след това се обработва допълнително, това знание, което обработваме в подсъзнанието за обикновеното съзнание, но в подсъзнанието за развитото съзнание, напълно съзнателно, аз си позволих да нарека този приток „вдъхновяващо знание“.

Това е втората стъпка. Чрез нея ние първо осъзнаваме нашето вечно като предсъществуващо. Но с това имаме и възможността да проникнем в това, което сега не само живее във външния свят, но и което живее и чувства, което по този начин живее в живота образуване на вътрешния живот по такъв начин, че този вътрешен живот става присъстващ за себе си в чувството. Само чрез това се научаваме да разпознаваме това, което живее около нас, като животинско. Допълваме знанията си с това, което никога не можем да постигнем чрез обикновен поглед, както сме го развили във физиката и химията. Стигаме до това да гледаме на това, което живее в чувстващото същество, като на по-висша, свръхсетивна реалност. Сега се учим чрез наблюдение, а не чрез философски хипотези в съвременния смисъл, да следваме действително един нов, по-висш свят: света на духовното и душата в чувстващото физическо. Но по този начин се отдалечаваме с една крачка от агностицизма. Това трябва да съществува, ако следваме само химичните процеси в чувстващото живо. Трябва да ги следваме и е голямата заслуга на съвременното естествознание, че те могат да бъдат следвани, но с това това естествознание трябва да стане агностично. Това трябва да намери своето завършване във факта, че именно сега, в свободната духовност, човек преживява чрез вдъхновение това, което трябва да се добави, за да се стигне до пълната реалност на сетивния живот. Но по този начин човек постига нещо друго, за което бих искал да ви дам пример. По този начин човек осъзнава, че процесът, който протича в човешкото същество, например - подобно е и при животното - че този процес е не само възходящ, но едновременно с това и низходящ. Едва сега ние наистина се учим да гледаме правилно на себе си отвътре; учим се, като се издигаме до това вдъхновено осъзнаване, да знаем по-точно какво всъщност се случва в нашето обикновено съзнание. Преди всичко човек се учи да осъзнава, че това не е процес на изграждане, а на разрушаване, че нашият нервен живот е по същество живот на разпад. Ако нервите ни не можеха да бъдат разрушени - и разбира се, възстановени от време на време - не бихме могли да развием обикновено мислене. Жизненият живот, когато се появява в изобилие, е по същество вцепенение на мисълта, както се случва във всеки сън. Животът, който е преплетен с чувства и мислене, едновременно с това трябва да носи в себе си процес на разлагане, бих казал, диференциален процес на умиране. Този процес на разпадане се среща за първи път в здравословния живот, тоест в живота, в който той протича, за да може изобщо да възникне човешкото мислене в обичайния смисъл на думата. След като човек е придобил разбиране за природата на тези процеси, той се запознава и с анормалното протичане на тези процеси. В човешкия организъм просто има определени органи или органни системи, в които протичат паралелни на обикновеното мислене процеси. Но ако катаболните процеси, които иначе са физическата основа на мисленето, се разпрострат до органи, към които иначе не са приписани, така да се каже, чрез вътрешна инфекция

– думата не се използва съвсем в действителния смисъл – тогава в тези органи възникват болестни състояния.

Абсолютно необходимо е да развиваме патологията по такъв начин, че да можем да открием и в патологията процесите, които разпознаваме във физиологията. Това обаче е възможно само ако можем да видим същността на тези процеси в нашата човешка организация; подобно е и в животинската организация, но все пак донякъде различно - казвам това отново, за да не бъде разбран погрешно. Като наблюдаваме процесите в човешкия си организъм по такъв начин, че да разпознаваме едната полярност като организация, предназначена за разпад, а другата полярност като такава, която не може да бъде засегната от този разпад в здравословно състояние, ние се научаваме да виждаме през тези два аспекта във вдъхновено знание.

Ако се научим да виждаме през това и можем ли тогава да свържем това виждане през нашия собствен организъм с вдъхновено разпознаване на външния свят, на процесите в растителното царство, ако се научим да виждаме през това минерално царство, а също и през животинското царство чрез вдъхновено познание, тогава се научаваме да разпознаваме връзка между вътрешните човешки процеси и външния свят, която е дори по-интимна от тази, която вече е съществувала в по-ранния етап от човешката история. Показах как на този по-ранен етап човекът се е чувствал свързан с външната природа, виждайки във всичко, което се появява в най-разнообразните метаморфози в растителния свят, нещо, което е открил в душата, в собствения си живот между раждането и смъртта.

Но ако чрез вдъхновено знание той сега се научи да вижда това, което е бил в предсъществуващия си живот, тогава едновременно с това той вижда през това във външната сфера, което не само живее в чувството, но и има определена връзка с това, което живее в човешката организация, което е ориентирано към чувството, към мисленето. И човек се научава да разпознава връзките между процесите отвън и процесите отвътре, а също и връзките с живота на чувството. Човек се научава да разпознава какво се поражда в човека, когато органите са обхванати от разпадането, което всъщност не би трябвало да бъде обхванато от него, защото разпадането в този смисъл трябва да бъде само основата за процеса на мислене и чувстване. Когато, така да се каже, органичната дейност за мислене и чувстване обхване членове на човешкия организъм, които не би трябвало да бъдат обхванати, тогава възниква това, което трябва да схванем в патологията. Но когато схващаме външния свят със същия вид знание, тогава откриваме това, което трябва да бъде схванато чрез терапия. Тогава откриваме съответния процес на полярно противодействие, което - бих го изразил така - нормално вътрешно разпадане. Накратко, чрез вътрешно виждане ние откриваме връзката между патологията и терапията, между болестния процес и лечението. По този начин ние надхвърляме медицинския агностицизъм – не като отричаме съвременната медицина, а като

разпознаваме каква може да бъде тя – и същевременно намираме начин да добавим към нея това, което тя не може да открие сама.

Ако някой сега вярва, че антропософията иска да развие някакъв вид дилетантство в най-разнообразните области на науката, тогава трябва да каже: това не е така! Тя съзнателно иска да бъде продължение на това, което напълно признава като резултат от днешната наука, но иска да го допълни с по-висши методи на познание. Тя иска да отиде отвъд недостатъците на обикновената терапия чрез проба и грешка, които по принцип всеки, който е активен и на практика, вече е усетил, към терапия, постигната чрез наблюдение, която има вътрешна, органична връзка с патологията, която е, така да се каже, само другата страна на патологията. Ако човек успее да открие патологията просто като продължение на физиологията по описания начин, тогава той успява – като опознае връзката между човека и неговата естествена среда – да разшири патологията в терапията по напълно рационален начин, така че в бъдеще тези две понятия да не е необходимо да стоят едно до друго, както правят днес в една по-агностична наука.

Това са само предложения, които бих искал да направя, в смисъл, че биха могли да покажат малко – знам колко непълен трябва да бъде човек в такава ориентираща лекция – колко далеч е от антропософията до противопоставяне на признатата наука, а по-скоро, че е точно важно тя да извлече крайния извод от агностичната форма на науката и по този начин да стигне до гледната точка за това какво трябва да се добави към тази наука. Това вече се усеща и по принцип има много, особено представители на по-младото поколение, които се учат да чувстват, че науката, каквато съществува сега, не е достатъчна, които чувстват: имаме нужда от нещо друго, защото тя не е достатъчна за нас. Именно когато сме иначе честни по отношение на това, тогава трябва да стигнем до нещо друго чрез него. И именно за тези, които опознават науката не просто като отговор, а в по-висш смисъл като въпрос, антропософията иска да бъде там – не за да ги тласка към дилетантство, а за да напредва по точно правилния, точен начин от науката към това, което самата наука изисква, ако се следва последователно.

Но след това има и трета, по-висша степен на познанието. Тя се постига, когато разширим упражненията, за да включим упражнения на волята. Чрез волята ние първоначално постигаме главно това, което човек може да прави във външния свят. Но когато приложим същата енергия на волята към собствените си вътрешни процеси, тогава възниква трета степен на свръхсетивното познание, основана на въображението и вдъхновението. Ако сме напълно честни със себе си, ще трябва да признаем във всеки момент от живота си: Днес сме нещо съвсем различно, отколкото бяхме преди десет или двадесет години. Съдържанието на душата ни се е променило, но променяйки го, всъщност сме били доста пасивно отдадени на външния свят. Именно във връзка с вътрешната ни трансформация в нас цари известна пасивност.

Но ако вземем тази трансформация в свои ръце, ако се накараме да променим радикално това, което е привично в нас, например в определени взаимоотношения - където промяната изглежда възможна - ако се държим вътрешно към себе си по такъв начин, че да се превърнем в различен човек в определена посока чрез собствената си воля, тогава трябва активно да засилваме вътрешния си опит в продължение на години, често десетилетия, защото подобни упражнения на волята отнемат време. Вие решавате: ще развиете определено качество или формата на качество в себе си. След месеци забелязвате колко малко успявате да направите това, по този начин, това, което иначе тялото прави от вас. Но ако полагате все повече и повече усилия, тогава не само виждате своя вътрешен, свръхсетивен човек, но и успявате да направите този вътрешен човек, така да се каже, напълно прозрачен. Сетивен орган като нашето око не би могъл да ни служи като зрителен орган, ако не би безкористно - ако мога да използвам термина - оттеглял собствената си субстанциалност. В резултат на това той е прозрачен, физически прозрачен. Така, чрез упражнения на волята, ние ставаме, така да се каже, вътрешно прозрачни за душата.

Тук само загатнах няколко неща. Ще намерите много подробно описание в книгата ми „Как да познаем висшите светове“. Ние наистина навлизаме в състояние, в което виждаме света, без самите ние да сме пречка за пълното проникване в свръхсетивния свят. Защото всъщност ние сме пречката за пълното навлизане в свръхсетивния свят, защото в обикновеното си съзнание винаги живеем в тялото си. Тялото ни предава само земното, а не душевно-духовното. Сега, като можем да пренебрегнем тялото си, гледаме в етап от духовния свят, през който той ни се явява пред духовния поглед, който става на нашата душа, когато тя веднъж е преминала през портата на смъртта. Точно както опознаваме нашия предсъществуващ живот по другия начин, който описах по-рано, така сега опознаваме живота си в състоянието след смъртта. След като сме се научили да не виждаме организма вече, сега научаваме, както той образно ни се представя, процеса, чрез който се озоваваме, когато напълно се откажем от този физически организъм и влезем в духовно-душевния свят с нашия духовно-душевен организъм. Краят на нашето физическо съществуване, пробуждането на духовно-душевно съществуване: това преживяваме в третия етап на свръхсетивното познание, в етапа, който нарекох висше интуитивно познание.

Чрез това преживяване, чрез способността да се поставим в духовен свят, без да бъдем предубедени от нашата субективност, ние сме способни да разпознаем този духовен свят в пълната му вътрешност. Във вдъхновението той все още е такъв, какъвто се влива в нас; но сега, във висшата интуиция, ние го опознаваме в пълната му вътрешност. А сега нека погледнем назад към това, което първоначално ни се представи като необходимост: моралната интуиция. Тази морална интуиция е единствената за обикновеното съзнание, която възниква от духовния свят по време

на правилно самосъзерцание на чистото мислене - представих това в моята „Философия на свободата“. Но ако сега преминем през въображението и вдъхновението, ние правим упражнения, които ни учат напълно да се откъснем от себе си, да развием най-висшата дейност на духовното и душевното, и все пак да не бъдем субективни, а да бъдем обективни, като живеем в самата обективност. Само когато сме постигнали това положение в обективността, е възможно да се занимаваме с духовна наука.

Едва тогава е възможно да се види това, което вече живее като духовно във физическия свят; само тогава човек получава истинско разбиране за историята. Историята като поредица от външни факти е само подготовка. Това, което живее като духовни движещи сили и движещи същества в историческото, може да се види само чрез интуитивно познание. И само на това ниво на интуитивно познание ние наистина виждаме какво е нашето собствено его. Отначало нашето его ни се струва като нещо, през което не можем да прозрем. Точно както тъмно пространство в рамките на яркостта ни се струва по такъв начин, че виждаме яркостта от тъмнината с очите си, така и ние поглеждаме назад към душата си, виждаме нейните мисли, усещаме по-нататъшни вътрешни процеси, живеем в волевите си импулси. Но действителното Аз-същество е, така да се каже, като тъмно пространство в нея. То сега се осветява. Ние опознаваме нашето вечно същество. Но с това ние опознаваме човешкото същество само по такъв начин, че можем да го разберем напълно и като социално същество. Сега сме на мястото, където се случва допълнението към социалния агностицизъм.

Тук нещата започват да стават наистина сериозни. Какво е социален агностицизъм? Той произтича от факта, че прилагаме наблюдението, което сме се научили да прилагаме правилно, към външни, природни явления и че сега искаме да приложим това обучено наблюдение и към социалните явления. Оттук идват различните компромисни теории в социалните науки и социологията – всъщност, всички теории за концепцията за социалния живот, които видяхме. Оттук идва подходът към концепцията за социалния живот, който започва от естествените науки, но който следователно трябва да пренебрегне всичко познаваемо, всичко, което е отчуждено от мисълта и присъства само в живота на инстинктите. Крайният случай на това се е случил в марксизма, който разглежда всичко духовно като идеология и иска да види импулсите на социалния живот реализирани само ако тези импулси се развият от инстинктивното, което принадлежи на агностицизма. Класовото съзнание всъщност не е нищо повече от сбора на всичко, което не се корени в познанието за човека, а произтича от инстинктите – само че то трябва да бъде разпознато от онези, които развиват такива инстинкти при определени житейски обстоятелства. Ако погледнете нашия социален живот с безпристрастно око, ще откриете, че сме стигнали до агностицизъм именно в социалната сфера. Колкото и гротескно и парадоксално да изглежда все още за съвременния човек, в тази област на

духовната наука можем да надхвърлим този вид познание, доколкото е агностично, само ако се издигнем до истински интуитивно познание и по този начин до опита на човешкото същество. Ние, хората днес, всъщност се подминаваме. Ние се съдим по най-повърхностния начин. Социалните изисквания възникват, когато развиваме най-силно именно старите социални инстинкти. Но едно вътрешно, социално душевно настроение ще се появи само ако интуициите от духовния свят ни проникнат с живот. В епохата на агностицизма ние по необходимост сме стигнали до това да виждаме всичко духовно горе-долу само в идеите. Идеите обаче, доколкото са в обикновеното съзнание, не са живи. Днешните философи ни говорят за логически идеи, за естетически идеи, за етични идеи. Можем да ги наблюдаваме всички, можем да ги преживеем всички вътрешно и теоретично, но те нямат импулсивна сила за живот. Идеите стават реалност на живота само когато бъдат изцедени в интуитивния опит на духовното. Не можем да постигнем социално изкупление и освобождение, нито можем да изпълним живота си с религиозност, която е подходяща за нас, ако не стигнем до интуитивно, оживено разбиране на духовното.

Това изпълнено с живот разбиране на духовното ще се различава значително от това, което днес наричаме духовен живот. Днес всъщност наричаме идеационния живот духовен живот; с други думи, живот в абстрактни идеи, които не са импулси. Но това, което ни предоставя интуицията, ще ни даде като човечество жив дух, който живее с нас. Имаме само мисли и тъй като те са само мисли, сме загубили духа напълно. Имаме мисли като абстракции. Трябва да си възвърнем живота на мислите. Но животът на мисълта е духът, който живее сред нас - а не духът, който просто познаваме. Ще развием социален живот само ако от своя страна духът живее в нас, ако не се опитваме да оформим обществото от бездуховното - от това, което живее в социалния агностицизъм - а ако го оформим от онази нагласа, която разбира чрез интуицията, за да постигне живия дух.

Можем да погледнем назад днес към по-ранни епохи - със сигурност сме ги преодолели и особено тези от нас, които стоят на антропософска почва, е най-малко вероятно да ги пожелаем обратно в старата им форма. Но това, което тези по-ранни епохи имаха, въпреки всички грешки, които лесно можем да критикуваме днес, е, че в определени епохи те донесоха живия дух - не само духа на мисълта - сред хората. Това позволи на съществуващата основа на знанието да се разшири, за да включи художественото възприятие на света, религиозното проникване в най-съкровенията същност и социалната организация на света. Ще постигнем нова социална организация на света, нов религиозен живот и нови художествени произведения само на основата на знанието, на което те винаги са се основавали фундаментално, когато от своя страна ние придобием живо знание, така че не само мислите на духа, но и самият дух да живее в човечеството. Именно този жив дух търси Антропософията. Антропософията не иска да бъде теория или теоретичен

светоглед; Антропософията иска да бъде това, което може да раздвижи духа в неговата жизненост в живота на човешкото същество, това, което може да проникне човека не само с познание за духа, но и със самия дух.

По този начин ще надминем епохата, която е довела феноменализма до най-висшия му разцвет. Разбира се, човек може само да си пожелае той да продължи да процъфтява по този начин, човек може само да си пожелае научният начин на мислене да продължи да процъфтява с онази съвестност, с която се е утвърдил. Но животът на духа не бива да се допуска да съществува само чрез продължаване на живота в старите традиции. В основата си всички духовни преживявания са изградени върху традициите, върху това, което по-ранното човечество е постигнало по пътя на духа.

По принцип, нашето изкуство днес също е изградено върху традиции, върху това, което е постигнало едно по-ранно човечество. Днес не можем да стигнем до нови архитектурни стилове, освен ако не преобразим самото съзнание, защото в противен случай ще продължим да градим в ренесансови, готически и антични стилове. Няма да стигнем до творческо производство. Ще стигнем до творческо производство, когато за първи път вътрешно оживим самото знание, така че да не просто да оформяме понятия, а вътрешен живот, който ни изпълва и може да образува мост между това, което схващаме в мисълта, и това, което трябва да създадем в пълния си живот.

Това, скъпи участници, скъпи колеги студенти, е, което антропософията се стреми да постигне. Тя се стреми да вдъхне живот на човешката душа, на човешкия дух, не като се противопоставя на това, което признава за напълно оправдано в съвременния научен дух, както често се казва, че прави. Тя се стреми да пренесе този дух на науката по-нататък, така че той да може да проникне от външната, материалната и натуралистичната в духовната и душевната сфера. И всеки, който може да прозре по този начин нуждите на хората днес, е убеден, че в много хора днес вече съществува вътрешен, несъзнателен порив за такова продължение на духа на науката в наши дни. Антропософията се стреми само съзнателно да оформи това, което живее в мнозина като тъмен порив. И само тези, които я опознаят в истинската ѝ светлина, а не в изкривяванията, които понякога се създават от нея днес, ще я видят в истинската ѝ светлина и във връзката ѝ с науката.

Произношение

Валтер Биркигт, председател: Бих искал да благодаря на д-р Щайнер за лекцията, която изнесе тук, и сега бих искал да отбележа, че дискусиата е на път да започне. Моля, изпращайте заявки и въпроси в писмен вид.

Д-р Добрин: Уважаеми присъстващи! След като е представена толкова силна картина на настоящата и миналата интелектуална история на човечеството, не е лесно да се направи ясно обобщение с няколко думи. Но мисля, че преди да се пристъпи към критика, човек трябва първо да оцени дълбочината на цялото

изложение. Трябва да оцени и признае, че се търси синтез между естествената наука с нейните точни нишки на мисълта и духовната наука с нейните частично остарели форми.

През последните няколко века естествените науки наистина успяха да се издигнат на трона и дори да изместят философията от трона като остаряла. Сега обаче онези, които не могат да се задоволят с философията, която е била свалена и обожествена, отново търсят тласък, за да върнат философията на стария подиум, на който тя е стояла в Гърция. И аз вярвам, че антропософията, както е разработена за нас от д-р Рудолф Щайнер, е опит да се оформи синтезът по такъв начин, че макар да признава естествената наука само в предварителните етапи и да полага всички усилия да не възразява срещу нейната точност, след това да я надхвърли, за да проникне в свръхсетивната област. Стъпката в свръхсетивния свят обаче ми се струва основана на много слаби основи, особено след като д-р Рудолф Щайнер работи с понятия като предсъществуване. Тези, които имат повече време, биха могли да зададат по-остро въпроси за това какво той има предвид под това предсъществуване или какво има да каже за „постмъртния“ живот, за живота след смъртта.

Аплодисменти.

Във всеки случай, аз вярвам, че от тази гледна точка можем и трябва незабавно да влезем в остра дискусия с него и тя вероятно ще покаже, че по същество цялата концептуализация на д-р Рудолф Щайнер се разпада на две съвсем отделни области. От една страна, той се стреми да се потопи в терапията и да разгледа гръцкото мислене от гледна точка на терапевтичния анализ, докато от друга страна работи с концепции, които идват от старите инструменти на теософията и много напомнят на остарели форми на духовен живот.

Аплодисменти

Поради тази причина бих искал да кажа съвсем накратко, че цялостната картина, която д-р Рудолф Щайнер е развил тук, както и в предишната публична лекция, ми се струва доста неадекватна и че на тази основа всъщност не може да се стигне до никаква критика нито към съвременния живот, нито към съвременните икономически борби, нито към позицията, която се заема днес срещу духовните сили, които са изпаднали в упадък.

Аплодисменти.

Може би д-р Рудолф Щайнер би бил така любезен да отговорите на това скоро.

Валтер Биркигт: Дали събранието разбира твърдението като въпрос, че д-р Щайнер трябва да отговори незабавно? Затова бих помолил д-р Щайнер да отговори.

Аплодисменти.

Рудолф Щайнер: Е, скъпи присъстващи, казах в лекцията си, че тя трябва да бъде ориентируваща. И казах, че една ориентируваща лекция е изправена пред

трудността да може само да загатне за определени неща, които биха изисквали допълнително уточняване, така че в душата на слушателя естествено да възникне цял поток от незадоволителни неща, които, разбира се, не могат да бъдат изчистени и в първата лекция. Смисълът на коментарите – не мога да кажа възражения – направени от уважаемия предишен лектор е, че той установи, че съм използвал думи, които той смята за стари термини.

Сега, скъпа публика, можем да сложим всички наши думи – дори най-обикновените – в тази категория. В края на краищата, трябва да използваме думи, когато искаме да се изразим. Ако се опитате да видите какво вече е налично днес в съвременната литература, която често ми се струва скандална – имам предвид скандална по отношение на изобилието си – ако прочетете всичко, което аз самият съм написал, например,...

Heiterkeit

... когато се сблъскаме с това изобилие, е съвсем естествено в първата, уводна лекция да бъдат засегнати само някои аспекти. Затова нека разгледаме по-отблизо казаното от уважаемия предишен лектор. Той каза, че предсъществуването му напомня за стари понятия. Но сега той се сеца за стари термини само защото използвах думи, които са съществували и преди. Разбира се, когато казвам, че като издигам въображаемото знание, което съм характеризирал, до вдъхновено знание, което също съм характеризирал, стигам до понятието за предсъществуване. Ако просто опиша как се стига до визията за предсъществуващия живот, тогава това не зависи от термина „предсъществуване“, а само от факта, че описвам как се извършва точна практика, за да се стигне до прозрение за това, което е имало в човешкото същество, преди това човешко същество - ако мога да го кажа така - да се обедини с физическо тяло, с това, което се е подготвяло в тялото на майката чрез зачеването. И така, използвах думата „предсъществуване“ само за да посоча нещо, което може да се види едва когато свръхсетивното познание е постигнато по начина, който описах. В гностицизма се открива определено отношение към знанието. Като такъв, гностицизмът няма нищо общо с целите на съвременната антропософия, но това отношение към знанието, каквото е присъствало в древния гностицизъм и което има за цел да разпознае свръхсетивното, се възражда в нашата епоха - в пост-галилеевата, пост-коперниканската епоха - но в различна форма. А сега ще ви опиша по-подробно какво следва – ще го опиша в няколко изречения. Виждате ли, ако погледнем от знание, което се търси въз основа на методите, за които говорих, ако погледнем от този вид знание към по-старо, което е много различно от него, стигаме до ориенталска форма на познание, която всъщност би могла да се нарече „теософска“. Едва след като това се е развило в по-стари времена, от теософията може да възникне философия и едва тогава от философията може да възникне антропософия. Разбира се, ако приемате понятията по такъв начин, че да ги държите само в тяхната абстрактност, а не в това, което е важно,

тогава ще объркате всичко и новото ще ви се струва само като преработка на старото. Тази теософия е постигната чрез съвсем различни методи на познание от тези, които описах.

Какви бяха същностите на този метод на познание? Нямам предвид всичко, а само определена негова фаза. Например, древноиндийският йога процес, който наистина не бива да се преживява като загревка в антропософията. Можем да видим това от факта, че това, което описвам, първоначално изглежда много подобно на този йога процес, нали? Но ако сами не го поставите там, няма да откриете, че това, което описвам, е подобно на йога процеса. Това се състоеше във факта, че на етап от човешкото развитие, в който целият човешки живот беше по-малко диференциран, отколкото е днес, се е усещало, че ритмичният процес на дишане е свързан с процеса на мислене. Днес ние гледаме на въпроса физиологично. Днес знаем: Когато дишаме, когато вдишваме, ние едновременно прилагаме дихателната сила през гръбначния канал в мозъка. В мозъка процесът на дишане продължава по метаморфозен начин, така че, физиологично погледнато, имаме синтез на процеса на дишане и процеса на мислене.

Йога се основава на този процес, трансформирайки обикновеното дишане в различно регулирано дишане. Чрез модифицирания процес на дишане – тоест чрез по-физически процес – мисленето се трансформира. То се превръща в това, което е дал определен възглед в стария, инстинктивен смисъл. Днес живеем в диференцирана човешка организация; днес трябва да преминем директно към мисловния процес, но днес в резултат на това стигаме и до нещо съвсем различно. Така че, когато навлезете в спецификата, ще можете ясно да дефинирате всяка отделна фаза на познанието, както е настъпила последователно в човешкото развитие. И тогава вече няма да мислите, че това, което сега е достъпно под формата на антропософия, като подходящ начин за придобиване на висши знания в наши дни, може по някакъв начин да се смеси с това, което е било достъпно в по-стари времена. Разбира се, не можем да обсъждаме това, за което изобщо не съм говорил, въз основа на това, което ви казах в уводна лекция. Сега, разбира се, бих трябвало да продължа с това какъв е предсъществуващият живот. В уводната си лекция не можах да кажа нищо друго, освен че осъзнаването на предсъществуващия живот се постига чрез описаните процеси, които наистина са различни от всичко, което някога се е появявало в историята като вътрешно развитие.

И сега наистина бих искал да попитам какво е основанието за критика, когато използвам думата „предсъществуване“ в смисъла, в който всеки може да я разбере. Тя не означава нищо друго освен това, което казва чрез формулировката. Ако разбирам съществуването като това, което се преживява чрез сетивата, и след това говоря за предсъществуване, тогава това е просто съществуване в духовния и душевен живот преди чувственото съществуване. Това не сочи към някаква стара

теософия, а се използва дума, която би трябвало да бъде обяснена допълнително, ако човек отиде отвъд ориентировъчната лекция. Ще откриете, че ако вземете това, което може да се нарече Теософия и това, което описах в книгата си, която също озаглавих „Теософия“ - ако вземете това, тогава то води обратно към своите начала в древните форми - точно както нашата химия води обратно към алхимията. Но това, което днес описах като процес на познание, изобщо не е подобно на който и да е процес на познание в древността. Следователно е напълно невъзможно да се направи предмет на дискусия това, което ще последва от днешната ми лекция и това, което все още не е казано, като се каже: Да, предсъществуването, което води обратно към стари инструменти. Ако сте го проследили, то не води обратно към стари инструменти, но продължава определени нагласи на познание, които са били налице по времето, когато старите инструменти са били необходими, и които днес съществуват само в остатъците си и се проектират в нашето настояще като вярвания, докато в миналото до тях се е достигало в процесите на познание. Сега, чрез процеси на познание, които са организирани по същия начин като нашето научно познание, ние отново трябва да стигнем до прозрения, които могат да изпълнят цялото човешко същество, а не само интелектуално ориентираното. Уважаеми присъстващи, ако искате да критикувате нещо, трябва да критикувате това, което е било казано директно, а не това, което не е могло да се обсъди в лекцията и за което след това казвате, че не е оправдано или други подобни. Как може нещо, което е просто описание, да не бъде оправдано? Аз не съм правил нищо друго освен да описвам и точно това правя във въвеждащите лекции. Само някой, който знае какво се случва, когато човек наистина прави тези неща, би могъл да каже, че нещо не е обяснено. Ако човек наистина прави тези неща, тоест, ако вече не говори просто за тях отвън, тогава ще види, че те са много по-дълбоко основани от която и да е математическа наука, защото те отиват много по-близо до душата, отколкото математическите процеси. И така, такава критика е изключително повърхностна. И фактът, че антропософията винаги се разбира само по този външен начин, прави нейното проявление толкова изключително трудно. В никоя друга наука не се изисква да се даде всичко, когато се изнася лекция. Само в антропософията се изисква да се даде всичко в лекция. От самото начало казах, че не мога да направя това.

Аплодисменти

Но не е въпросът да описвам какво е налично като стари инструменти на занаята, например как гнозисът е стигнал до такова знание във вътрешните душевни процеси или как например ориенталската школа по йога стига до знание. Ако човек познава тези инструменти, ако не просто говори за тях,...

Аплодисменти

... тогава хората вече няма да твърдят, че антропософията им напомня за старите времена. Това се поддържа само докато човек допуска спомените да идват под

формата на абстрактни понятия, които възникват единствено от факта, че не се сравняват с конкретното, с реалното. Разбира се, бих могъл да продължа много дълго, но това може да е достатъчно като отговор.

Бурни аплодисменти

Г-н Х. Шмит: Дами и господа, бих искал да критикувам нещо, или по-скоро да поставя въпросителна върху него: д-р Щайнер каза тази вечер, че всеки научен светоглед е дуалистичен в смисъл, че трябва да добави към непосредственото и сигурното нещо несигурно. Ясно е, че в антропософията това друго е свръхсетивният свят. Но научната стойност на една философия ни се показва в това доколко тя успява да представи вътрешната връзка между свръхсетивното и сетивното - казвам „научна“ стойност нарочно, а не културна или психологическа. Платонизмът например, който в това отношение не е успявал толкова често да изгради връзката между идеята и реалността, е имал огромно културно значение. Сега, в антропософията, д-р Щайнер се опитва да опише връзката между свръхсетивното и сетивното, тоест, той се опитва да докаже необходимия преход от непосредствения сетивен свят към свръхсетивния свят, или - гледано субективно - от емпирично и рационално познание, от научно познание, към това, което бих нарекъл свръхнаучно познание. Той използва антропософията за това. Аз разчитам само на лекцията на д-р Щайнер и по-точно на първата част - честно казано, нямах достатъчно сили за втората.

Аплодисменти

Антропософията се основава на аналогията на математиката. Д-р Щайнер обясни как проектираме математиката в природата. Това вече е установено в гръцката наука и всъщност идеалът на математическата наука е поне да математизира природата, както са казвали в древността. Но в какъв смисъл изобщо можем да говорим за това? Именно в това е проблемът.

Д-р Щайнер обясни с какъв афект, с каква страст, с какво съчувствие отделният математик налага своите идеи за концептуални неща в емпиричната реалност. Но какви са структурите, с които борава математикът? Те изобщо не са негови представи. Кръгът, например, който математикът чертае на черната дъска, за да демонстрира геометричните си теореми, не е негово представяне. Той няма нищо общо с кръга като човешко същество – по-скоро той няма нищо общо с него като математик, но има нещо общо с него като човешко същество, тъй като използва двете си очи, за да възприеме кръга. Безпокойство

Понятието за кръг, с което математикът борава, изобщо не може да бъде представено в реалността; то никога не се възприема от сетивата. Понятието за кръг е много по-общо.

Сега антропософията се нуждае от нещо лично реално, което иска да проектира в природата. Общото, което имам в математическата си глава, така да се каже, не съществува в реалността. Ако свръхсетивният свят трябва да се основава на

сетивния свят по такъв начин, че да могат да се правят заключения от субекта към обекта, тогава това никога не може да се направи чрез проектиране на субективни идеи в природата по начина на математиката. Според мен аналогията на математиката не е подходяща за това, защото математиката се занимава с концептуални неща, които никога не се срещат като такива в реалността. Според мен това е възражение срещу антропософията като цяло. От друга страна, днешната лекция подчертава реалността на свръхсетивните неща.

И така, това, което е важно за мен: не виждам как математиката трябва да служи тук, за да обясни моста от сетивното към свръхсетивното. Основната ценност на лекцията сега очевидно се състои във факта, че личният опит, личното възмущение, съвкупността от личния опит, е да бъдеш активен в мисленето. Но това веднага трябва да повдигне въпроса за всеки. Личното, индивидуалното е именно това, което е ненужно. Да, всеки може да ми каже: „Това е твоето въображение, това е твоята идея, аз нямам нищо общо с това.“ Според мен това е възражение срещу антропософията като цяло.

Аплодисменти

Тогава, това, което д-р Щайнер беше особено загрижен, във вътрешното участие, което лекцията му имаше в този момент и което всъщност беше трогателно за опонента: отправната точка за висше познание за д-р Щайнер е моралната интуиция. Антропософията изисква свръхсетивно, за да извлече от нея морални принципи, и тя получава това извеждане, като разглежда свръхсетивното. Честно казано, това изобщо не ми се струва логично. Нека предположим, че има свръхсетивна способност за познание, или по-скоро такива способности за познание, които ние, обикновените смъртни, все още не притежаваме, и че би било възможно действително да видим свръхсетивното с тази висша способност за познание - свръхсетивното като съществуващо нещо: как мога да видя от това какво трябва да направя? Никога не можем да изведем какво трябва да направим от това, което е. Никога не можем да изградим мост от сферата на битието към сферата на трябва.

Валтер Биркигт: Тъй като засега няма други заявки за думата, бих искал да помоля д-р Щайнер да отговори. Рудолф Щайнер: Уважаеми присъстващи, първо бих искал да кажа следното: Самото естество на забележките, които направих тази вечер, ми попречи да говоря за аналогия там, където говорих за математика, и ви моля да се замислите внимателно върху факта, че не използвах думата аналогия. Това не е случайно, а напълно съзнателно решение. Не можах да използвам думата „аналогия“, защото не ставаше въпрос за аналогия с математиката, а математическото мислене беше използвано, за да се стигне до характеристика на вътрешното преживяване на сигурност. И опитвайки се да обясня как човек може да стигне до вътрешно преживяване на сигурност в математиката, исках да покажа как човек може да постигне същата степен на сигурност в съвсем различна област,

където човек се опитва да стигне до сигурност по същия начин. Следователно не става въпрос за аналогия с математиката, а за цитиране на две реални преживявания на душата, които трябва да се сравняват помежду си само чрез посочване на постигането на вътрешна сигурност. Уважаеми присъстващи, казаното от предишния лектор не е препратка към моята лекция, защото тогава той не би могъл да използва думата „аналогия“. Аз я избегнах, защото не е подходяща тук. Освен това беше казано, че говоря за страстта на отделния математик. Не можех да направя и това, защото просто се позовах на природата на математическия опит, както е позната на онези, които са посветени и обучени в математика. Как някой може дори да си помисли да говори за някакъв вид лично участие в математиката, е извън моето разбиране. От друга страна, бих искал да направя следния коментар: Звучи много хубаво да се каже, че вътрешната концепция за кръга няма абсолютно нищо общо с кръга, който рисувам на черната дъска. Няма да твърдя, че има нещо общо с него, защото никога не би ми хрумвало да кажа, че вътрешната концепция за кръга е направена от тебешир. Не мисля, че това е много дълбока истина, която се изразява.

Но когато преминаваме от абстрактно мислене към мислене в термините на реалността, трябва да кажем следното. Нека вземем нещо, което конструираме математически в себе си, например изречението: Ако начертая диаметър в окръжност и от единия край на диаметъра линия до всяка точка на окръжността и от тази точка още една линия до другия край на диаметъра, тогава този ъгъл винаги е прав ъгъл. Изобщо не е нужно да рисувам това на дъската. Това, което разпознавам там, а именно, че в окръжност всеки ъгъл през диаметъра с връх на периферията е прав ъгъл, е чисто вътрешно преживяване. Нямам нужда да използвам окръжността тук на дъската.

Междуметие: Това не е вярно! Само когато сте го разгледали, можете да го конструирате след това!

Но няма съмнение, че това, което рисувам на дъската, е само външно помощно средство.

За всеки, който може да мисли математически, е изключено да не може да конструира такива математически истини чисто чрез вътрешен опит, дори и да са най-сложните математически истини. Няма съмнение за това. Дори ако трябваше да ги нарисувам с тебешир, това пак нямаше да има значение по простата причина, че това, което представлява съществена валидност на твърдението, трябва да бъде илюстрирано на чертежа, но не е задължително да бъде заключено в него. Ако използвам чертежа на дъската, за да визуализирам, че ъгълът е прав ъгъл, тогава тази визуализация не установява нищо специфично за вътрешната валидност на твърдението. И това е, което в крайна сметка има значение. Абсолютно не може да става въпрос първо за нуждата ми от чертежа на дъската. Но дори и да ми е била необходима, това би било напълно неуместно с казаното от мен за природата на

математизацията – не за решаването на отделни проблеми, а за математизацията като цяло. Важното тук се крие в съвсем различна област от споменатата тук, защото когато разглеждаме математизацията, просто сме водени да кажем, че преживяваме вътрешни истини.

Не казах, че ние вече преживяваме реалности в математиката. Следователно е напълно неуместно да се възразява, че математиката като такава не съдържа никаква реалност. Но във формалното тя съдържа истини и те също могат да бъдат преживени. Начинът, по който човек стига до истината и знанието, е важен, дори ако те първоначално нямат никаква реалност в самата математика. Но когато този математически опит се пренесе в съвсем различна област, а именно в областта, където точността на математиката се прилага към реалния живот на душата, характерът на точността, който първоначално се преживява в математическо-формалното, се пренася в реалното. И само чрез това имам право да пренеса в реалността това, което важи за математиката като чисто формално.

Първо показах как да стигнем отвътре до истини, които ние – разбира се, само по външен начин – привидно пренасяме като нереалности върху наблюдението, върху експеримента или с които експериментът е вплетен. А след това показах и как този формален характер се трансформира в реален. Но тогава това, което е привидно толкова правдоподобно, все още не важи: математическото живее само в мен; понятието живее само в мен, то не живее отвън в реалността. Това, което е било математически изследвано и математически разработено, не би имало нищо общо с реалността като такава. Е, наистина ли понятието за кръг живее само в мен?

Представете си – не рисувам кръг на дъската, но имам двата си пръста тук. Държа връв с тях и карам обекта да се движи кръгово, така че тази оловна топка да се движи в кръг. Законите, които сега разпознавам за движението чрез математическото им разпознаване – нямат ли нищо общо с реалността? Аз продължа непрекъснато по такъв начин, че определям поведението в реалността именно чрез математиката. Продължавам по такъв начин, когато преминавам от индукция към дедукция, че въвеждам това, което първоначално съм определил чрез индукция, и след това го обработвам допълнително с математика. Ако въведа крайния член на емпирична индукция в математическа формула и след това просто продължа да изчислявам, тогава разчитам на факта, че това, което развивам математически чрез дедукция, съответства на реалността. Само чрез това математиката е плодотворна за реалността, а не чрез такива философски аргументи, каквито са представени.

Нека разгледаме плодотворността на математическото за реалността. Човек може да види плодотворността просто когато например някой каже: Виждам нередностите, които съществуват по отношение на това, което е било изчислено, и следователно използвам други променливи в изчислението. И така той първоначално стига до предположението за реалност чрез чисто математически

средства; реалността възниква впоследствие – тя е там. По този начин аз, продължавайки емпиричния си път чисто чрез математиката, показах и приложимостта на вътрешния опит към външния свят. Поне го очаквам. И ако човек не можеше да очаква, че реалното събитие, което е проследил в сетивно-описателната реалност до определен момент, продължава в изчислението, тогава това, което току-що имах предвид, изобщо не би било възможно: човек да се чувства удовлетворен в математиката. Въпросът е да се приемат сериозно понятията, такива каквито са били разгледани.

Сега към това, което казах за моралната интуиция. Може би си спомняте, че казах в лекцията си, че интуицията, която установих като трети етап на свръхсетивното познание, се появява последна. Но моралната интуиция се появява и за обикновеното съзнание. Тя е единствената, която първоначално възниква за съзнание, което е напреднало до нашето ниво от свръхсетивния свят. Моралната интуиция е просто интуиция, проектирана надолу от по-високо ниво към нашето ниво на познание. Илюстрирах това ясно в лекцията. Ето защо говорих за тази морална интуиция първо, а не след това. Описах я като отправна точка. Човек се учи да я разпознава; и когато я е схванал правилно, тогава има определена субективна предпоставка да разбере и това, което идва след това. Защото, изпитвайки морална интуиция, човек преживява нещо, което в сравнение с това, което иначе е реално, има различен вид реалност и това е реалността на „трябва“. Ако се задълбочите в казаното от мен, тогава разликата между битие и „трябва“ се обяснява просто с факта, че моралната интуиция се проектира в нашата обикновена сфера на съзнанието, докато другата интуиция не е проекция, а първо трябва да бъде постигната. Изобщо не се е подразбирало, че моралната интуиция е само частен случай на процеса на познание на общата интуиция, а е просто първият случай, когато нещо ни хрумва интуитивно в обикновеното ни съзнание, в днешното ни състояние на съзнание.

И така, важно е да се разберат точно концепциите, които са разработени тук за антропософията. Искah да дам предложения. Напълно разбирам, че са възможни възражения, защото, разбира се, човек не може да обясни всичко толкова подробно и затова предполагам, че все още има много съмнения и т.н. в душите на присъстващите. Но представете си колко дълга щеше да бъде лекцията ми, ако вече бях разсеял в лекцията всички съмнения, които сега се опитвам да разсея в отговора си. С това човек трябва да се съобрази в една първа проучвателна лекция, не само в антропософията, но и във всички области. За това ставаше дума днес. Не исках да дам нищо убедително и трябва да кажа, че някои хора изобщо не искат да се занимават с антропософия. Но открих, че най-добрите разпознаватели какво е антропософията често не са тези, които са се хвърлили в нея още от самото начало, а че най-добрите работници в антропософията са станали тези, които са преминали през горчиви съмнения.

Затова, моля, не приемайте казаното от мен с известна острота в отговора, сякаш е било замислено с омраза. По-скоро, аз съм по същество доволен от всичко, срещу което се възразява, защото само чрез преодоляване на тези препятствия на възраженията човек действително навлиза в антропософията. И винаги съм получавал повече удовлетворение от онези, които са стигнали до антропософията през рифовете на отхвърлянето и съмнението, отколкото от онези, които са навлезли с пълни платна от първия опит.

Бурни аплодисменти.

Г-н Вилхелм: Не искам да критикувам, а само да задам въпрос, на който бих намерил отговора на д-р Щайнер за много интересен. Д-р Щайнер отговори на критиката на първия оратор, който сравни теософията с антропософията, като каза, че методът на познание на антропософията е доста различен от този на теософията, особено на старата, и че в цялата история на теософията няма следа, нито едно споменаване на метода на познание, представен от д-р Щайнер тази вечер. Бих искал само да попитам дали д-р Щайнер е запознат с пасажите в „Зеленото лице“ – книга, която има много силен теософски уклон и където този метод на познание всъщност формира основата на цялото произведение. Ще ми е много интересно да чуя позицията на д-р Щайнер по този въпрос.

Рудолф Щайнер: Скъпи възлюбени! Първо бих искал да отбележа, че би било възможно, ако наистина имаше ехо в „Зеленото лице“, появило се преди няколко години, на казаното от мен тази вечер, да бъде фундаментално проследено до антропософията. Вик: Никога!

Казах само общо взето, че не би си противоречило, но тъй като някой тук извика „Никога!“, напълно съм съгласен с това, защото не намирам нищо антропософско в „Зеленото лице“, но намирам, че казаното за антропософията в „Зеленото лице“ се основава на методи на познание, с които не бих искал да имам нищо общо. Това е, което имам да кажа по въпроса.

